

4
2004
(74)

Cena 3,00 zł

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Miejsko-Pracownia
w Białymostku
DZIAŁ INFORMACJI
WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12
21-500 Białymostek
tel. (083) 543 01 11

Kupalskie ogniska i wianki
60-річчя трагедії Холмщини

Ziemi i sprawiedliwości!

Українське Берестя

Дорога на Грабарку

Ruski szlachcic
na podlaskiej zagrodzie

Wszystkim można być?!

Polskie Radio – Regionalna Rozgłośnia w Białymstoku – „Radio Białystok” SA

„Dumka ukraińska” – audycja w języku ukraińskim poniedziałek i środa 18.30, niedziela 8.00

*Audycji można słuchać na częstotliwościach UKF: 99,4, 98,6, 104,1, 87,9, a także poprzez Internet:
<http://www.radio.bialystok.pl/radioplayer/index.php?id=mnieszosc>
<http://www.radio.bialystok.pl/mnieszosci.php>*

W każdą niedzielę o 18.05 – nowy koncert życzeń, w którym można zamawiać pozdrowienia po ukraińsku i ukraińskie piosenki. Informacje pod numerem telefonu (085) 74-56-227.

*Redakcja Programów dla Mniejszości Narodowych, Radio Białystok S.A., ul. Świerkowa 1,
15-328 Białystok, tel. (085) 74-56-242*

ПЕРЕДПЛАТА * PRENUMERATA

Шановні читачі – на Підляшші та у всьому українському світі!

Перед нами черговий рік нашого – Редакції та постійних співпрацівників і принагідних дописувачів – служіння Вам словом і думкою. Робимо це вже більше як від десятиріччя і надіємося, що перед нами ще багато років спільного мандрування стежинами українського національно-культурного життя.

Щоб могли Ви швидко й надійно отримувати чергові випуски „Над Бугом і Нарвою” пропонуємо Вам редакційну передплату, прибуток з якої буде Вашим внеском в розвиток української видавничої справи на Підляшші.

Передплату „Над Бугом і Нарвою” замовляйте перераховує гроші на банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, BPH PBK S.A., I O/Bielsk Podlaski, nr 97 1060 0076 0000 4011 6000 1197.

Річна передплата за 2004 рік на території Польщі коштує 25,00 zł.

Річна передплата з-за кордону – рівновартість 30 доларів США (звичайною поштою) або 40 доларів США (летунською поштою). Чеки виписувати на: Związek Ukraińców Podlasia

Roczna prenumerata na cały rok 2004 kosztuje: prenumerata krajowa – 25.00 zł

(w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 4,50 zł)

Roczna prenumerata zagraniczna na rok 2004 – równowartość 30 USD (poczta zwykła)

lub 40 USD (poczta lotnicza).

НАДБУГОМ І НАРВОЮ

Український часопис Підляшшя

Видавець: Союз українців Підляшшя

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилук (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Аліна Коршак, Кароліна Матейчук, Людмила Філімонюк.

Співпрацівники редакції: Андрій Артем'юк, Іван Ігнатюк, Микола Рошенко, Славомір Савчук, Леокадія Саєвич, Єлизавета Томчук, Агнешка Фирсович, Олена Чабан.

Часопис субсидійований Міністерством культури Республіки Польща. Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки.

За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

NAD BUHOM I NARWOJU

Ukraińskie pismo Podlasia

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Ludmiła Filimoniuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiriżiuk, Alina Korszak, Krystyna Kościwicz, Karolina Matejczuk.

Współpracownicy redakcji: Andrzej Artemiuk, Helena Czaban, Agnieszka Firsowicz, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Elżbieta Tomeczuk.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury RP. Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

„Nad Buhom i Narwoju”, ul. Kazanowskiego 15 B, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski

Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29 E-mail: nbin@op.pl; nadbuhom@free.ngo.pl

<http://free.ngo.pl/nadbuhom>

Друк/Druk: „Bieldruk”, Białystok, ul. Wiewiórcza 66, tel (085) 868-44-40, 741-31-79, www.bieldruk.pl, biuro@bieldruk.pl

СЬОГОДЕННЯ

К. Kościwicz, <i>Kupalskie ogniska i wianki</i>	2
І. Бакунович, <i>Стихія прийшла од Кліцель</i>	3
К. Matejczuk, <i>Muzyka, która trafia do serca</i>	4
Медалі українських спортсменів на XXVIII Олімпійських іграх	6
<i>Podlaskie – kraina wielu języków.</i> Rozmowa z J. Toczko	7
Зберегти музику в собі! Розмова з „Карпатіянами”	9

АГРОСТОРИНКИ

Шанс на поправу на певно с. Розмова з В. Корицьким	10
А. Артем'юк, <i>Сільське господарство по-новому</i>	11
<i>Główne cele i wybrane priorytety PROW</i>	11
А. Artemiuk, <i>Ile dopłaty do hektara dostaną rolnicy</i>	12
А. Artemiuk, <i>Ziemi i sprawiedliwości!</i>	13

ХОЛМИЩИНА

М. Онуфрійчук, <i>Прощення і пам'ять</i>	14
О. Боровик, <i>60-річчя трагедії Холмищини</i>	17
АПУ, <i>Пам'ятний знак жертвам депортації</i>	18

БЕРЕСТЕЙЩИНА

Є. Булавка, <i>Українське Берестя – чи помітить його Україна?</i>	19
Ю. Ковалів, <i>Антологія самотнього письменства</i> ...	20

ЦЕРКВА І НАРОД

П. Питель, <i>Як їздили ми всім селом на Святу Гору Грабарку</i>	21
--	----

МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ

С. Кот, <i>Ой ти, славне Поле Конотопське!</i>	23
J. Hawryluk, <i>Ruski szlachcic na podlaskiej zagrodzie</i>	25
M. Poleszuk, <i>Wirów. Schody donikąd...</i>	29

ДИСКУСІЇ

А. Динько, <i>Незамовне вбивство</i>	32
В. Горбачук, <i>Паспортні білоруси Берестейщини</i>	33
С. Лашенко, <i>Спробуємо стати аналітиками</i>	34
J. Hawryluk, <i>„Wszystkim można być”, czyli narodowa sztuka życia w nieprawdziwym świecie</i>	35

ПАНОРАМА УКРАЇНИ

О. Бобко, <i>„Час плиний, Могилянська академія вічна...”</i>	43
S. Sawczuk, <i>Muzyczne głębie „Okeanu Elzy”</i>	45

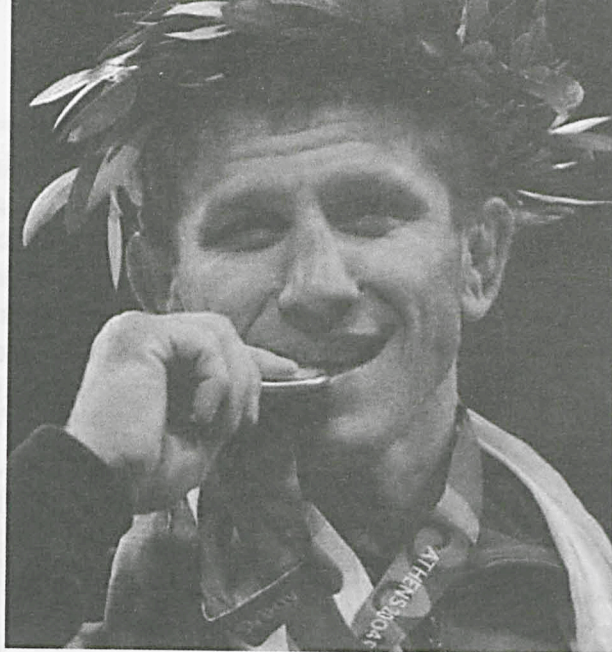
НА ЛІТЕРАТУРНИЙ НИВИ

Ю. Гаврилюк, <i>Двері</i>	46
M. Durska, <i>Po prostu inaczej żyć nie mogę. Portret pisarza i malarza ludowego – Stefana Sidoruka</i>	47

ХРОНІКА

К. Matejczuk, <i>Jarmark Holeński – na Antonija</i>	48
АК, <i>Творчі майстерні „Гілочки”</i>	48
J. Bakunowicz, <i>„Ranok” doskonali swój repertuar</i>	III
АПУ, <i>Програма збереження спадщини лемків</i>	III

Наша обкладинка: Спогад купальської ночі.
Фото Ю. Гаврилюка

Смак перемоги

Наскільки сірим і банальним здається нам наше життя і теплий місяць серпень, якби не було в ньому олімпійських емоцій. Але вже вогонь, запалений в храмі Гері, погаснув. І хоч на руїнах Парфенону ще гуляють тіні олімпійських богів, але герої і духи Олімпіади вже пішли. Олімпійські ігри-2004 завершено. Шістнадцять олімпійських днів в Афінах вже стали історією.

Майже 11 тисяч атлетів, 3 тисячі команд з 202 країн повернули на рідні терени. Двадцять дві тисячі журналістів і 16 тисяч працівників телебачення і радіо, 6 тисяч репортерів спакували обладнання і вирушили додому. Шістдесят тисяч волонтерів і 45 тисяч працівників охоронних служб зняли бронежилети й одягли купальні костюми. Їхня бойова вахта завершилася.

Це найдорожча Олімпіада сучасності й дехто попереджає, що вкладені в неї кошти призведуть до глобальної кризи грецької економіки. Але хіба можна виміряти грошима те, що впродовж 16 днів країна Греція пережила своє друге народження як центр всесвіту, культури і спорту. Браво Афіни, браво Греція, браво Еллада! Навіть зважаючи на те, що лише один з шести респондентів у світі вірить, що Олімпійські ігри-2004 ознаменували собою повернення до первинних ідеалів рівності, толерантності, чесної гри і миру – це вже перемога.

Олімпіади й надалі залишаються видовищем номер один у світі. Варто було лише вийти на вулиці міст, зайти в офіси, цехи чи приймальні великих босів, щоб зрозуміти „як там наші?” хвилює всіх.

Збірна України завоювала 23 медалі. Такий же результат українці показували на Іграх в Атланті та Сіднеї. Утім, в Афінах, як і на іграх в США 1996 року вдалося вибороти 9-ть золотих нагород. У Сіднеї було лише три «золота».

Закінчення на 5 стор.

На фото вгорі український золотий медаліст
Ельбрус Тедеев

17 lipca nad zalewem Bachmaty w Dubiczach Cerkiewnych bawiło się blisko 7 tysięcy ludzi. Od ośmiu lat świętojańska impreza ukraińska „Na Iwana na Kupała” przyciąga tu przede wszystkim mieszkańców powiatu hajnowskiego, bielskiego, białostockiego, ale nie brakuje gości z niemal całej Polski. Anna Pietruczuk z Bielska Podlaskiego i Halina Kuprianuk z Białegostoku przyjechały uwić wianki i puścić je na wodę, aby nie zostać starymi pannami. – *Jeśli po wianek skoczy kilku chłopaków, to jakoś sobie poradzimy. Wybierzemy tego najlepszego – powiedziały. – Przyjechałyśmy bawić się całą noc, bo zespoły grające w Dubiczach są zawsze bardzo dobre.*

Kupalskie ogniska i wianki

Na scenie wystąpiły zespoły folklorystyczne z Podlasia – „Strumok”, „Ranok”, „Rodyna”, „Na Mezi”, „Tyr-sa”, „Kuranty”, z Ukrainy – „Czerwona Kałyna” z Zaporozża, „Folk Teatr Duliby” z Równego, „Karpatiany” z Kijowa, „Ot Vinta” z Równego i „Wołodar” z Kijowa oraz artyści indywidualni. O północy można było zobaczyć inscenizację nocy kupalskiej i pokaz sztucznych ogni. Imprezę zorganizował Związek Ukraińców Podlasia oraz Gminny Ośrodek Kultury w Dubiczach Cerkiewnych.

„Czerwona Kałyna” (na zdjęciu u dołu), zespół urodziwych kozaków z szablami i pięknie wystrojonych kobiet, wystąpił w Dubiczach po raz

pierwszy. Na Podlasie przyjechał znad Dniepru, z Zaporozża, energetycznej stolicy Ukrainy. – *Święta kupalskie są u nas bardzo popularne. Jak wszystkie narody słowiańskie, w taką noc mamy panny we wiankach i chłopców skaczących przez ogniska – mówi Wołodimir Synyzenko, kierownik artystyczny „Czerwonej Kałyny”. – Choć wszyscy podziwiają nasze stroje, zajmujemy się nie tylko muzyką folklorystyczną. Śpiewamy i gramy muzykę kompozytorów ukraińskich. Ale w programie mamy także obrzędy ludowe, np. wesele, wesnianki i kupałę.*

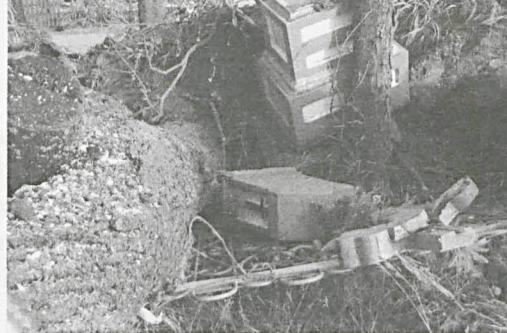
Ze względu na niedawny kataklizm trąby powietrznej we wsi Jelonka, w gminie Dubicze Cerkiewne, tegorocz-

na impreza miała nieco inny charakter niż zwykle. – *Dzięki Opatrzności nikt nie zginął, dlatego nie odwołaliśmy tego święta – powiedział Anatol Pawłowski, wójt Dubicz Cerkiewnych. – Przy okazji, jeśli każdy z państwa rzuci przysłowiowy grosik, wspomóż materialnie poszkodowanych przez wicher. Kwestował zespół „Ranok” z Bielska Podlaskiego.*

Krystyna KOŚCIEWICZ
Fot. J. Hawryluk

П'ятниця, 9 липня надвечір'я для мешканців Ілянки було жахливе. Буревій зніс з землі пів села. – *То тривало кілька минут – говорить Ольга Никитюк, жителька Ілянки, яка залишилась без даху над головою. – Тепер все виглядає, як по торнадо. Поваліло хати, повиривало дерева, ліс поламало. Добре, що всі живіє остались.*

Стихія прийшла од Кліщель

Буревій мав свій початок в Кліщелях на жидівських могилах. Звідти перейшов вулицею Колейовою та Доброводською, залишаючи за собою зірвані дахи і силу поламаних дерев. Залишаючи Кліщелі попрямував лісом на Ілянку. Тут залишив стежину шириною п'яти метрів. Сосни поламані на висоті 2/3 метра, перед самим селом повиривало з корінням вікові дуби. Гураган не пощадив також сільських могилок та природного хреста, що привалило його падаюче дерево. Однак найбільше потерпіли люди.

Рвало дахи, вибивало вікна

У Миколи та Ніни Никитюків з мурованого дому залишився лише зруб. Під час вуревію в хаті було чотирьох онуків, дочка та зять. – *Як дуло, то я тримав оконце в ласці, – говорить Іван Рачкевич, зять Никитюків. – Якби я його пустив, то не знаю що би було. Як падав щит, то од подмuhu вибило окна в хаті.* Дочка скалічила руку, а дружина має перерізане сухожилля.

Родина Никитюків працює, щоб відремонтувати свою домівку. Приїхала сім'я. Помагають збирати цеглу зі щитів. Микола Никитюк вивозить груз. Він вже до нічого не знадобиться. – *Ой, біда, навет гонсіор побило. Віна не буде, – жартує один з молодиків, що працює при цеглі. – Добре що пустий був, – додає інший. Однак Никитюкам не до сміху. Дім можна відбудувати. Був застрахований. Але гірше з господар-*

ськими будинками. – *Корови почують в полі – говорить Ніна Никитюк. – Треба пильнувати, бо зараз на їх якісь „кліснити” найдуться.*

Помагають всі

З допомогою мешканцям села прийшли всі, хто міг. Зразу на місці трагедії з'явилося військо, поліція і пожежники. На прохання Анатолія Павловського, війта гміни Дубичі Церковні появилися вантажівки з фолією. Можна було зразу прикрити пошкоджені дахи. – *Через два дні, я не могла спати в своїй хаті – говорить Ольга Никитюк. – Як був дощ, то на голову капало. Але як прикрили, то вже спій спиться.*

З гмінного бюджету виділено 10 тис. злотих на безпосередню допомогу потерпілим. Наступні гроші прийшли від гмінних радних. Відкрито банківський рахунок, на який приходила готівка від тих, які хотіли допомогти потерпілим. До рук потерпілих однак не трапляла готівка, а будівельні матеріали. Цвяхи, дерево, бляха, цегла, цемент.

З державної резерви на ліквідацію шкоди призначено 400 тис. злотих. Частина пішла до Кліщель. Зі свята „На

Івана, на Купала” зібрали майже 12 тис. зл. – 8 тис. оплат за паркування автомашин і 3 тис. 999 зл. 74 гр. до банок. Помагали і сусідні гміни: Мельник, Гайнівка, Орля, Нарва. Хто давав гроші, хто будівельні матеріали, деякі прислали свої екіпи, які відремонтовували окреме господарство. Помагало також староство Сьрода Сьльонска. Відремонтувала два дахи. Пам'ятала, як п'ять років тому Дубичі допомагали в час повені.

Ольга Никитюк тішиться, що вже має новий дах. Тепер буде спати спокійно. Тільки помити поміст і все вернеться до норми. Не буде вже відбудовувати хлівчика, бо і пощо. Вже є на пенсії, а дерево піде на опалення хати. – *Тутце арейтантти помагалі, – говорить літня бабуса. – Димник мий помуровали.*

Село помаленьку вертає до нормального життя. Однак в пам'яті мешканців залишиться... – *Такого село не пережило навіть під час війни, – говорять старожили. – Як бомбардовали, то Дубичам досталось, нам не так. Бомбардування були льокими од теї бури.*

текст і фото Іван БАКУНОВИЧ

Około półtora tysiąca ludzi bawiło się przy ukraińskiej muzyce w Czeremsze, nieco mniej ludzi było w Narwi. A wszystko to dzięki kolejnym Polsko-Ukraińskim Spotkaniom Muzycznym, które odbyły się w dniach 31 lipca i 1 sierpnia. Jest to coroczna impreza w naszym regionie, już po raz szósty zorganizowana przez Związek Ukraińców Podlasia oraz ośrodki kultury w Czeremsze i Narwi. Jak widać na zdjęciu obok – bawiono się naprawdę na wesoło, bo o to przecież chodzi!

Muzyka, która trafia do serca

Gospodarzem pierwszego dnia festiwalu była Czeremcha – impreza rozpoczęła się przejazdem orszaku weselnego jej ulicami (*na zdjęciu u góry*). Orszak składał się z kilku ozdobionych barwnymi wstążkami wozów, na których siedzieli „młodzi i goście”, śpiewając weselne pieśni. Następnie w plenerze Gminnego Ośrodka Kultury w Czeremsze odbyła się prezentacja zespołów muzycznych. Na festiwalu wystąpiły ukraińskie zespoły z Podlasia oraz ukraińskiego Polesia.

Jako pierwsza wystąpiła grupa śpiewacza z Czeremchy Wsi, po niej zaśpiewały kolejne zespoły naszego regionu: „Wólczanki” z Wólki Terechowskiej, „Ranok” z Bielska Podlaskiego, „Rodyna” z Dubiażyna oraz „Tyrsa” z Kleszczel, „Na meżi” z Hajnówki, następnie zespoły z Ukrainy: „Horyna”, „Stara chata”, „Kosari”, „Kraina U” oraz zespół „Enej” z Olsztyna.

W trakcie koncertów odbywał się konkurs „Spiwaj po-swojomu”. Chętne osoby z publiczności mogły wejść

na scenę i zaśpiewać dowolną piosenkę – oczywiście *po-swojomu*. Wśród zgłaszających się serce publiczności zdobył „zespół taty i córeczki”, który na dwa głosy wykonał „Czerez ryczku czerez haj” – piosenkę z repertuaru zespołu „The Ukrainians”.

Kolejną atrakcją imprezy z Czeremsze było „Poleskie wesele” – widowisko folklorystyczne w wykonaniu zespołu „Horyna” (*na zdjęciu z prawej*). Na jego zakończenie członkowie zespołu rozdali publiczności weselnego korowaja. Oczywiście pierwszym obdzielonym był Sławomir Sawczuk – pomysłodawca i organizator imprezy.

Pierwszy dzień VI Polsko-Ukraińskich Spotkań Muzycznych w Czeremsze zakończył się tradycyjną nocną zabawą folkową.

Na drugi dzień festiwal przeniósł się do Narwi. Program był już nieco skromniejszy, gdyż w amfiteatrze przy stadionie sportowym wystąpiły tylko zespoły z Ukrainy. Chociaż widzów było tu mniej niż w Czeremsze, to w porównaniu z wcześniejszymi latami

przyszło dużo więcej osób. A więc impreza cieszy się wśród mieszkańców Narwi i okolic coraz większym zainteresowaniem.

Polsko-Ukraińskie Spotkania Muzyczne pokazują kulturę ukraińską poprzez muzykę, będącą tym środkiem artystycznego wyrazu, który najbardziej przemawia do ludzi. Dlatego taki sposób przedstawienia ukraińskiej kultury spotyka się z ciepłym przyjęciem nie tylko mieszkańców Podlasia, ale też Polski. Ponadto ta impreza to doskonała okazja do zaprezentowania lokalnej tradycji oraz promocji Podlasia jako wielokulturowego regionu.

Karolina MATEJCZUK
Zdjęcia J. Bakunowicza

Смак перемоги

Яна Клочкова
На знімці внизу Юрій Білоног

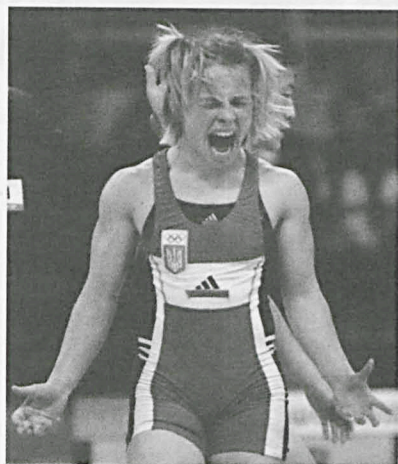
Закінчення з 1 стор.

Отже, усе або майже все, про що так довго мріяли, — здійснилося. Україна знову на вершині спортивних «чартів». З часів успіху в олімпійській Атланті українці вистрілювали лише епізодично. Сідней-2000 став, попри фактичний провал, хорошим протверезним душем. Змінилося керівництво головних спортивних відомств. Почали готувати до Олімпіади не «зірок» ще радянського гарту, а на 100% «незалежну» українську молодь. Така болісна про-

цедура, як зміна олімпійських поколінь, зайняла лише один олімпійський цикл. Дуже важливу з погляду акумулювання морального духу функцію виконує в збірній Яна Клочкова, яка ще чотири роки тому своїм прикладом показала, як долати труднощі.

Одним із тих, хто нарівні з Яною вдало відстоював український інтерес у Греції, був Андрій Сердінов, який спеціально, щоб краще підготуватися до «коронного» спринту батерфляєм, пропустив інші дистанції. Його бронза дорогого варту.

Медалі вищої вартості можна розбити на дві групи. Ті, на які апріорі розраховували, і ті, які стали приємною несподіванкою. До першої категорії зарахуємо й останнє українське золото Афін борця Ельбруса Тедеєва. Неодноразовий чемпіон Європи та світу у вазі до 66 кг мав за плечима колосальний досвід та вміння. У фіналі він «розбив» Джамілла Келі 5:1. Причому для двох «накатів» йому знадобилося трохи більше хвилини. Це друге «золото» українських борців на Олімпіадах. Перше виграв

Ірина Мерлені-Мельник

В'ячеслав Олійник (щоправда, в греко-римському стилі) ще в Атланті. Утім, це стосується чоловіків. Був перед Іграми ще один привід для оптимізму «на килимі» — трикратна чемпіонка світу Ірина Мерлені-Мельник (вага до 48 кг). Її, щасливу, заплакану, напевно, ще неодноразово показуватимуть усі телеканали світу. Вона — перша олімпійська чемпіонка із боротьби серед жінок. Ще один українець-вільник Василь Федоришин поступився «бронзою» японському спортсмену лише в додатковий час.

Чекали успіху й від Юрія Білонога. Виступ штовхачів ядра взагалі став мало не найяскравішим шоу Олімпіади. Серед мальовничих руїн стародавньої Олімпії «найважчі» легкоатлети, не поспішаючи, розігрували свою партію, в якій до останньої шостої спроби солірував здоровенний американець Адам Нільсен. Але в останній момент він поступився українському атлету. Власне, це золото так і залишилося єдиним для нас у легкій атлетиці. Екстрені заходи, як і очікувалося, допомогли не дуже. За рік результати самі по собі не приходять. Тон у легкій атлетиці, як і очікувалося, задавали американці та воскресли духом росіяни — невдахи перших двох тижнів турніру. Вони по-чемпіонськи «накопили» на фініші в останні дні, але ки-

Олена Костевич

тайців за «золотом» наздогнати так і не змогли. А українці, де могли, билися як леви. Точніше, левиці. Дві «бронзи» та «срібло» здобули українські дівчата. Розраховували ми й на досвідчених стаєра Івана Гешка та спринтера Жанну Блок, але – не склалося. Ще одне заплановане «золото» завоювала українська штангістка, рекордсменка світу в поштовху (до 63 кг) Наталія Скакун. Підтримав колегу і Ігор Разоренов (до 105 кг), підтвердивши реноме українських важкоатлетів у «великих» терезах на Олімпіаді. Ось, напевно, це і є ті чемпіони, в успіх яких вірили, перемог яких чекали.

А була ще й прекрасна трійка козирних тузів у рукаві української збірної. «Золото» батутиста Андрія Нікітіна, гімнаста Валерія Гончарова й Олени Костевич, яка виграла турнір у стрільбі з пневматичного пістолета на 10 м, «срібні» екіпажі яхтсменів...

Загалом, кажучи про підсумки Олімпіади, слід відзначити великий успіх азіатських команд: Китаю, Японії, Південної Кореї. З огляду на те, що наступна Олімпіада відбудеться в Пекіні, азіатські спортсмени напевно претендуватимуть на провідні ролі в світовому спорті. А Україна, як показує практика, має всі шанси не лише зберегти досягнутий рівень, а й претендувати на більше, ніж високе 12-е місце в неофіційному командному заліку. Чотири роки після Сіднея показують, що навіть вельми скромні за світовими мірками інвестиції в спорт приносять величезний позитивний ефект для країни.

Опрацьовано на основі публікацій газет «День» (Київ) та «Поступ» (Львів)

Медалі українських спортсменів на XXVIII Олімпійських іграх

„ЗОЛОТО”

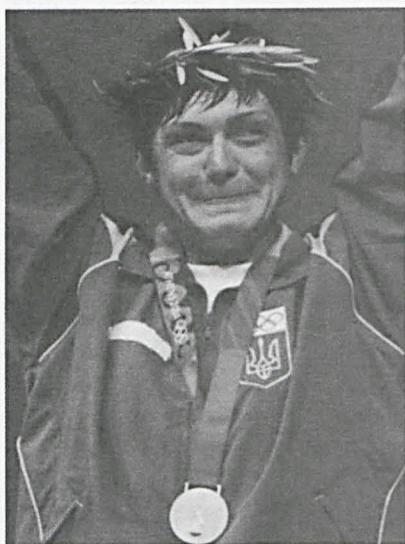
Легка атлетика: Юрій БІЛОНОГ (Одеса, „Динамо”) – штовхання ядра

Гімнастика спортивна: Валерій ГОНЧАРОВ (Харків, „Динамо”) – бруси
Плавання: Яна КЛОЧКОВА (Київ, „Динамо”) – комплекс, 400 метрів
Плавання: Яна КЛОЧКОВА (Київ, „Динамо”) – комплекс, 200 метрів
Стрільба кульова: Олена КОСТЕВИЧ (Чернігів, „Колос”) – пневматичний пістолет

Боротьба вільна: Ірина МЕРЛЕНІ (МЕЛЬНИК) (Львів, „Спартак”) – вагова категорія до 48 кг

Стрибки на батуті: Юрій НІКІТІН (Миколаїв, „Україна”) – особиста першість

Важка атлетика: Наталія СКАКУН (Чернігів, „Україна”) – вагова категорія до 63 кг

Боротьба вільна: Ельбрус ТЕДЕЄВ (Київ, Збройні Сили) – вагова категорія до 66 кг

„СРІБЛО”

Дзюдо: Роман ГОНТЮК (Івано-Франківськ, „Динамо”) – вагова категорія до 81 кг

Легка атлетика: Олена КРАСОВСЬКА (Київ, „Динамо”) – 100 метрів із бар’єрами

Важка атлетика: Ігор РАЗОРЬОНОВ (Одеса, „Колос”) – вагова категорія до 105 кг

Вітрильний спорт: Ганна КАЛІНІНА (Київ, „Україна”), Світлана МАТЕВУШЕВА (Севастополь, „Україна”), Руслана ТАРАН (Київ, Збройні Сили) – клас „Інглінг”

Вітрильний спорт: Георгій ЛЕОНЧУК (Київ, Збройні Сили), Родіон ЛУКА (Київська область, „Україна”) – клас „49er”

„БРОНЗА”

Гімнастика художня: Ганна БЕЗСОЛОВА (Київ) – абсолютна першість
Плавання: Андрій СЕРДІНОВ (Дніпропетровськ, Збройні Сили) – батерфляй, 100 метрів

Легка атлетика: Віта СТЕПІНА (Миколаїв, Збройні Сили) – стрибки у висоту
Легка атлетика: Тетяна ТЕРЕЩУК-АНТИПОВА (Луганськ, „Динамо”) – 400 метрів із бар’єрами

Фехтування: Владислав ТРЕТЯК (Київ, Збройні Сили) – шабля, особиста першість

Стрільба з лука: Віктор РУБАН (Харків, „Динамо”), Олександр СЕРДЮК (Харків, „Динамо”), Дмитро ГРАЧОВ (Львів, „Динамо”) – командна першість
Веслування академічне: Сергій ГРИНЬ (Київська область, „Динамо”), Сергій БІЛОУЩЕНКО (Миколаїв, „Динамо”), Олег ЛИКОВ (Дніпропетровськ, „Україна”), Леонід ШАПОШНИКОВ (Дніпропетровськ, „Україна”) – четвірка парна

Веслування на байдарках і каное: Ганна БАЛАБАНОВА (Вінниця, „Динамо”), Інна ОСИПЕНКО (Київ, „Україна”), Тетяна СЕМИКІНА (Київська область, Збройні Сили), Олена ЧЕРЕВАТОВА (Вінниця, „Динамо”) – байдарка-четвірка

Гандбол: ЖІНОЧА КОМАНДА ■

Podlaskie – kraina wielu języków

Rozmowa z Jolantą Toczko, wizytatorem Kuratorium Oświaty w Białymstoku

Na jakiej podstawie odbywa się nauczanie języków mniejszości narodowych?

Nauczanie języków mniejszości narodowych odbywa się na podstawie Rozporządzenia wydanego przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 roku w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych.

Rozporządzenie to reguluje sposób organizowania nauki języka mniejszości narodowej, ale również zajęć służących podtrzymaniu poczucia tożsamości narodowej, etnicznej czy religijnej uczniów, którzy należą do mniejszości narodowych i grup etnicznych. Rozporządzenie mówi szczegółowo, na jakich zasadach rozpoczyna się naukę języka w danej szkole. Jest ona organizowana zawsze tylko i wyłącznie na wniosek rodziców, który jest składany do dyrektora szkoły. Najlepiej by było, gdyby ten wniosek został złożony w trakcie przygotowywania kolejnego roku szkolnego, czyli do końca kwietnia, ale jest to tylko wymóg formalny. W praktyce dyrektorzy okazują na tyle życzliwości i zrozumienia, że w każdym okresie bez problemu przyjmują takie wnioski. Oprócz deklaracji rodziców nie są potrzebne żadne inne dokumenty. Dyrektor w planie organizacyjnym szkoły dokonuje przydziału godzin na dodatkowe nauczanie języka mniejszości. Warto jeszcze zaznaczyć, że aby zorganizować oddział do nauki języka ojczystego danej mniejszości wystarczy siedmiu uczniów z jednego rocznika. Jeżeli jednak nie ma odpowiedniej liczby chętnych do nauki danej w szkole, to wystarczy trzech uczniów z różnych szkół i można organizować nauczanie

języka w zespole międzyszkolnym. Taki zespół powoływany jest przez organ prowadzący szkołę.

W jakim wymiarze godzin odbywa się nauczanie języka mniejszości narodowej?

Nauczanie języka mniejszości narodowej odbywa się w różnym wymiarze godzin. Zależy to od tego, z jakiego rodzaju szkołą lub oddziałem mamy do czynienia. Jeżeli jest to szkoła z językiem nauczania mniejszości, wówczas odbywa się ono w wymiarze szesnastu godzin. Wszystkie przedmioty są tam nauczane w języku danej mniejszości, z wyjątkiem języka polskiego i historii. Oprócz tego są szkoły i oddziały dwujęzyczne, w których lekcje są prowadzone w dwóch językach. Jeżeli chodzi o szkoły z językiem białoruskim i ukraińskim na terenie województwa podlaskiego, to są to szkoły z dodatkową nauką języka danej mniejszości i tu wymiar godzin jest określany jako trzy tygodniowo.

Jak wygląda sprawa dostępu uczniów uczących się języka mniejszości narodowej do materiałów dydaktycznych?

Ostatnia zmiana w ustawie o systemie oświaty normuje sprawę podręczników do nauczania języków mniejszości narodowych. Przewidziano, że w miarę możliwości będą one zapewniane uczniom nieodpłatnie. Dotychczas tak zresztą było. Szkoły przysyłały do Kuratorium Oświaty w Białymstoku zamówienia, które po akceptacji były wysyłane do wydawnictw. Cały nakład podręczników do nauki języka mniejszości był wykupywany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Wydawnictwa wysyłały podręczniki bezpośrednio do szkół. Jak dotychczas nie spotkałam się z sygnałami, że gdzieś ich brakuje. Mam z kolei informacje od dyrektorów szkół, że przeważnie trafiają one z wydawnictwa w ciągu dwóch tygodni.

Czy języki mniejszości narodowych są nauczane jako języki dodatkowe czy obowiązkowe?

Z chwilą złożenia przez rodzica wniosku, że życzy sobie, aby jego dziecko uczyło się języka mniejszości, język ten staje się obowiązkowy. Zostaje on również wpisany na świadectwie do grupy języków obowiązkowych i liczy się do średniej ocen.

Kto finansuje nauczanie języków mniejszości narodowych?

Finansowanie języków mniejszości narodowych odbywa się z funduszy Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu. Szkoły, które prowadzą ich nauczanie, mają zwiększoną subwencję oświatową.

Jak na dzień dzisiejszy wygląda nauczanie języków mniejszości narodowych w naszym województwie?

W województwie podlaskim są nauczane trzy języki mniejszości narodowych: białoruski, ukraiński i litewski. W roku szkolnym 2003/2004 języka białoruskiego w 41 szkołach uczyło się 3609 uczniów, natomiast języka ukraińskiego w sześciu szkołach – 119 uczniów. Na język litewski uczęszczało 723 uczniów w 17 szkołach.

Jeśli chodzi o język białoruski, to najwięcej szkół prowadzących dodatkowe nauczanie tego języka znajduje się w powiecie hajnowskim. Są

tam wszystkie typy szkół – szkoły podstawowe i gimnazja, jest też jedno liceum z dodatkowym nauczaniem języka białoruskiego. W powiecie bielskim dodatkowe nauczanie języka białoruskiego jest prowadzone w szkołach z terenu gminy Bielsk Podlaski i Orla, a w Bielsku w Zespole Szkół z DNJB („trójka”) oraz II LO im. B. Taraszkewicza.

Jeżeli chodzi o język ukraiński, to w roku szkolnym 2003/2004 był on nauczany w pięciu szkołach podstawowych i w jednym gimnazjum. To są szkoły podstawowe z powiatu bielskiego (Szkoła Podstawowa nr 4 i nr 1 w Bielsku Podlaskim oraz Zespół Szkół w Orli) oraz z powiatu hajnowskiego (Szkoła Podstawowa w Czeremsze). Oprócz tego język ukraiński jest nauczany w Gimnazjum nr 2 w Bielsku Podlaskim i w zespole międzyszkolnym przy Szkole Podstawowej nr 12 w Białymstoku.

W porównaniu z językiem białoruskim, język ukraiński w naszym województwie pojawił się w szkołach później, dlatego nie jest nauczany na wszystkich poziomach. Mam jednak nadzieję, że również w szkołach średnich powstaną oddziały z językiem ukraińskim i młodzież, idąc dalej, będzie mogła kontynuować naukę. Zgodnie z Rozporządzeniem MENIS w tej sprawie, rodzice powinni złożyć wniosek do dyrektora szkoły ponadgimnazjalnej i nauczanie języka ukraińskiego powinno być zorganizowane zgodnie z zapisami prawa oświatowego.

Czy trafiały do kuratorium sygnały o nieprawidłowościach związanych z nauczaniem języków mniejszości narodowych w naszym województwie?

Jak dotychczas do kuratorium nie wpływały sygnały od rodziców czy dyrektorów szkół dotyczące problemów z nauczaniem języków mniejszości narodowych. Nie mieliśmy również skarg, aby w którejkolwiek ze szkół brakowało podręczników. Jedyny problem, który się pojawia, dotyczy braku programów nauczania języka białoruskiego zatwierdzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Mamy jednak świadomość, że te programy nie powstaną z dnia na dzień. Pierwsze prace zostały już rozpoczęte i być może w niedługim czasie uda się uzyskać zatwierdzenie w

ministerstwie. Z kolei do języka ukraińskiego programów jest dużo, jest też bardzo duży wybór podręczników. Tu absolutnie problemów nie ma.

Odnotaliśmy natomiast w ubiegłym roku problemy związane z wprowadzeniem nauczania języka ukraińskiego w szkołach naszego województwa. Pojawiały się przeszkody wynikające (ja przynajmniej tak to interpretuję) z nieznamości zapisów rozporządzenia regulującego sprawę nauczania języków mniejszości narodowych. Problemy te miały miejsce w Zespole Szkół w Augustowie oraz w Zespole Szkół w Orli. W Zespole Szkół w Orli nauczanie języka ukraińskiego zostało jednak zorganizowane, natomiast nie doszło do wprowadzenia języka ukraińskiego w szkole w Augustowie.

Pojawiały się również problemy związane ze zorganizowaniem oddziału międzyszkolnego w Białymstoku, choć w tym przypadku właściwie trudno mówić o konkretnych przeszkodach. Bardziej chodziło tu o kwestię formalno-prawną, o interpretację rozporządzenia niż o brak życzliwości z czyjejś strony.

W Augustowie, gdzie nie wprowadzono nauczania języka ukraińskiego, zdecydowana większość rodziców wycofała swoje deklaracje, ponieważ została poinformowana, że ich dzieci nie mogą jednocześnie uczęszczać na lekcje języka białoruskiego i ukraińskiego. Czy dziecko rzeczywiście nie może uczęszczać na lekcje dwóch języków mniejszości narodowych?

Coraz częściej spotykamy się z takim stanowiskiem, że nie ma przeszkód, aby dziecko uczestniczyło, zgodnie z wolą rodziców, w zajęciach służących podtrzymaniu poczucia tożsamości narodowej, niekoniecznie jednej mniejszości. Z formalnego punktu widzenia nie ma przeciwwskazań. Pojawia się jednak problem natury organizacyjnej. Dziecko, uczestnicząc w lekcjach języka mniejszości narodowej, ma zajęcia o trzy godziny dłużej tygodniowo niż jego rówieśnicy. Gdy dochodzi drugi język, ma tych zajęć o sześć godzin więcej. Oprócz tego, w przypadku małych szkół, gdzie jest organizowane dowożenie dzieci, może zająć sytuacja, że cały autokar będzie czekał na trzech uczniów. To również trzeba brać pod uwagę.

Czy jednak dyrekcja ma prawo odmówić zorganizowania nauczania języka mniejszości narodowej, podając jako argument, że dziecko uczęszcza już na lekcje innego języka mniejszości?

Taki argument nie znajduje oparcia w zapisach prawa oświatowego. ***Przedstawiciele środowisk mniejszości narodowych coraz częściej mówią z zaniepokojeniem o tym, że zmniejsza się ilość dzieci uczęszczających na lekcje języka ojczystego. Czy rzeczywiście mamy do czynienia z takim zjawiskiem?***

W ostatnich latach obserwujemy spadek liczby uczniów we wszystkich szkołach. Jest to związane z niżem demograficznym. Tym niemniej nie zmienia się wskaźnik procentowy liczby uczniów uczących się języka mniejszości – utrzymuje się on w ostatnich dwóch latach na tym samym poziomie. W roku szkolnym 2003/2004 zwiększyła się liczba punktów nauczania języka ukraińskiego – przybył oddział międzyszkolny w Białymstoku oraz punkt nauczania w Orli.

Odnoszę wrażenie, że nauczanie języka mniejszości narodowej staje się czymś oczywistym. Obecne prawo oświatowe sprzyja organizowaniu nauczania języków mniejszości, każdy rodzic, który ma takie życzenie, może posłać dziecko na lekcje języka ojczystego. W dzisiejszych czasach to, że młody człowiek ma jeszcze ochotę poświęcić swój wolny czas, dłużej pozostać w szkole, staje się bardzo cenne. Jeżeli na przykład są organizowane uroczystości pozaszkolne związane z nauczaniem języka mniejszości narodowej, dziecko musi włożyć ogromny wysiłek w przygotowanie wystąpienia czy programu artystycznego. Doskonali tym samym swoją znajomość języka ojczystego, ale też nabywa inne kompetencje potrzebne do dalszego życia. Jednocześnie budzi się w nim przywiązanie do swojej tradycji, kultury, do zwyczajów. Oprócz tego u uczniów, którzy uczą się języka mniejszości, obserwuje się większe otwarcie na świat, większe zrozumienie dla różności, którą trzeba szanować. I to jest cenne u tych młodych ludzi.

Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiała Ludmiła FILIMONIUK

„Карпатіяни” – ансамбль, який стає щораз більш відомим не тільки в самій Україні, але також у нас, на Підляшші. Вони грали вже в Соколові Підляському на Надбужанських фольклористичних зустрічах, в Черемусі на Фолькових зустрічах „З сільського подвір'я”, а їхній черговий підляський концерт відбувся на купальській ночі в Дубичах Церковних. Гурт „Карпатіяни” на сцені вельми динамічний, привабливий для молодшої публіки. Його члени не тільки музиканти, але перш за усе дослідники українського фольклору. Саме про створення ансамблю та про його музику поговоримо з Тарасом Компаніченком і Валерієм Гладунцем.

Зберегти музику в собі!

Звідки назва „Карпатіяни”?

Тарас Компаніченко: Ми назвалися „Карпатіянами”, тому що автентична Україна найкраще збереглася

в західному регіоні. А власне Карпати, де найдавніше населення, це той бастион українства.

Коли виник ансамбль?

Т.К.: Наш гурт досить молодий, нам трішки більше як пів року. Отже ми зібралися недавно, але в кожного з нас є чималий досвід на терені фольклору та досвід сценічної роботи. Здебільшого кожен з нас поліінструменталіст, тобто грає на кількох інструментах.

Інструменти у вас дуже цікаві.

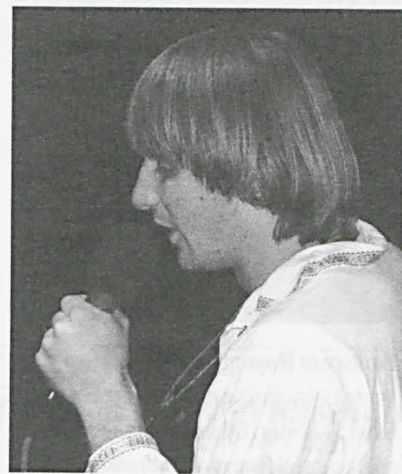
Т.К.: Так, це унікальні інструменти. Вони не продаються, ми їх власноручно робимо. Стараємося своїми інструментами та костюмами наблизитися до автентичного фольклору.

Як ви характеризували б вашу музику?

Т.К.: Це етномузика або новий фольклор. У нас були спроби звернення до фольклору в Україні. Маємо цілий ряд попередників, які працювали на цьому полі в 70-тих роках. А ми хочемо на основі традиційного фольклору створити модерну культуру.

А як ви поповнюєте свій репертуар?

Валерій Гладунець: Їздимо в експедиції. Просто сідаєш в автобус, їдеш в певне село. Я спочатку робив експедиції в регіоні, де жила моя баба, тобто на центральному Поліссі. Коли ти вже в такому селі, їдеш до якоїсь бабусі чи дідуса і говориш:

„Люде кажуть, що ви найкращий співак” та просиш, щоб щось заспівали. Дуже гарно, як ти збереш в такому селі цілий гурт і запишеш їхній спільний спів.

Т.К.: Це велика праця – зібрати разом людей, які часом не грали з десяти років; привести одного звідти, другого звідти. Це великий процес і саме чудовий. Дивишся, які це люди. Вони не є так званими фахівцями, вони просто так живуть, так дихають – цією музикою. Замість штучних розваг, коли включаєш телевізор і хтось тебе бавить, вони самі себе бавили, самі емоційно співали.

Це велика наука й для нас, як от це зберегти в собі.

Дякую за розмову.

Розмовляла
Кароліна МАТЕЙЧУК
Фото Ю. Гаврилюка

Шанс на поправу на певно є

З Валентином Корицьким, керівником повітового бюро Агентства перетворення і модернізації сільського господарства у Більську, розмовляє Андрій Артем'юк

Андрій Артем'юк: В кунцьові лінія мінує пудставови термін приймання вньоскув на безпосередні доплати. Чи можете пудсумувати, як пройшла тая акція і якіє єїни результати?

Валентин Корицький: Терміном усталеним як початок приймання вньоскув бив 15 квітня і боульшость люді од того часу до 15 червня складо вньоскі. Через остатні два тижні ми приймали вньоскі практично каждый день і од понеділка до п'ятниці Агенція працювала од 7 рано до 10 вечором.

До того як почалася акція приймання вньоскув працівнікі Агенції і ОДР-у провели у мнугох селах нашого повіту школіня і зобрания. Їх головним заданьом било проінформувати про безпосередні доплати, про тое як заповнювати вньоскі. До 15 марця таких зобрань проведено 332 і, як рахуємо, взяло в їх участь коло 5000 заінтересованих. На школінях окремєнь основних інформацій про вньоскі і доплати кажди господар отримав випіс з евіденції ґрунтув. Видачу тих випісув сфінансовала агенція і то било формою допомоги господарам, бо нормально за випіси з евіденції ґрунтув побірається олпату. До того од 15 марця в каждуй гміні працювали інформаційни пункти, кажди

зацікавлени муог зголошуватися і отримав допомогу при випивнюванні вньоску.

Чи господарі м'їлі мнуого проблемув з випивнюванням вньоскув?

Серед тих якіє приносили до нас вньоскі мнугох потребовало консультації і допомоги. Їх єдиним проблемом було тое штоб знали номери евіденційні своїх дялок і докладно вимірали дялкі на якіх м'їлі управи. Практично можна ствердіти што понад 70% всіх вньоскув било виповняних властіво. Заслуга в тому працівнікув Агенції і гмінних пунктув інформаційних, якіє билі добре приготовляни до випивнювання вньоскув. При перевірі зложаних вньоскув била використана компютерна програма, якая виловляла всіє помилкі. Тут хочу похвалітись, бо тоя програма, якою користаються й інші регіональні бюро Агенції, била напісана інформатиком з нашого бюро.

Чи Агенція реалізує інші заданя як платнічи?

Звичайно так. В реалізації тих задань ми спувпрацюємо з ОДР-ом. Зараз вони шикуються до великої інформаційної акції про два барзо важни документи-програми для села і рольніцтва: ПРОВ і СПО (ширше про тие програми у рамках). Ми, як Агенція, будемо пудтримувати тую акцію. Думаю, што через форму безпосередніх встріч і школінь дуойдемо з інформацією до боульшості господаруов і всіх заінтересованих, бо таких є мнугох.

Реалізація якіх інших програмув в рамках ПРОВ розпочнеться ще в сьому рокові?

Вже од квітня є розпорадіне міністра рольніцтва в справі структуральних рент. Од серпня почнемо приймати вньоскі од тих, хто сповнює критерії доступу і хотів би скористати з сього програму. Сподіваємось, што буде мнугох заінтересованих. Тое што жде нас ще в сьому рокові то програма

„пудтримка ніскотоварових господарств”. Маю надією, што ще в сьому рокові споро господарств з того скористає. Допомога полягаті буде на виплаті раз в рокові на одне господарство премії у високості 1250 євро. Є то допомога беззворотна, котра може биті продовжена по трох літьох на два наступни, пудварунком зреалізовання певних задач, якіє будут розвивати економічни потенціал господарсва. То наприклад може биті виділіненє і пристосованне поміщнина до доїня коруїв.

Якіє, інші ніжє рольніча господарка, ініціятиви на сільських теренах буде могла пудтримувувати Агенція?

На певно то буде агротуристика і інші услуги чи продукція не зв'язана з рольніцтвом. Не будемо допомагати гандльові, бо така діяльність зо своєї натури не потребує пудтримкі держави.

В якому стонні господарі з Більського повіту будут могли скористати з програм „рольно-сьродовіскових”?

Програма „рольно-сьродовіскова” є однею з інструментув ПРОВ. На жаль, на території нашого повіту „рольно-сьродовіскови” пакет огранічується тулькі до скоол над Нарвою. Через слабую якість земель господарства там положани маот менши економічи потенціал, а з другого боку терени над Нарвою маот своїє природни і крайобразови вальори, тому допомога може биті скерована до тамтешніх господаруов. Понад тое на території цілого краю передбачується пудтримку для екологічних господарств. Штоб отримати атест такого господарства треба виповніти певни умови і перекваліфікувати своє господарство. На території нашого повіту є вже такіє господарства, а наступни вже перекваліфікуюються. На певно є то якісь шанс на поправу своєї ситуації для тих, котори будут тим займатися.

Дякую за розмову.

Фото Ю. Гаврилюка

Сільське господарство по-новому!

Зі вступом Польщі до Євросоюзу сільське господарство опинилося у зовсім нових умовах функціонування. Тому доцільним і потрібним є висвітлення проблем і питань пов'язаних з новою ситуацією, адже велика частина, якщо не більшість мешканців нашого регіону безпосередньо або посередньо має відношення до проблем села і сільського господарства. Тому редакція „Над Бугом і Нарвою” вирішила виділити кілька сторінок, які будуть присвячені цій дуже актуальній і важливій проблематиці.

Зі вступом до ЄС сільське господарство Польщі стало підпорядковане Спільній Аграрній Політиці (CAP – Common Agricultural Policy). Це означає що, всі стратегічні напрямки аграрної політики встановлюватимуться у Брюсселі. Інструменти, які функціонують в рамках САП є створені для моделі сільського господарства, яка формувалася у країнах Західної Європи. Тому, щоб ефективно використовувати всі можли-

вості, які дає САП та інші програми підтримки, сільське господарство у Польщі буде змушене наблизитись до цієї європейської моделі. Рільникам потрібно буде володіти необхідною інформацією та широкими знаннями.

Наявність відмінностей у польській моделі сільського господарства не означає автоматично його малої конкурентоспроможності. Навпаки, у деяких моментах господарства у Польщі, в тому числі й на Підляшші, мають певні переваги над їх відповідниками з ЄС. Сільське господарство зі своєї природи потребує допомоги від держави. Таку допомогу воно і отримує у країнах з розвинутою економікою. Важливо, щоб ця підтримка спрямована була не лише на економічну але і на соціально-культурну та екологічну сфери існування села.

Найважливішу роль у функціонуванні хліборобського господарства, яке є передусім підприємством, відіграє все ж таки економіка. Підвищування

економічного потенціалу є найсуттєвішою передумовою існування і розвитку господарства. Отримати це можна шляхом технічно-організаційного та біологічного прогресу. Результатом наявності двох попередніх чинників буде підвищення продуктивності засобів виробництва. Зростання коефіцієнтів продуктивності впливає на збільшення прибутку з господарства.

В чергових числах „Над Бугом і Нарвою” будуть поміщені статті, які популяризуватимуть знання, поширюватимуть потрібні для господарів інформації а також презентуватимуться ті господарства і господарів, котрі успішно працюють, бо найкращою наукою є добрий приклад. Звичайно є також й місце для питань й пропозицій зі сторони читачів. Заохочуємо до співпраці. Свої пропозиції можна подавати польською і українською (також і нашим підляським діалектом). Запрошуємо до співпраці.

Андрій АРТЕМ'ЮК

Główne cele i wybrane priorytety Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) będzie realizowany w latach 2004-2006 na terenie całego kraju. Podstawą realizacji założeń strategicznych Planu będzie dziewięć działań:

- renty strukturalne,
 - wspieranie gospodarstw niskotowarowych,
 - wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW),
 - wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt,
 - zalesianie gruntów rolnych, dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE,
 - grupy producentów rolnych,
 - pomoc techniczna dla instytucji zaangażowanych w realizację PROW
 - uzupełnienie płatności bezpośrednich.
- Wymienione działania mają zrealizować dwa zasadnicze cele, które zakłada PROW.

Cel 1. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej

Renty strukturalne. Podstawowym celem rent strukturalnych jest w polskich warunkach przyspieszenie procesu wymiany pokoleniowej wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne oraz poprawa ich rentowności. Wartościowe jest także oddziaływanie

społeczne tego instrumentu, gdyż zapewni on dochód starszym rolnikom. Wiekiem uprawniającym do ubiegania się o rentę strukturalną zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn jest 55 lat.

Wspieranie gospodarstw niskotowarowych. Podstawowym celem jest wsparcie gospodarstw o małej skali produkcji/dochodu i niskim poziomie żywotności ekonomicznej. Uczestnikami tego działania będą rolnicy, właściciele gospodarstw niskotowarowych, które potencjalnie mogą w przyszłości spełnić wymóg żywotności. Instrument powinien objąć rolników aktywnych, którzy będą chcieli w przyszłości korzystać z funduszy strukturalnych UE, a dla których barierą będzie wymóg udziału środków własnych.

Wspieranie grup producentów rolnych. Podstawowym celem tego działania jest wsparcie procesów konsolidacji w ramach grup producentów rolnych i ich związków, a przez to osiągnięcie poprawy zorganizowania rynku produktów rolnych. Nastąpi to w wyniku zwiększenia siły przetargowej po stronie producentów, lepsze dostosowanie asortymentu, jakości i ilości produkcji do potrzeb rynku oraz zwiększenie odpowiedzialności producentów za podejmowane decyzje produkcyjne.

Cel 2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

Wyrównywanie szans rozwoju obszarów wiejskich. Wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania umożliwi rolnikom skorzystanie z podwyższonego (o 10%) poziomu wsparcia przy realizowaniu inwestycji modernizacyjnych, jak również zwiększy zachęty do przejmowania gospodarstw przez młodych rolników (gdzie pomoc inwestycyjna może być większa o 5%). Dodatkową korzyścią z tego instrumentu jest upowszechnienie stosowania zwykłej dobrej praktyki rolniczej, które przyczyni się do podniesienia świadomości ekologicznej rolników.

Ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych obszarów wiejskich. Dobry stan rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz walory przyrodnicze w znacznej części kraju stanowią istotny zasób gospodarczy i mogą być obecnie lub w niedalekiej przyszłości źródłem przewagi konkurencyjnej społeczności, zamieszkujących te obszary, na rynku wewnętrznym UE. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych ma na celu zapobieganie pogorszeniu stanu środowiska naturalnego i walorów przyrodniczych obszarów wiejskich.

Zakończenie na str. 13

Ile dopłaty do hektara dostaną rolnicy?

Wraz akcesją Polski do Unii Europejskiej rolnictwo zostało objęte mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). Jedną z form wsparcia gospodarstw rolniczych w ramach WPR są bezpośrednie płatności obszarowe. Wnioski o płatności bezpośrednie rolnicy mogli składać do końca czerwca br. Naliczanie i wypłata dopłat bezpośrednich będzie opierać się z zasadniczej części na systemie jednolitej płatności obszarowej. Polega on na podzieleniu podstawowej rocznej koperty finansowej przez kwalifikującą się do płatności referencyjną powierzchnię gruntów wykorzystywanych rolniczo. W ten sposób uzyska się podstawową stawkę płatności obszarowej. Jest to system nowatorski, dotychczas nie stosowany w krajach UE, który ma być sposobem na odchodzenie od dopłat do wielkości produkcji na rzecz dopłat do obszaru upraw.

Dodatkowo w skład płatności bezpośrednich wejdą uzupełniające płatności bezpośrednie. Pochodzą one będą z dwóch źródeł: częściowo ze środków II filaru WPR (przeznaczonego na rozwój obszarów wiejskich finansowanych z Sekcji Gwarancyjnej EAGGF) oraz z budżetu krajowego. Ostateczny poziom wsparcia musi uzyskać akceptację Komisji Europejskiej i nie może przekroczyć poziomu 55% w 2004 r., 60% w 2005 r., i 65% w 2006 r.

płatności stosowanej w dotychczasowych krajach UE. Płatności uzupełniające będą wypłacane, ale tylko do powierzchni upraw wspieranych w UE płatnościami bezpośrednimi.

Płatność podstawowa będzie wypłacana dla gruntów użytkowanych rolniczo w gospodarstwie rolnym, utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej (grunty orne, pastwiska, łąki, sady i uprawy wieloletnie), przy zachowaniu wymogów ochrony środowiska. Natomiast płatność uzupełniająca wypłacana będzie od powierzchni następujących upraw utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej: chmielu, tytoniu, ziemniaków przeznaczonych na skrobię, innych roślin, których wykaz będzie corocznie określany w Rozporządzeniu Rady Ministrów (w roku 2004 obowiązuje Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 kwietnia 2004 r. w sprawie rodzajów roślin objętych płatnościami uzupełniającymi, Dz. U. z 2004 r. Nr 65, poz. 596).

Poniższa tabela przedstawia *szacunkowe stawki* dopłat w roku 2004 oraz wyliczenia dopłat dla przykładowego gospodarstwa. Wyliczenia podano w euro, ponieważ w chwili redagowania artykułu Komisja Europejska nie określiła wysokości kursu euro wobec złotówki.

Wraz z wnioskami o płatności bezpośrednie część rolników składała też wnioski o płat-

ności z tytułu ONW (gospodarowania na terenach o niekorzystnych warunkach). Zgodnie z Rozporządzeniem RM z dnia 29 czerwca 2004 płatności te będą udzielane producentom rolnym w wysokości: 179 zł na 1 ha – na obszarze nizinnym w strefie nizinnej I, 264 zł na 1 ha – na obszarze nizinnym w strefie nizinnej II, 264 zł na 1 ha – na obszarze ze specyficznymi utrudnieniami, 320 zł na 1 ha – na obszarze górskim – stanowiących stawki podstawowe.

Dopłaty do powierzchni upraw będą bez wątpienia istotnym wsparciem finansowym dla gospodarzy. Płatności bezpośrednie są tylko jednym z działań wspierających gospodarstwa rolne. Stopniowo będą wdrażane inne mechanizmy wspomagające działalność rolników. Warto już dziś zapoznać się z propozycjami zawartymi w projektach PROW i SPO. Treść tych dokumentów jest dostępna na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi: www.minrol.gov.pl.

Obecnie, kiedy informacja odgrywa istotną rolę w zarządzaniu, a warunki w jakich funkcjonują gospodarstwa ciągle się zmieniają, bycie dobrze poinformowanym oznacza zwiększoną możliwość podejmowania właściwych decyzji i we właściwym czasie.

Andrzej ARTEMIUK

Uprawy kwalifikujące się do dopłat bezpośrednich w Polsce		Szacunkowe stawki na 2004 r.		Przykładowe gospodarstwo			
		dopłata podstawowa	dopłata uzupełniająca	uprawy w ha	dopłata podstawowa	dopłata uzupełniająca	Razem
		A	B	C	D = A*C	E = A*B	F = C+D
Produkcja roślinna z dopłatami w UE	zboża (w tym kukurydza na ziarno i kiszonkę)	44,46 €/ha	61,87 €/ha	8,0	355,68	494,96	850,64
	oleiste (rzepak rzepik, słonecznik, soja)			1,5	66,69	92,805	159,49
	wysokobiałkowe (groch łubin, bobik)						
	len i konopie						
	strączkowe (wyka, cieciora, soczewica)		1086,96 €/ha				
	tytoń						
	chmiel						
	ziemniaki skrobiowe						
Produkcja zwierzęca z dopłatami w UE	łąki i pastwiska		61,87 €/ha	5,0	222,30	309,35	531,65
Produkcja bez dopłat w UE	buraki cukrowe		0 €/ha				
	ziemniaki			0,5	22,23		22,23
	inne uprawy						
	inne motylkowe						
	uprawy sadownicze i warzywnicze			0,13	5,77		5,79
	inne						
	ugory utrzymywane w dobrej kulturze rolnej						
SUMA DOPŁAT BEZPOŚREDNICH							1569,79

Źródło: Szacunki Sekcji Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej przy Fundacji Programów Pomocy Dla Rolnictwa (FAPA)

Zagrożenie interesów i w konsekwencji obrona swoich praw zrodziła potrzebę wspólnego działania. Poczucie niesprawiedliwości oraz bezsilność jednostki wobec systemu jest zazwyczaj bodźcem do jednoczenia wysiłków. Podobnie było też w przypadku Stowarzyszenia „Nasza Ojcowizna” utworzonego przez mieszkańców wsi Parcewo. Powstałe w sierpniu 2004 r. stowarzyszenie za jeden z głównych celów swojej działalności stawia sobie działanie na rzecz odzyskania skonfiskowanych nieruchomości. Jego członkowie to obecni mieszkańcy Parcewa. Chcą, aby własność przodków była dalej podstawą egzystencji dla nich oraz dla ich dzieci i wnuków.

Ziemi i sprawiedliwości!

W latach sześćdziesiątych peerelowskie władze, chcąc pozyskać kilkaset hektarów dobrej ziemi pod tworzony zakład rolny w ramach PGR-u Bielsk Podlaski, obłożyły rolników z Parcewa tak wielkimi podatkami, że ich spłacenie było wręcz niewykonalne. Pod pretekstem zadłużenia wobec Skarbu Państwa odebrano 66 gospodarzom ponad 500 ha ich najlepszej ziemi. W ten sposób podstawa egzystencji, jaką dla sporej części mieszkańców tej podbielskiej wsi jest ziemia, została podstępnie skonfiskowana.

Obecny stan prawny gruntów, zwrotu których żądają członkowie stowarzyszenia, nie jest do końca jasny. Księgi wieczyste na te grunty zostały założone dopiero w 1993 decyzją wojewody białostockiego, podczas gdy ustanowienie aktów własności w takich przypadkach powinno odbywać się drogą sądową, a nie administracyjną. Oznacza to, iż grunty, o odzyskanie których walczą mieszkańcy Parcewa, wchodziły w skład Zakładu Rolnego Parcewo nie będąc własnością Skarbu Państwa. Według obowiązujących przepisów pierwszeństwo w nabyciu nieruchomości rolnych Skarbu Państwa mają

byli właściciele lub ich spadkobiercy. Tymczasem jest kilku innych zainteresowanych tą ziemią.

Mienie po byłym ZR Parcewo częściowo zostało zakupione przez „Agro-Drób” w Rybołach, który dzierżawił grunty po byłym ZR Parcewo. Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna tego przedsiębiorstwa była przyczyną nieprzedłużenia umowy dzierżawy oraz ustanowienia hipoteki na zakupione mienie. Część ziemi została wydzierżawiona rolnikom indywidualnym z gminy Bielsk Podlaski oraz sąsiednich gmin. Inną częścią spornych gruntów zainteresowany jest starosta bielski, który w maju br. wystąpił do Urzędu Gminy Bielsk Podlaski o przekwalifikowanie na tereny budowlane pod budowę kompleksu turystyczno-rekreacyjnego. Jest jeszcze jeden zainteresowany parcewskimi gruntami – firma Gospodarstwo Rolne Pawły, które obecnie dzierżawi około 200 ha spornej ziemi.

Tak szerokie zainteresowanie spornymi gruntami rolnymi może świadczyć o ich atrakcyjności pod względem lokalizacji, arealu, jakości ziemi, a być może i z innych przyczyn. Dla samych *parciuków*

tereny są ważne także z innych powodów. W miejscu, gdzie teraz znajduje się wykopany przez PGR staw hodowlany, znajdowała się krynica. Jak wspominają starsi mieszkańcy wsi, z dawien dawna w dzień Św. Trójcy mieszkańcy Parcewa pod przewodnictwem batiuszki wyruszali z procesją, aby tam poświęcić wodę. Tradycja ta była przekazywana z pokolenia na pokolenie. Ingerencja w porządek struktury własności parcewskich gruntów wywołała także negatywne skutki dla odwiecznej tradycji duchowej mieszkańców Parcewa. Odzyskanie więc tych terenów ma także wymiar nie tylko materialny. Jednak mimo skarg, protestów i interwencji u posłów z Podlasia, wojewody podlaskiego i Ministra Rolnictwa mieszkańcy Parcewa pozostają na razie bez szansy na szybkie rozwiązanie sporu i przekazanie gruntów po byłym PGR-rze do dyspozycji miejscowych gospodarzy. Agencja Nieruchomości Rolnych władająca obecnie tymi gruntami zdaje się nie do końca uwzględniać w swoim postępowaniu racje pierwotnych właścicieli tych ziem.

– *Czujemy się pokrzywdzeni taką niesprawiedliwością. Jesteśmy prawowitymi właścicielami tych ziem, a nie możemy nawet ich wydzierżawić* – kwituje Walenty Gałuszewski, przewodniczący Stowarzyszenia „Nasza Ojcowizna”.

Miedzy opisywaną sprawą a rozszczeniemi zabużan czy Ukraińców wysiedlonych w ramach akcji „Wisła” można znaleźć pewną analogię. Im też odebrano majątek. Efekty ich działań wskazują na to, że wysuwane przez poszkodowanych żądania mają szansę na spełnienie.

Czy mieszkańcy Parcewa – członkowie Stowarzyszenia – mogą liczyć na pozytywne rozwiązanie ważnego dla nich problemu? Czy ich argumenty spotkają się ze zrozumieniem decydentów? Czy ich prawa zostaną poszanowane?

Andrzej ARTEMIUK

Główne cele i wybrane priorytety PROW

Zakończenie ze str. 11

Ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych będzie się odbywać także poprzez dostosowanie gospodarstw do standardów UE. Dostosowanie do nowych wymagań oznacza konieczność rozwoju technologicznego gospodarstw (w tym wyposażenia ich w nowe urządzenia) oraz zwiększenie nakładów na zapewnienie odpowiednich warunków sanitarnych w produkcji rolniczej.

Zwiększenie lesistości kraju. Głównym celem programu zalesiania gruntów rolnych jest: powiększenie obszarów leśnych poprzez zalesianie gruntów rolnych o niskiej przydatności dla rolnictwa, utrzymanie i wzmoc-

nienie ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez zmniejszenie fragmentacji kompleksów leśnych i tworzenie korytarzy ekologicznych oraz zwiększenie udziału lasów w globalnym bilansie węgla. Według Krajowego Programu Zwiększania Lesistości (przyjętego przez Radę Ministrów w 1995 roku) skala zalesień jest oszacowana na około 14 – 24 tys. ha gruntów rolnych rocznie, przy założeniu, że nie obejmuje to gruntów odłogowanych. W latach 2004-2006 przewidziano zalesienie 45 tys. ha gruntów rolnych.

Na podstawie projektu Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich opracował
Andrzej Artemiuk

«Пам'ятаймо трагічну долю українців Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини. Пам'ятаймо спалені українські села, поруйновані наші храми, цвинтарі, інші національні святині. Пам'ятаймо убитих, замордованих, померлих, депортованих земляків своїх. Схилимо чола перед святою пам'яттю тих, хто упродовж віків мужньо боровся і загинув за рідний край, за волю України.»

*Напис на пам'ятнику встановленому
24 березня 2002 року в Луцьку*

Християнська мораль, яку сповідуємо ми, українці, що виселені з Холмщини і Підляшшя в Україну, спонукає нас пробачати сусідам за вчинені нам кривди як у міжвоєнні літа (політичні, соціально-економічні, національні, духовні переслідування, заборона українського шкільництва, культурноосвітньої діяльності, нищення православних храмів, насильне окатоличення, тортури в „дефензивах”, в'язницях, Березі Картузкій), так і впродовж війни (убивства, катування української інтелігенції, урядовців, священиків, кращих господарів, грабунки та нищення українських сіл, мирного населення) та під час вигнання з Отчого краю. Прощаємо, бо розуміємо, що ми, українці, теж не без гріха.

Прощення і пам'ять

Проте забути свою малу батьківщину, історичну долю предків, свої святині, пам'ятки, традиції, звичаї, могили рідних, завдані нам збитки, глибокі сердечні рани – не можемо. Бо найстрашнішою втратою була втрата нами пам'яті про минуле, про землю предків. Пам'ятаємо задля того, аби погане, прикре, жорстоке, лихе більш ніколи не повторилося в долі наших нащадків, у взаєминах із сусідом, а добре, світле, порядне, що колись теж мало місце між нами, щоб воно надалі примножилось густо та щедро. До цього нас зобов'язують Божі заповіді, які є спільними для всіх християн, у тому числі й для українців та поляків.

Наближається для нас сумна дата – 60-річчя депортації українців Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини зі своїх етнічних земель в Україну. Десятки тисяч депортованих осіли на Волині, ближче додому, в сподіваннях, що справедливість настане і виселених повернуть на свої прадавні землі. Нещо-

давно ми провели опитування переселених. Абсолютно всі заявили, що їхня так звана евакуація не була добровільною, бо ніхто не хотів залишати власні землі, нажиті тяжкою працею добро, свої святині та вирушати в світ з торбами. Наші батьки просили не виселяти їх, а приєднати українські села, етнічні українські землі до України. Нас переселяли примусом, силою зброї тогочасних тоталітарних режимів, бандитськими нападами, убивствами, грабунками. Про це маємо багато свідчень потерпілих. Рятуючи найдорожче, життя своїх дітей і своє життя, наші батьки покидали власну землю, майно, реманент, виїжджали в Україну. Довго сподівалися, що додому їх таки повернуть... На жаль, не так сталося, як жалалося.

У лютому 2003 року наше товариство разом з науковцями Волинського державного університету імені Лесі Українки провело науково-практичну конференцію на тему „Депортація етніч-

них українців Польщі в ХХ столітті та її наслідки”, на якій було прийнято Звернення до Президента України Леоніда Кучми, Голови Верховної Ради Володимира Литвина, Прем'єр-Міністра Віктора Януковича, до Секретаря Ради національної безпеки і оборони України Євгена Марчука, Голови Комітету з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Верховної Ради України Геннадія Удовенка.

В цьому Зверненні висловлено прохання 60-річчя депортації українців Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини відзначити на державному рівні, провести Парламентські слухання на цю тему, прийняти Закон України щодо визнання депортованими українців, примусово виселених з Польщі в Україну; подбати про виконання міждержавних угод між Україною і Польщею щодо відшкодування завданих моральних і матеріальних збитків переселеним; підняти клопотання перед урядом Німеччини щодо відшкодування

українцям тих сіл Холмщини, які в 1942-1943 роках німецькою окупаційною владою були насильно виселені без майна та будь-яких засобів для існування, а на їх місці поселені німецькі колоністи; звільнити переселених від сплати непосильного держмита за закордонні паспорти; добитися безвізового режиму для тих українців, які раніше були громадянами Польщі, та їхнім дітям; установити статус учасників війни особам, депортаним з Польщі в Україну, та їхнім дітям; забезпечити державну охорону та збереження національних святинь українського народу на території Республіки Польща, польського народу – на території України, в тому числі храмів, кладовищ, могил, адекватні умови встановлення меморіальних знаків, стел, пам'ятників для українців і поляків на територіях обох держав; сприяти процесові примирення українців і поляків, розвивати між ними стосунки в дусі порозуміння, прощення, взаємодопомоги, виховувати нащадків обох народів у дусі взаємоповаги, використовуючи для цього краші зразки з минулого.

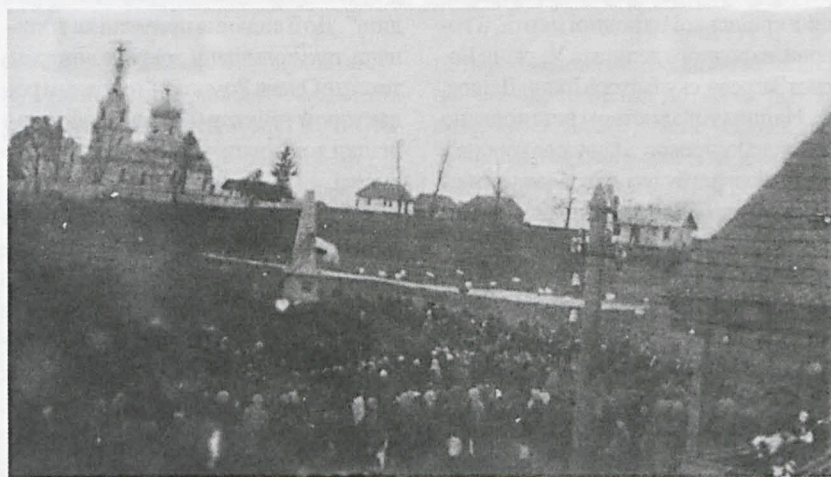
З подібними клопотаннями до різних гілок влади зверталися Всеукраїнська громадська організація „Конгрес українців Холмщини і Підляшшя”, Об'єднання товариств депортаних українців, Об'єднання лемків. На жаль, більшість наших клопотань досі не підтримана. Щоправда, внесено зміни до Закону України „Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, які забезпечили статус учасника війни і певні пільги для частини переселених з Польщі в Україну після 9 вересня 1944 року.

Маємо більш відчутну підтримку з боку обласної, місцевих органів влади. Так, зваживши на наше прохання сесії Волинської обласної та Луцької міської рад звернулися на адресу Верховної Ради з клопотанням відзначити 60-річчя депортації українців з Польщі в Україну на державному рівні. Розпорядженням облдержадміністрації утворено оргкомітет з підготовки в області до цієї дати, а також затверджено відповідні заходи, які вже реалізуються.

У безрвні в Луцьку біля пам'ятника жертвам, яких зазнали українці Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, Бойківщини під час війн, депортацій, антиукраїнського терору і репре-

сій нами проведено Богослужіння та Віче Пам'яті з нагоди 60-річчя масового знищення українських сіл Холмщини польськими збройними формуваннями. А сам пам'ятник ми спорудили та освятили навесні 2002 року при сприянні місцевої влади і шляхом добровільних пожертв наших людей.

В обласному товаристві „Холмщина” продовжуємо збирати дані про депортованих українців, які оселилися на Волині, та складаємо поіменні списки вбитих і закатованих наших земляків під час війни, антиукраїнського терору, депортації. Просимо всіх, хто не байдужий до цієї справи, до збереження

Висилаю вам світлиці, які мені були надані мамою мого хрещеного, Вірою Олексіївною Онищук (1936 року народження), яка разом зі своїм батьком і братом була виселена з Холмщини. Коли брав світлиці почув розповідь про те як їх виселяли з рідного села – Телятина в Томашівському повіті (до річч згаданого в першому цьогогорічному номері „НБІН”, у статті „Ваше – за Бугом!”). Про те, що довелося їм жити ціле літо на станції Белз, доки не вивезли їх до Львівської області, де також кинули на станції, і де чоловіки почали самовільно займати покинуті поляками хати. Місцеве населення

холмицків зустріло не радо, тому Онищукам і їх односельцям-телятинцям довелося переселятися до Запорізької області, а згодом хто куди, хто до Криму, хто на Київщину, хто на Волинь.

На світлицях доданих до цього листа видно двосінінок біля своєї садиби в Телятині, красвид села Телятин – видніється церква, на передньому плані монумент Пілсудському (за спогадами В. Онищук), а також прочан з Холмщини в Почайській лаврі (орієнтовно 1930-ті роки).

*Олександр Бобко
Бровари, Київська обл.*

історичної пам'яті про свою малу батьківщину, про рідних і близьких, надіслати нам такі свідчення.

У Волинському краєзнавчому музеї почала діяти експозиція, присвячена історичній долі, духовній і матеріальній культурі українців Холмщини та Підляшшя. Вона зібрана за участю членів нашого товариства, продовжує поповнюватися виявленими документами, фотографіями, виданнями, предметами етнокультури цієї найбільш, західної гілки українства, скарбами наших родин. Просимо приєднатися до цієї важливої справи.

В листопаді минулого року наше товариство провело в Луцьку фестиваль „Ми діти Данилового краю”, присвячений 750-річчю коронації Данила Романовича Галицького, учасниками якого були аматорський хор товариства, тріо, дуети (керівник Олександр Головерса), професійні співаки, музиканти, діти, молодь, що є нащадками депортованих українців. Ми взяли участь у відкритті в старій частині Луцька меморіальної дошки, яку виготовлено стараннями та коштом обласної організації Української народної партії, її голови, народного депутата України Бориса Загреви, скульптора Ірини Дацок.

Нашим товариством встановлено громадську премію „Данилова корона”, якою щорічно будуть нагороджуватися представники творчої інтелігенції, талановитої молоді, громадсько-культурні діячі, науковці, педагоги, котрі своєю працею, талантом, одержимістю зміцнюють історичну пам'ять про Отчий край. В травні ми разом з волинянами пошановували нашого земляка, поета,

прозаїка, публіциста, громадського діяча Петра Маха, який досягнув 70-ту Верховину Життєвої Говерли.

Готується до виходу в світ у Луцькому видавництві „Ініціал” (директор Віктор Федосюк) збірник українських пісень Холмщини і Підляшшя „Ти не згасла, зоре ясна”. Над ним працюють поет-холмщанин Йосип Стручок, композитор Мирослав Стефанишин та інші ентузіасти. Ми мусимо зберегти від забуття хоча б частину зібраних пісень нашого краю, поповнити ними всеукраїнську пісенну культуру. Перші внески на підтримку цього видання зробили члени нашого товариства, обласна організація Української народної партії, управління культури облдержадміністрації...

Члени нашого товариства офірували також власні кошти на відродження Чудотворної ікони Холмської Богородиці, на спорудження храму в честь Тараса Шевченка біля Черневої гори в Каневі та підтримку храмів на Волині і Холмщині. Нещодавно видавництво „Ініціал” випустило в світ книжку-альбом „Чудотворна ікона Холмської Богородиці”. До її видання причетні як волиняни, так і холмщани, зокрема автором тексту є Олена Романюк, головним редактором – Віктор Федосюк, обоє нащадки холмщан, члени нашого товариства.

7-6 червня минулого року група членів нашого товариства взяла участь в урочистостях прославлення Мучеників Холмщини і Підляшшя у Холмі, а також в освяченні пам'ятного хреста зі стелою, встановленого на кладовищі спаленого 10 березня 1944 року україн-

ського села Ласків (Грубешівський повіт). Пам'ятник був виготовлений старанням та коштом колишньої мешканки цього села Лідії Власюк-Коломиєць.

5-6 червня нинішнього року ми були учасниками всецерковного свята Собору Святих Мучеників Холмщини і Підляшшя, на якому Богослужіння очолив першоієрарх Православної Церкви у Польщі Блаженніший Митрополит Варшавський і всієї Польщі Сава, у співслужінні архієпископа Люблинського і Холмського Авеля, архієпископа Володимирського і Ковельського Симеона, єпископа Більського Григорія, єпископа Берестейського і Кобринського Іоана, священників, єпархіального хору з Люблина. Разом з тим ми відвідали могили рідних, кладовища, колишні наші храми в Черничині, Верещині, Шиховичах, Модрині, Сягрині, Тератині, Телятині, Стрільцях. У Ласкові біля пам'ятника відбулося Богослужіння, проведене отцем Іваном з Грубешева і отцем Мирославом з Люблина. Прибулі сюди вшанували своїх земляків упокоєних і убитих під час війни та депортації з Отчого краю.

А ще відвідали Холмську гірку, місця пов'язані з Чудотворною Холмською іконою Богородиці, Данилом Галицьким, Михайлом Грушевським, митрополитом Іларіоном (Огієнком), могилою прем'єр-міністра УНР Пилипа Пилипчака та інші пам'ятні місця колишньої столиці Галицько-Волинської держави. Звісно, більшість православних кладовищ понижена, в запущеному стані. Та найболючішою для нас неприємністю було виявлене нами велике сміттєзвалище біля колишнього православного кладовища села Стрільці.

Введення візового режиму для всіх українців, у тому числі й для депортованих з Польщі в Україну, дещо ускладнило справу відвідування своєї малої Батьківщини, могили рідних, церковних Богослужінь. Хоча Генеральний Консул Республіки Польща в Луцьку п. Войцех Галонзка на наші клопотання щодо відкриття віз реагує прихильно. Маємо натомість проблеми внутрішнього характеру. Наприклад, значно подорожчала оплата закордонних паспортів, зелених карт, транспортних послуг і т.п. Для людей похилого віку з їх мізерними пенсіями все це ускладнює відвідини свого прадавнього краю. Сумне шести-

десятиліття депортації доповнюється ще й цією прикрою перешкодою.

Досі на міждержавному рівні не вирішене питання про приведення в належний порядок поховань наших рідних в Отчому краї, про збереження інших наших святинь, не забезпечуються адекватні умови в розв'язанні цього завдання для українців у Польщі, для поляків в Україні. Ми неодноразово просили сприяння щодо впорядкування кладовища в Сагрині Грубешівського повіту, де знищено понад 800 (за іншими даними понад 1240) українців, переважно дітей, матерів, людей похилого віку, про встановлення там хреста з пам'ятним написом, проведення Богослужіння по невинних жертвах, принаймні так, як це торік було зроблено в Павлівці на Волині. На жаль, як в Україні, так і в Польщі нас не хочуть почути.

До речі, торік біля пам'ятного хреста в Ласкові під час його освячення (відкрити не дозволили) за участю ук-

раїнців і місцевих поляків, священників з України та ксьондза з с. Мірче ми зрозуміли, що саме в спільній молитві (навіть різними мовами) до єдиного для нас усіх Бога можна глибоко усвідомити Його заповідь „Не вбивай!” І це сприяло нашому порозумінню та примиренню. Прикро, що досі на обох берегах спільного для нас Бугу маємо частину заангажованих політиків і деяких комбатантів, які й на порозі вічності, через 60 літ після взаємоборотьби ніяк не можуть припинити „війну” проти давно упокоєних своїх колишніх ворогів, досі руйнують надгробки на їхніх могилах або ж не дозволяють їх облаштовувати. Звісно, така позиція тільки ускладнює процес порозуміння, примирення, налагодження добросусідських стосунків між нашими незалежними державами і нашими народами...

У вересні-листопаді передбачаються у Львові IV Світовий конгрес українців Холмщини і Підляшшя, фести-

валь творчих колективів українців, депортованих з Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини, в Рівному – конференція та концерт, у Луцьку – Віче Пам'яті, Пам'ятна академія, концерт-реквієм, фестиваль юних нащадків депортованих українців, заходи в закладах освіти та культури (тематичні уроки, виховні години, зустрічі, виставки). Хочемо також провести в Луцьку у Волинському державному університеті I Наукову конференцію на тему „Українці Холмщини і Підляшшя: історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків”.

Усі ці заходи мають сприяти збереженню та зміцненню нашої пам'яті про свій рідний край.

Микола ОНУФРІЙЧУК, Луцьк

Голова Волинського громадсько-культурного товариства „Холмщина”

Фото на стор. 14 від В-ва „Ініціал”

60-річчя трагедії Холмщини

Холмщина – українська земля, яка простяглася над Західним Бугом і межує з Волинню, Галичиною та Люблинщиною. На північ від Холмщини до р. Нарва розташоване Підляшшя, історична доля якого тісно поєднана з Холмщиною. На південь від Холмщини простяглися Надсяння та Лемківщина. Всі ці території загальною площею 19,5 тис. кв. км внаслідок радянсько-польського договору про державний кордон від 16 серпня 1945 р. відійшли до Польщі.

Восени 1944 р. почалось brutальне вигнання українців з Холмщини та інших земель, які залишилися на захід від т. зв. лінії Керзона. Виселене населення за віком становило: до 13 років включно – 142169 чоловік, від 14 до 55 років включно – 288922 чоловік, від 56 років і старше – 51789 чоловік. Було ліквідовано 102 тис. господарств, які залишили 461 тис. гектарів особистої землі. Покинуто 89 тис. житлових та 160 тис. господарських будівель, що становило загальну суму 615,8 млн. злотих. Озимих і ярових посівів залишено 165,7 тис. гектарів на суму 17 млн. злотих. Червоній Армії було здано

сільськогосподарської продукції на суму 18 млн. злотих (дані звіту головного уповноваженого по евакуації ЦДАГОУ. Ф.1 - ОП. 23 стр. 4356 - АРК. 5-8).

Соціологічні дослідження львівського меморіалу свідчать: лише 4% анкетованих сказали, що їх переселення було добровільним, 96% засвідчили, що їх перевозили в антисанітарних умовах, лише 15,8% були забезпечені житловими умовами, 68% голодували, а 44,6% зазнали переслідувань, у 73,2% залишилась туга за рідним домом, а 55,7% з них хотіли б повернутись назад.

Опитування в рамках всеукраїнської організації „Конгрес українців Холмщини і Підляшшя” в основному співпадають з соціологічними дослідженнями меморіалу. Варто додати: 71% опитаних сказали, що їхні сім'ї зазнали утисків з боку польської влади та шовіністичних банд, кожна сім'я втратила близьких або далеких родичів. Людей старшого покоління не покинула ностальгія за рідним краєм, про адаптацію на новому місці говорити не доводиться. Щодо молодшого покоління, то відомо із звіту головного уповноваженого

по переселенню, що люди, які мали вік на час переселення до 20-ти років включно складали 160 тис. чоловік, це 30% від загального числа депортованих. Вони створили свої сім'ї, а їх діти та онуки також мають сім'ї. Вже пішло четверте покоління. Розрахунки показують, що на сьогодні в Україні проживає більше 2 млн. чоловік, які є нащадками депортованих українців з Закерзоння. Всі вони знають звідки йдуть їхні родові корені. Вивчаючи життєвий шлях цієї категорії людей, можна написати наукову працю. Слід наголосити, що ці покоління виховані в патріотичних сім'ях, стали патріотично налаштованими громадянами, досягли певних висот у своєму житті і внесли вагомий вклад в розбудову незалежної держави – України.

Минуло 60 років, але і досі трагічна сторінка в історії українського народу не отримала політико-правової оцінки на державному і міжнародному рівнях, що в свою чергу, призвело до виникнення цілого комплексу проблем, без вирішення яких неможливо уявити цивілізоване співіснування європейських держав. На жаль, наші неодноразові

звернення були проігноровані органами виконавчої та законодавчої влади.

Слід наголосити, що угодою про переселення була передбачена компенсація втраченого та повернення землі в тих розмірах, якими володіли депортовані в Польщі, але не більше 15 гектарів на господарство. Яка наруга, який цинізм, вдумайтесь! Яку землю можна було отримати в колгоспах куди загнали виселених? Занижена оцінка рухомого і нерухомого майна, залишеного депортованими, призвела до занижених компенсацій. За земельні угіддя компенсацій взагалі не було!

Відбулось пограбування особистої власності, це злочин за який потрібно нести відповідальність перед судом. Якщо вже нема винуватців, то є спадкоємці. Є також прямі нащадки пограбованих, які проживають в Україні. Ніколи не буде запізно компенсувати пограбоване!

Довгий час наше питання ігнорувалось. В УРСР про компенсації годі було

Юлія Тимошенко біля Верховної Ради з пікетуючими за розгляд законопроекту з проблем депортованих українців з Холмщини, Лемківщини та Підляшшя.

й думати. Зараз, завдяки всеукраїнській організації Конгрес українців Холмщини і Підляшшя, яка має всеукраїнський юридичний статус, та осередки в 16-ти областях України, з нами почали вести розмову у Верховній Раді. Вперше за 60 років з часу виселення, народні депутати говорять про депортованих українців з Холмщини, Підляшшя, Лемківщини, Надсяння. Цьому сприяла Юлія Тимошенко. За її допомогою пощастило зареєструвати законопроекти у Верховній Раді № 2395, № 2396, в яких йдеться про наші проблеми.

Останнім часом ведуться розмови науковцями та владними структурами стосовно волинських подій, не приділяючи при цьому уваги трагічним подіям, які в той час відбувалися на Холмщині. Події на Волині нерозривно пов'язані з Холмщиною.

У геополітичному розумінні весь західний регіон України охопили збройні протистояння, які проходили в нерівних умовах. Якщо в Рівненській та Волинській областях спостерігався ба-

ланс збройних сил, діяла Армія Крайова та Українська Повстанська Армія, то на Холмщині була одна сила – польські збройні формування. Найактивнішу діяльність розгорнули тут Батальйони хлопські. Вони володіли інформацією стосовно українських сіл, в день спілкувалися, дивлячись у вічі, а вночі приходили до нас з рушницею. На Холмщині не постраждало жодне польське село, натомість достатньо згадати українські села: Стрільці, Моложів, Туганів, Сагринь, Бересть, Ласків, Новосілки, Крилів, Шиховичі, Верховини, Модринь, Турковичі та інші, які спалено і замордовано їх мешканців.

Якщо говорити про вибачення, то в першу чергу потрібно вибачитися перед українцями Холмщини, Підляшшя, Лемківщини, Надсяння. Це потрібно зробити ще й тому, що ми відзначаємо 60-ти річчя трагедії Холмщини.

Олександр БОРОВИК, Рівне
Голова всеукраїнської організації
Конгрес українців Холмщини
і Підляшшя

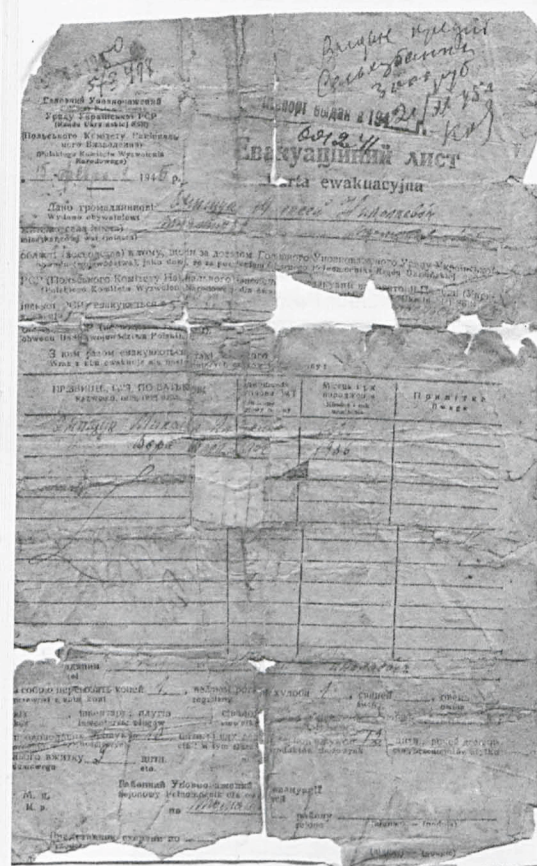
Пам'ятний знак жертвам депортації

Пам'ятний знак жертвам депортації українців з Польщі, що відбулася в 1944-1946 роках спільними зусиллями спецпідрозділів НКВС та уряду тодішньої Польщі, встановлено в містечку Копичинці на Тернопільщині. У ці трагічні роки зі споконвічних праукраїнських земель було переселено понад 600 тисяч українців. Операція супроводжувалася актами насильства та жорстокістю. Про це говорили під час урочистості голова всеукраїнського товариства „Лемківщина” Олександр Венгринович, де-

путати Тернопільської обласної ради, представники громадськості, які взяли участь у відкритті пам'ятного знака.

Промовці відзначали, що в останні роки в Україні влада приділяє конкретну увагу тим, хто постраждав під час депортації, створює їм сприятливі умови для підтримки і розвитку культурних товариств. Свідчення цього – прийняття в цьому році закону, яким переселенці, прирівняні до учасників Другої світової війни.

(АПУ)

Евакуаційний лист Олексія Оницька з села Телятин Томашівського повіту, який разом з дітьми Михайлом і Вірою був переселений у лютому 1945 р.

Берестейщина – *terra incognita*, невідома земля для багатьох українців в Україні. Історична доля відокремила її кордонами від українського материка ще у середньовіччі. Перебуваючи у складі Польщі, Російської імперії, радянської Білорусі, тепер – у складі республіки Білорусь, українці Берестейщини знали різні часи, різних володарів, спільним для яких було намагання нівелювати національні прагнення, національні цінності поліщуків.

Українське Берестя – чи помітить його Україна?

Ще у передвоєнний період на Берестейщині діяла розвинена мережа українських шкіл, „Просвіти”, кооперативів, яка була зруйнована зусиллями спочатку польської, а потім радянської влади. Сьогодні, поки що безуспішно, намагається пройти перереєстрацію в білоруських органах влади обласне об'єднання „Просвіта” імені Тараса Шевченка. Припинила вихід україномовна газета регіону „Берестейський край”, що виходила в світ у 1996-2000 рр.

Переписи населення, в залежності від того, хто їх проводив і які критерії – національність, мова, віросповідання тощо, бралися за основу, фіксували різне співвідношення українців до представників інших національностей у регіоні. Згідно даних російського перепису 1897 року в Кобринському та Берестейському повітах мешкало 79,6% та 64,4% українців відповідно, в Гродненській губернії – 22,6%, в Мінській – 4,7%, переважно у Пінському та Мозирському повітах. Перепис 1999 року, проведений в Білорусі зафіксував у Берестейській області 85% білорусів і 3,8% українців. Та на ці цифри треба дивитися дуже обережно. Поширеною практикою серед україномовного населення краю і посьогодні залишається запис в офіційних документах себе як білорусів. Наведемо оприлюднені Білоруським центром проблем культури дані, що стосуються Західного Полісся, згідно яких в краї налічується 94,4% білорусів,

водночас місцеві говірки української мови вважають рідними 33% мешканців.

Ситуацію, що склалася з українським життям на Берестейщині, коментує співробітник регіонального відділення Академії наук Білорусі у Бересті, культуролог Віктор МІСНЮК.

– Справа в тому, що не тільки в селах, але й у самому Бересті існують території, де люди розмовляють місцевою говіркою. Такою, яка в них була. Мій дід походить з Річці, яка тепер в межах самого міста. Але й Тришин, Граївка, Київка, Адамково (райони сучасного обласного центру – ред.) – то цілий „підводний” україномовний Бересть. Звичайно він

живе на рівні побутової культури. Така побутова етнічна культура, на жаль, не змогла перейти в культуру національну, індустріальну, яка вимагає наявності книги, наявності радіо і телебачення тощо.

– Можливо, люди просто цього не потребували?

– Ні, потреба була. Вона зродилася передовсім після Першої світової війни і активно себе проявляла аж до 50-х років XX століття. Нещодавно я, наприклад, дізнався, що в деяких районах Берестейщини, зокрема на Дорогичинщині, Іванівщині, люди переймали полтавські національні строї, не характерні для поліщуків. Але, на жаль, ці спроби сільських інтелігентів зіткнулися спочатку з польськими репресіями, багато з них побувало в концтаборі в Березі Картузькій. Пізніше зазнали репресій і ті люди, що підтримували популярну на той час соціалістичну ідею, що у 40-50-х роках йшли працювати у радянську адміністрацію й впроваджували національну мову. Не кажучи вже про членів українського збройного підпілля.

Тому національна культура й не змогла прижитися. Хоча етнічна побутова і, що найгірше, існує в повній тиші з боку офіційних чинників. Передовсім білоруських. Але й уявлення того, що думає Україна про Берестейщину у нас також досить слабке. Україномовна культура регіону просто не помічається, оминається, або їй надаються інші риси.

Берестейщина. Поштова картка з серії, яка представляє українські етнографічні регіони

— У спілкуванні з представниками українського посольства в Білорусі доводилося чути про те, що спроби налагодити освіту українською мовою в деяких районах гальмуються внаслідок небажання батьків писати відповідні заяви щодо своїх дітей. Чому їх відлякує необхідність заявити свою українськість?

— Думаю, для Берестейщини характерні всі риси пострадянського суспільства. Тому й всі стереотипи радянського часу, що стосуються ук-

раїнської національності, проявляються тут повною мірою. Бути українцем в Бересті в якомусь розумінні незручно, через це, можливо, ті батьки й стримують себе.

Але з іншого боку навіть тим людям, які намагалися щось робити в культурному відношенні вдавалося далеко не все — наприклад, виникали проблеми з реєстрацією товариств і так далі. То що вже казати про „простих людей”?

— Чого б Ви хотіли від України?

— Виконання, якщо не помиляюсь,

12 статті Конституції — підтримки українців за кордоном. Тому що на Берестейщині існує українська культура, до якої належить кілька сотень тисяч людей, яка не визнана офіційно, її права ніде не підтверджені. А коли щось не має права на існування, вижити йому досить тяжко. Ми чекаємо на чітку позицію України у відносинах з республікою Білорусь стосовно того, що поліська культура є однією зі складових української.

Євген БУЛАВКА
Прес-служба УВКР

Антологія самобутнього письменства

Українському літературознавству відомі різні антології, які виконують свою пізнавально-естетичну функцію, серед них трапляються видання, що охоплюють значний історичний обсяг. Поряд з ними з'являються також регіональні друки, які заповнюють прогалини літературного процесу.

Поміж таких синтетичних публікацій антологія «До тебе, світе...» видається особливою, бодай уже тим, що до літературного обігу повертається цілий блок різножанрових творів українських письменників Берестейщини. Можна подивуватися ентузіазму А. Цвида, який, не маючи офіційної підтримки, хіба спираючись на допомогу О. Ільїна, Ф. Клімчука, працівників бібліотек, спромігся на колосальну роботу. Вже зібраний ним матеріал, до того ж забезпечений коментарями, відповідними анотаціями та передмовою, засвідчує неабиякий творчий потенціал українського письменства Берестейщини.

Видання поділяється на три внутрішньо виправдані частини, тісно пов'язані із розвитком української літератури — давнього, нового та новітнього її періодів, водночас враховуються взаємодії із польським та білоруським письменством, іноді навіть впливи на них, як у випадку із творчістю В. Дуніна-Марцинкевича. Відтак відновлюється картина еволюції від пам'яток полемічної літератури до повільного становлення українського письменства Берестей-

щини XIX ст., живленого потужними поліськими фольклорними джерелами та віяннями тогочасного романтизму, до спроб інтенсивного розкриття внутрішніх творчих можливостей мистецтва слова у XX ст. від часу проголошення УНР і намагання поліщуків об'єднатися із своїм народом, на жаль, нагло обірване польською агресією та більшовицькими репресіями. Крім яскравих постатей Д. Фальківського, Ф. Одрача, І. Хмеля, М. Михаєвича, О. Копак та ін., без яких неможливе повне розуміння української літератури, антологія знайомить читача з низкою інших імен, доробок яких завдяки зусиллям А. Цвида не щезне безвісти.

Поряд з поетичними, прозовими, драматичними та публіцистичними творами поліщуків у виданні цілком виправдано друкуються тексти письменників з Наддніпрянщини, доля яких вписалася у долю Берестейщини (О. Стороженко, О. Варнак, Ф. Дудко та ін.). Тобто, фіксується взаємна циркуляція тенденцій, жанрових модифікацій поліського краю чи всієї України, що особливо помітним було під час спалахів культурно-просвітницького ренесансу XIX ст. чи збройного, власне упівського, в роки Другої світової війни. Заслугує схвалення і висвітлення невідриності деяких авторів від українського літературного середовища, як-от О. Лапського чи Ф. Дудка, які проти своєї волі опинилися в чужих країнах.

Варте уваги намагання упоряд-

Голова берестейської „Просвіти”
Михайло Петрукович — видавець
збірки „До тебе, світе...”

ника бути об'єктивним, коли, скажімо, поряд із доробком повстанця І. Хмеля чи Ф. Одрача публікуються твори О. Гаврилюка, Антологія містить цікаві приклади поетичної творчості Ф. Клімчука та П. Корогди, вірші яких написані на співучій говірці своїх країв.

Антологія «До тебе, світе...» буде помічена і фахівцями, і широкими колами читачького загалу.

Юрій КОВАЛІВ, Київ
доктор філологічних наук
лауреат Шевченківської премії

До тебе, світе... Українська література Берестейщини, укладач і редактор Антон Цвид, видавець Михайло Петрукович, Київ, Український Центр духовної культури, 2003, стор. 543.

Як їздили ми всім селом на Святу Гору Грабарку

19 серпня Православна церква відзначає свято Преображення Господнього, або як кажуть у народі – Спаса. Найвідомішим місцем, куди православні з Підляшшя, а і всієї Польщі, їдуть „на одпуст” є Свята Гора Грабарка з Преображенською церквою та жіночим монастирем святих Марфи і Марії, що недалеко від Сім’ятичів. Це серце Православ’я у Польщі. Деякі називають її „православною Ченстоховою”, але це окреслення розраховане на поляків, адже православні з Підляшшя в Ченстохову не їздять й про цей католицький санктуарій уяву мають лише завдяки телебаченню.

Кожного року у празничні дні на Святу Гору Грабарку прибуває море прочан, які приносять свої радощі й турботи, моляться Спасові (Спасителю), просячи здоров’я та допомоги у всяких життєвих бідах, свідченням чого є „ліс хрестів” довкола церкви. Кожний прочанин мусить напитися цілючої води із криниці, що попід горою та вмитися водою із струмочка.

Люди прибувають з усіх усюд. Окрім нашої української мови у всіх її підляських говіркових різновидах, чути мову польську, білоруську, російську, грецьку, а навіть такі „екзотичні” для Православ’я мови як англійська, французька чи німецька. Святість цього місця сяє на всю Європу, а навіть на весь світ.

Але не буду розписуватися про релігійність чи літургійні обряди пов’язані зі святом Спаса. Хочу описати як люди з підляських сіл шикувалися до цього свята, як це виглядало до початку 90-тих років ХХ сторіччя. З цього, що пам’ятаю то багато змінилося – як в облаштуванні території біля монастиря, так і в поведінці людей. Тому хочу описати, як це виглядало у моїй сім’ї – і не тільки у ній, бо подібно було у кожній родині на Підляшші, і, зрозуміло, у моєму селі.

Тепер якщо хтось не йде з-під своєї парафіяльної церкви з прощено (бо не кожний має змогу) то сідає у автомашину чи автобус і за небагато хвилин є на місці. Але доки переїде від залишеної біля ліску машини чи автобусної зупинки, мусить передертися ще через шеренги страганів, товари на яких мало спільного мають зі святом Спаса, взагалі з будь-яким святом. Тому, не боюся цього назвати по-імені, профанують це святе місце. Бо хоча недавно зведено мур, який відділяє саму Гору від того всього „нечистого” та який є якоюсь запорукою „чистоти”, але все одно всього не відділиш, зокрема писку трубок якихось несамовитих музик, які постійно звучать. Ну і цей неприємний запах „печеної келбаси” (може б краще сказати – паленої), якою православний народ кормлять працівни-

ки „малої гастрономії на колесах”, передовсім з-за Буга (подивившись на реєстраційні номери машин легко зорієнтуватися, звідки вони є). Можна чути від цих, що заробляють на православних, що *odpust Grabarka to dla nas raj*. Ось така ціна наших часів швидкого поступу цивілізації. Думаю, що з кожним роком втрачаємо щораз більше і більше своєї традиції і своєї національної особливості – а де можна краще про те переконатися, як не на Св. Горі Грабарці? Але повернуся до своїх спогадів.

До свята пришивувалися від початку Спасівки постом. Мій покійний Батько завжди перед Спасом ходив до Буга по рибу, передовсім з кломлею, бо смажена риба була головною стравою на святочному „столі”. І так дві ночі перед святом люди ходили ловити рибу.

Святковий обід мешканців Городників біля Святої Гори Грабарки. Друга половина 1950-их років. Стоять зліва направо: Іван Гуменяк, Йосип Юрчук, Ольга Кондратюк. Сидять зліва направо: Марта Кешеня, Іван та Софія Питлі (мій стрий з дружиною) та їхні діти – Анна і Йосип, Володимир Кичко, Марія Сидорчук, Олена Кичко, Софія Гуменяк, Надія Гуменяк та її діти – Мирослав та Марія, Тетяна Питель (моя Бабуся), невідомо дівчинка та Михайло Гуменяк.

Железняк – традиційний вид транспорту підляських селян аж до післявоєнних років (повністю вийшов з вжитку у 1960-1970 роках). Фотографія Петра Гацкевича з Мельника

Моя сім'я їздила на Спаса „коньом” – фірманкою. То треба було і пришивувати їжу для коня. Передовсім різалося січку (що влітку було винятком), клалося хліб сухий у торбу і трохи осипки змішаної з січкою. Пізніше Батько зробив спеціальну скриню із дощок, яка мала відкриваний верх і до неї всипав кінську їжу. А під час дороги ця скриня слугувала за лаву для сидіння. Цей, так би сказати, крісло-жолоб, який використовувався раз у рік зберігався у мене і досі.

Вечір перед Спасом то було велике варіння, прасування одежі і таке інше, що робила мати. Чоловіки домовлялися о котрій годині мають їхати, бо тому що тракторів було тоді в селі мабуть шість, а автомашин ще менше то ціле село виїжджало в купі кимби.

В день свята треба було встати вельми рано, найпізніше о четвертій годині, бо і треба накормити худобу, а і найпізніше о шостій був виїзд – із Городників до Горі Грабарки біля 25 кілометрів, що для фірманки було 2 години дороги.

Виїжджали з Городників в сторону Слохів і в „Борові” виїжджали на асфальтове шосе. Пізніше прямо до Сім'ятичів-Станції. Переїжджали через цю оселю, а біля залізничного вокзалу є переїзд зі шлангбаумом. Цікаво, що завжди треба було чекати

аж переїде поїзд, що мені дуже подобалося. Пізніше їхали піщаною дорогою біля села Галасувка. Їхали до села Оксютичі і прямо жорствяною дорогою та бруком до Шумилувки. Переїхавши село, за зупинкою повертали вліво (біля хрестів) та зупинялися на поляні біля хреста, над самою річкою (на березі від сторони Шумилувки). Це було „городницьке місце”, бо треба знати, що кожне село збиралося вкупі й мало своє місце. Не так, що хтось із церковних діячів наказав, просто від поколінь так ще було. Тут випрягали коней та всі йшли на Службу Божу. Часом одна особа оставалася на півгодини, пильнуючи коней і майна, пізніше хтось її змінював. Але такого мародерства не було як тепер.

Через річку не було мостка. Треба було переходити по камінні, а як мокре літо було то і переходили босоніж, що для дітей було великою радістю. Заносили хрести хто був хворий, карточки не тільки за своє здоров'я, але і за щастя, майно та упокою своїх родичів.

Літургія, зрозуміло, не змінилася. Але страганів так не було як нині – всього 2-3, може з 5 і все. Крім цукрової вати, цукорків та морозива до їжі нічого не купувалося. Великим зацікавленням дітей втішалися пістолети на „корки” і „капішони”. Нічого більше не було треба.

Біля 14 години, після закінчення Служби Божої, всі йшли обідати на поляні біля своїх фір. Часто так було, що ціле село сходилося докупити і кожний приносив, що мав і розкладали на землі „стіл” (це були коци). Головною стравою була смажена риба з Бугу – щука та окунь, свійський хліб, пісна капуста, м'ясо та інші речі. Не могло забракувати яблучника або грушвенника, тобто компотів зі свіжих яблук та грушок, які напеклося чи сушилося спеціально на Спаса. Були ще й інші напої (свійське пиво та самогонка), але це мало важливе. Було весело! Після обіду помалу збиралися їхати додому. Як хтось мав „по дорозі” родину то заїжджав „у гості”, а решта гуртом, часом зі співом, поверталася додому і так було від багатьох поколінь.

На мою думку люди ще недавно були зовсім інші, мали інший менталітет. Були дружні, кожний мав час. А тепер кожний спішиться аби швидше, кожний є скритий, не має такого братерства між людьми, як колись. З великою ностальгією згадую ці часи, ще денавні. По такому Спасові люди мали про що говорити.

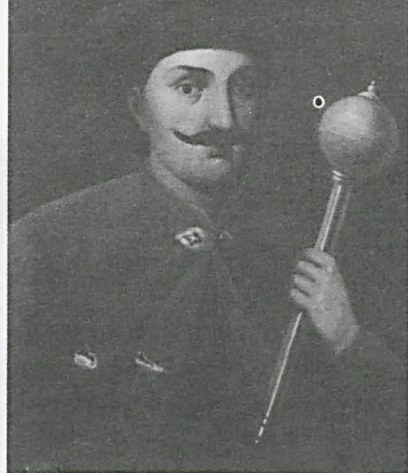
На жаль, наше покоління втрачає ці традиції, які від поколінь будували наші діди, батьки. Можна сказати, що то за традиція – їзда „коньом” чи спільний обід десь у лісі, де було повно мурашок, мух чи інших надокучливих тварин? Але це будувало зв'язок між людьми, захищало перед асиміляцією. Бо люди все робили по-своєму – і молилися, і говорили, і їли...

Людина не могла дочекатися, коли цей Спас буде. Бо це свято єднало підляшан не тільки духовно, як православних християн, але передусім національно – що вони не поляки.

На мою думку – повернути минуле ми не в змозі. Але хоча спробуємо зберегти те, що маємо своє – щоб щось справді нашого осталося майбутнім поколінням. Тепер же все штучне, на показ! Ось, наші предки вміли і працювати і святкувати! А ми що?

Павло ПИТЕЛЬ
Городники над Бугом

Одразу після Переяславської ради російський царат розпочав планомірний наступ на права українців. Це викликало в широких колах українського суспільства справедливий протест. Розрубати гордіїв вузол та відкрито визначитися щодо загарбницьких намірів північного сусіда випало на долю одного з найближчих соратників і помічників Богдана Хмельницького – Івана Виговського, котрому після смерті великого гетьмана в 1657 році було довірено гетьманську булаву.

Ой ти, славне Поле Конотопське!

За свідченням очевидців, Іван Виговський ще за життя Хмельницького відкрито заявив московському послу у відповідь на докори щодо самостійної зовнішньої політики гетьмана: *Як цар у своїй землі, так і гетьман у своїм краю – князь або король, він свій край шаблею здобув і з ярма визволив. Коли хочете, заховуйте приязнь і жийте з нами по-доброму, коли ні – будемо боротися і наведемо на вас татар, шведів, угрів.*

16 вересня 1658 р. Виговський уклав знаменитий Гадяцький трактат про унію України з Польщею та Литвою на засадах рівноправної федерації трьох незалежних держав. Намагаючись будь-що утримати Україну, російський цар Олексій Михайлович спорядив на її завоювання сотисязну армію під проводом князів Трубецького, Ромодановського й Пожарського. Руїнуючи та знищуючи все на своєму шляху, навесні 1659 р. вона вдерлася в українські землі.

Просування московської армії було зупинене героїчною обороною Конотопу, який протягом трьох місяців утримували п'ять тисяч козаків Ніжинського та Чернігівського полків під проводом полковника Григорія Гуляницького. В червні 1659 р. йому на допомогу виступив гетьман Виговський. До українського війська приєдналися загони кримського хана та польський відділ.

Маючи під своєю орудою набагато менше військо, Іван Виговський виявив себе як блискучий стратег і тактик, який досконало володів усім арсеналом традиційного козацького військового мистецтва. Уміло приховавши від противника пересування та розташування поділений на дві частини своїх сил, він заманив московську армію в пастку і несподіваним могутнім ударом з двох боків ущент розгромив її.

Кривавий бій 7-8 липня 1659 р. (28-29 червня за старим стилем) біля села Соснівка під Конотопом став чорним днем російської історії. 30.000 московських вояків було вбито, 5000 – потрапили в полон. Воєводу Пожарського було страчено татарами, а князя Трубецького переслідувано аж до Путивля.

Російський історик Соловйов так описав Конотопську битву: *Двіт московської кінноти, що відбув щасливі походи 1654 і 1655 років, загинув у один день, і ніколи вже після того цар московський не був у силі вивести в поле такого блискучого війська!.. Трубецькой, на котрого покладали найбільше надій, муж на війні щасливий і ворогам страшний, згубив таке величезне військо! Після здобуття стількох міст, після здобуття литовської столиці царська столиця Москва тепер затремтіла за свою власну безпеку: з наказу царя люди всіх станів поспішили на земляні роботи для укріплення Москви. Сам цар з боярами раз у раз приходив дивитися на ці роботи. Мешканці околиць із своїми родинами і майном наповнили Москву, і йшла чутка, що цар виїздить за Волгу, за Ярославль.*

Ця подія глибоко врізалася в історичну свідомість російського народу, про що свідчить пісня «Под городом, под Конотопом». По-іншому відбилася Конотопська битва в пам'яті українців. «Історія Русів» – найвизначніший твір української національно-політичної думки кінця XVIII ст. – засвідчувала: *з того лиходійського побойця вийшла в Малоросії на дурисвітів відома приповідка народна, що «такий-от ошуканець обдурав так, як Виговський Москву».*

Але Україна не змогла скористатися із здобутої перемоги. Гетьман Іван Виговський, який однаково не влаштував ні Москву, ні Варшаву, був здискредитований московською агентурою, змусив зректися булави, і невдовзі його віроломно стратили поляки. Гетьманська корогва з презирливим зазначенням *изменника Ивашки Выговского* потрапила до Москви як трофей, згадувалася під 1664 р. в описі Збройної палати. Згодом сліди її загубилися, і вже в наступних описах цього багатовікового рабовласника українських національних реліквій про неї немає будь-якої згадки.

Москва намагалася витруїти з свідомості українців пам'ять про їхню перемогу під Конотопом. Для початку осоромлений воєвода Ромодановський люту помстився беззбройному місту, віддавши його на розграбування тридцятитисячному корпусу військових.

Після того багатовікова завіса мовчання була опущена над козацькою славою на конотопських полях.

НЕ ЗАБУВАЙМО КОНОТОП! Прийшов час змінити акценти нашої історії. Годі оплакувати поразки! Давайте оспівувати перемоги! Не Полтава, а Конотоп повинен бути символом державної ідеології. Цього року минає 345 років від дня Конотопської битви. З чим і як Україна підійде до цієї пам'ятної дати?

І прикро, але навіть із здобуттям незалежності ми не позбавилися того проклятого комплексу меншовартості та провини за власну проливу за свою свободу кров. Нема ні в Конотопі, ні під Конотопом пам'ятників ні гетьманові Івану Виговському, ні полковникові Григорію Гуляницькому, ні українським козакам. Нема ні точно встановле-

ного місця великої битви, ні віднайдених могил полеглих героїв. Лише в селі Шаповалівка, що за сім кілометрів на південь від Конотопа, одиноким височіє пам'ятний знак-хрест, напис біля якого ніби сором'язливо повідомляє: *Встановлено у пам'ять всіх воїнів-слов'ян, які полягли на Шаповалівській землі у війні 1659 року між козацькими Військами гетьмана І. Виговського та російськими військами.*

Кажуть, колись тут буде насипано курган... Характерно, що минулого року пам'ятник Виговському було споруджено не на конотопській землі, яка дала йому славу, а в селі Германівка на Київщині, де під час ради проти гетьмана спалахнув заколот промосковської агентури, яка позбавила його булави, і де довелося йому зазнати гіркоти приниження і втечі. Воістину, навмисне не придумаєш!

Цей вияв національного духу українців потребує особливої уваги. Дату Конотопської перемоги варто відзначати щорічно. Традиційними могли б стати «Конотопські читання». День 29 червня, що назавжди увійшов до календаря як день козацької звитяги, заслуговує на великий збір козацьких та інших військово-патріотичних організацій, на

участь представників усіх родів збройних сил. Слід подбати і про повноцінне відзначення героїв Конотопа пам'ятниками та пам'ятними знаками. Міністерство культури і мистецтв України та Національна академія наук мають організувати ґрунтовні дослідження з метою виявлення та взяття під державну охорону пам'ятних місць, пов'язаних з Конотопською битвою 1659 р. Вже

час подбати про конкурс на створення в Конотопі та інших населених пунктах меморіалів та музею, розпочати збір коштів.

Час збирати каміння. Каміння, з якого виросте храм, який твердо стоятиме на сторожі духовності, волі та незалежності України.

Сергій КОТ
кандидат історичних наук

Музей гетьмана Івана Виговського

У День Незалежності України у селі Руда (Жидачівський район Львівської області) відкрився музей козацького гетьмана Івана Виговського. У музеї представлені речі та матеріали, пов'язані з іменем гетьмана, який провів у своєму маєтку в Руді кілька років після того, як прихильники російської лінії скинули його з гетьманства 1659 року.

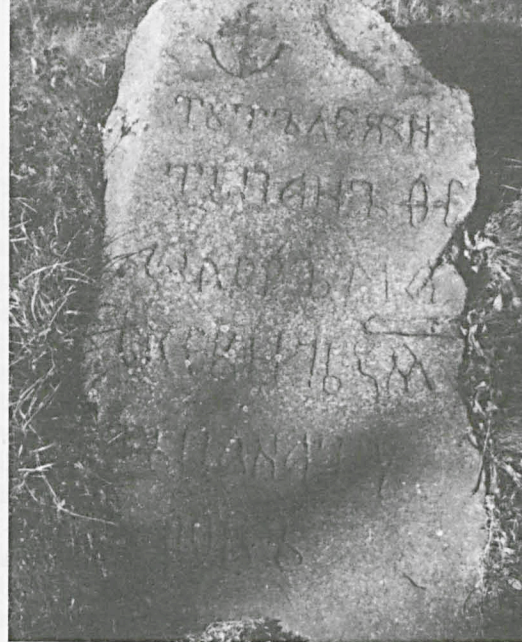
Маєток Виговського на Львівщині охоплював села Руду, Волицю та Кохавину. У 1664 році, після смерті Івана Виговського, його дружина Олена привезла тіло чоловіка до Руди і там поховала. Сама вона померла кілька місяців по тому, однак нащадки Виговських

жили у цьому селі ще понад сто років.

Довідка: Іван Виговський (рік народження невідомий – 1664) – гетьман Війська Запорозького у 1657-1659 роках. За Богдана Хмельницького був генеральним писарем. Іван Виговський 1658 року придушив повстання М. Пушкаря та Я. Барабана, а також уклав із Польщею Гадяцьку угоду. Згодом розбив московське військо у Конотопській битві, однак зазнав поразки у громадянській війні, зрікся булави та виїхав до Польщі. Там був розстріляний поляками після того, як Павло Тетеря звинуватив Виговського у зраді польського короля.

АПУ

W ciągu ostatnich dwóch-trzech wieków utrwalił się na Podlasiu stereotyp, że podział stanowy na szlachtę i chłopów był też podziałem etnicznym. A więc podlaska szlachta, bez względu na jej status majątkowy, to Polacy wyznania rzymskokatolickiego, zaś prawosławni włościanie i mieszczenie to Ukraińcy lub rzadziej Białorusini (w woj. podlaskim sprzed 1795 r. liczebność Białorusinów była na jego terenie niewielka, gdyż okolice Narewki, Gródka, Krynek czy Sokółki wchodziły wówczas w skład woj. nowogródzkiego i trockiego, więc od historycznego Podlasia oddzielała je granica pomiędzy Wielkim Księstwem Litewskim i Koroną Polską). Jeszcze i teraz wśród mieszkańców ukraińskich wsi w okolicy Bielska określenie „Szlachta” jest tożsame z terytorium zamieszkanym przez ludność polską (formy na „Szlachti” używano tu wymiennie z określeniem na *Puolszczy*).

Nagrobna płyta Fedora Maskiewiczza
koło cerkwi w Telatyczach

Ruski szlachcic na podlaskiej zagrodzie

Był jednak czas, gdy w XV-XVII wieku należący obecnie do Polski teren ziemi bielskiej, drohiczyńskiej, mielnickiej i brzeskiej zamieszkiwała szlachta ruska, która pozostawiła ślady swojej obecności zarówno w dokumentach pisanych, jak i krajobrazie kulturowym naszego regionu. Jedną z najbardziej interesujących pamiątek po tej warstwie etniczno-społecznej jest płyta nagrobna, którą możemy obejrzeć przy cerkwi w Telatyczach.

Ruscy ziemianie włości milejczyckiej

Wiosną 1984 r., podczas rajdu „Podlasie” przed cerkiewnym gankiem znaleźliśmy sporych rozmiarów kamienną płytę z krzyżem i napisem wykonanym cyrylicą, na tyle wyraźnym, iż udało się go dość łatwo odczytać. Napis brzmiał: *Tut leżył pan Feodor Maskewycz ziat' pana Turow.* Mieliśmy więc przed sobą tablicę upamiętniającą pochówek powinowatego rodu ziemian Turowów, do których w XV-XVI w. należały posiadłości w okolicach Milejczyc, w ówczesnej ziemi brzeskiej, określone w dokumencie z 1499 r. jako *imienia Turowskije* – m. in. Zubacze, Litwinowicze, Klukowicze, Nurzec. Pierwszy znany przedstawiciel tego rodu pojawia się w dokumentach urzędowych za panowania wielkiego księcia litewskiego

i ruskiego Kazimierza Jagiellończyka (zapis o wielkoksiążęcym nadaniu *Turowi berestejskomu*), zmarł zaś przed końcem XV w. – możliwe, że to właśnie on jest tym *panom Turowym* z tablicy nagrobnej przez cerkwią telatycką (wg informacji proboszcza miała ona tutaj być przywieziona z niedalekiej Piszczatki). W dokumentach z początku XVI w. spotykamy dość zamożnych jego potomków *Tura berestejskoho* – Kuryłę i Seńka Turowiczów. Ale już po kilkudziesięciu latach rodzina ta rozdrobniła się i zbiedniała – np. w 1567 r. Semen Tur Kuryłowicz Zubacki z Zubaczów wraz z braćmi wystawiał na służbę wojenną tylko 2 konnych jeźdźców. Inni Turowie mieli swe majątki w Klukowiczach, Tuminie, i Nurcu, dzieląc te miejscowości z Bukrabami. Znaczna część dóbr Turowów znalazła się w rękach Wasyla Bohdanowicza Czyża, który je odkupił lub otrzymał poprzez związek małżeński – jego potomkowie nosili nazwisko Prokulejów Litwinowskich.

Kolejnym starym ruskim rodem szlacheckim w tej okolicy byli potomkowie brzeskiego ziemianina Stećka Olechnowicza, który około połowy XV w. otrzymał od hospodara wieś Tokary. Już w 1495 r. jego synowie Iwaszko i Jacko występują w dokumentach sądowych jako Tokarewscy. Potomkowie Stećka mieli też pewne udziały w niedalekim Welinowie (obec-

nie oficjalnie nazywane Wilanowem, ale dawna nazwa zachowała się w ukraińskiej gwarze jego mieszkańców) – w 1528 r. z tego majątku wystawiali razem 4 konie. Z Tokarami sąsiadowały dobra Wahanów, których właściciele posiadali też Wolę Wahanowską (ob. Wólka Wygonowska) i Podbielsk (ob. Podbiele) w pow. bielskim – w 1567 r. w chorągwi urzędników i dworzan gospodarskich wystąpili Aleksander, Fedor, Iwan i Jerzy Wahanowscy, wystawiający po 5 koni każdy (była to więc rodzina zamożna). Na samej granicy pow. brzeskiego i bielskiego, w Sasinach i Kaleczycach pod Boćkami siedzieli Sasinowie (Sasinowie-Kaleczyccy). W dokumentach z końca XVI w. występują Wasil i Hrehory Semenowicze, w których rękach były też Rohacze i Tumin. Wprawdzie w tzw. *Silwa rerum* (las rzeczy), czyli pamiętniku domowym Wasil (1565-1648) pisze, że jego pradziad przybył z Mazowsza, lecz z dokumentów wynika, że protoplastą tej rodziny był diak (pisarz) Fedor, który w 1469 r. otrzymał dziedziczne wójtostwo we wsi Batikowicze (Baciki) w pow. mielnickim. Jego syn, dworzanin gospodarski Sasin Fedkowicz (Fedorowicz), w 1501 r. otrzymał od Aleksandra Jagiellończyka żerebiej Chodosowski w Kaleczycach – w 1528 r. wystawiał 2 konie.

Niewiele wiadomo o rodzinie Łozków,

której najstarszy znany przedstawiciel Borys Łozko żył pod koniec XV w. i miał dwóch synów – *Jura* i *Andryja*. Andrzej był m.in. leśniczym i wojskim brzeskim i od 1510 r. z nadania gospodarskiego miał majątek w rozległej włości milejczyckiej (w samej wsi Milejczyce w 1516 r. Zygmunt Stary lokował miasto na prawie magdeburskim). Pozostawił po sobie syna Wasyla i dwie lub trzy córki, z których jedna, Hanna, była żoną Lwa Potejewicza, podskarbiego, a później pisarza hospodarskiego, właściciela Rożanki (Różanki) pod Włodawą, protoplasty rodu Potijów (Pociejów). Ich synem był m.in. kasztelan brzeski Adam, bardziej znany w dziejach jako Ipatij (Hipacy), od 1593 r. biskup włodzimiersko-brzeski i unicki metropolita (1599-1613). Do rodziny Łozków należały też przez pewien czas Rohacze (Rogacze), które później przeszły na własność Sasinów-Kaleczyckich.

Na początku XVI w. w majątku Telatycze osadzeni zostali dworzanie hospodarscy, którzy skutkiem niepowodzeń w wojnie z Moskwą utracili swoje majątki w ziemi siewiersko-czernihowskiej – Lewsza i Ofanas Bykowski. Zarówno potomkowie Bykowskiego, jak i Lewszy zaczęli z czasem używać nazwiska Telatycznych, dlatego też w popisie z 1567 r. znajdujemy *Wasyla Ofanasowicza Telatycznego*, wystawiającego 3 konie z Telatycz i 1 z Mutnej (Mętnej), a także *Wasyla i Piotra Lewszów Telatycznych* (wystawiali po 2 konie). Obie rodziny były więc średnio majątne.

Aż do ostatniego rozbioru Rzeczypos-

politej (1795 r.) do pow. brzeskiego należał też znaczny obszar na lewym brzegu Bugu (okolice Białej Podlaskiej, Włodawy, Terespoła). Szlachtę ruską widzimy tu w Hornowie, dzisiaj zwanym Pratulinem – popis wojskowy 1528 r. wymienia Petra, Iwana, Waśka, Fed'ka i Żdana Hornowskich, wystawiających razem 7 koni, co świadczy o tym, że były to dość duże dobra (przez cały XVI w. pozostały one w rękach tej samej, choć znacznie już rozgałęzionej rodziny). Ten sam dokument informuje nas o rodzinie Kryczowskich (Kryczewskich) w nadbużańskim Kryczowie (Kryczewie) – Wasylowa (wdowa po Wasylu) i Stećko Kryczowscy wystawiali razem 3 konie, zaś w czterdzieści lat później wymieniana się sędziego brzeskiego Kirdeja Kryczowskiego.

Pod Bielskiem i Drohiczyńnem

Dość dokładny obraz rozmieszczenia szlachty ruskiej na terenie XVI-wiecznego powiatu bielskiego i drohiczyńskiego dają rejestry osób składających w maju 1569 r. przysięgę po włączeniu woj. podlaskiego do Korony Polskiej. W rejestrze szlachty bielskiej, ułożonym według przynależności poszczególnych wsi do parafii rzymskokatolickich, Rusinów widzimy niemal wyłącznie w parafii ruskiej (tak aż do 1580 r. określano w dokumentach urzędowych teren rzymskokatolickich parafii – bielskiej, brańskiej, lubińskiej i wyszkowskiej). Osoby noszące typowo ruskie imiona (np. Bohdan, Charyton, Steczko, Hryc, Orechwa, Hrehor, Chwie-

dor, Pilip, Anchim, Denis, Ostapko, Waśko, Sieńko, Prokop, Opanas, Makar, Iwan Tur itd.) zanotowano tu w Hryniewiczach, Kiersnowie, Poletyłach, Rzepnikowskich, Brzeźnicy, Szumkach, Sakach koło Narwi i Sakach koło Kleszczel, Bańkach, Hwoźnej, Żywkowie i Ostaszach. W szeregach szlachty widzimy też Joakima Sehenia, syna Ławrentija, właściciela Studziwów. Jednak ta licząca kilkanaście dziesiątków osób grupa była mizerna w porównaniu z kilkutysięczną rzeszą szlachty-Polaków, która w końcu XIV i w XV w. zasiedliła zachodnią część ziemi bielskiej.

Również w spisie szlachty z powiatu drohiczyńskiego widzimy podobną przewagę *narodu lachackiego* (takiej właśnie formy użyto we wstępie do tego dokumentu). Rusinów widzimy tu przede wszystkim w Putkowiczach Nagórnych i Nadolnych, Łazowie, Bohach, Morzach, sporadycznie w Zajęcznikach, Korowiczach i Koczarahach. I tutaj większość osób zanotowano podając imię i imię ojca, a tylko w nielicznych wypadkach imię i nazwisko lub przydomek (np. Chwiedor Zajęczyński, Wasyl Korowicki, Iwan Duszał, Jacko Gula, Steczko Kopka, Miśko Rydwańczyk, Borys Hołubka, Jan Szyło pop).

Ogólnie można stwierdzić, że ruska szlachta w tej części Podlasia pochodziła z niższej warstwy stanu rycerskiego – bojarów putnych, których osadzono koło głównych grodów – Bielska (Hryniewiczze, Bańki, Woronie), Drohiczyzna (Putkowice, Tonkiele, Łazów, Twarogi), Mielnika (Moszczona, Baczki-Momotki), Brańska (Kiersnowo, Poletyły, Szpaki, Szumki) i koło Suraża (Chodory, Szerechosy, Zimnoch, Kościany, Ostasze, Okstule, Hołówki, Borowskie-Makary, Leśne, Horodniane). Na drodze z Brześcia do Bielska osadzono bojarów w Sakach i Suchej Woli (Suchowolce) pod Kleszczelami, zaś na drodze z Bielska do Grodna we wsiach koło Narwi – Hwoźna (Ancuty), Iwanki, Saki, Rohozy i Żywkowo.

Pełnili oni przede wszystkim różne zadania (*puti*) zlecane przez administrację zamków hospodarskich, a w razie potrzeby także i służbę wojenną, przez co właśnie otrzymali nazwę bojarów. Służba wojenna nie była jednak ich powinnością osobistą, lecz spoczywała na uprawianej przez nich ziemi, wraz z którą mogli stawać się przedmiotem nadania, co było niemożliwe w przypadku ziemian (np. w 1507 r. Zygmunt Stary nadaje Helenie,

Zubacze. Cerkiew p.w. Pokrowu Bogurodzicy

wdowie po bracie Aleksandrze Jagiellończyku, *zamok nasz Bieleśk* [!] i z *tymi naszymi misty, z Sarażom i z Branskom, i so wsimi bojary i słuhami putnymi i lud'mi tiahlymi* [służebnymi] i *danniki Bileśkoho* powita...).

W ciągu XVI w. bojarzy ci, jeśli nie spadli do stanu chłopskiego, co stało się np. z bojarami w Moszczoniej koło Mielnika, awansowali do rangi ziemian, czyli pełnoprawnej szlachty – np. właśnie na sejmie unijnym w Lublinie bojarzy z Hryniewicz, Bielek, Woroni, Hwożnej, Baniek, Żywkowa i Ostasz, stanowiący dotąd załogę zamku bielskiego, zostali uwolnieni zarówno od służby zamkowej, jak też jurysdykcji starosty i mieli podlegać sądowi ziemskiemu, podobnie jak ogół szlachty. Natomiast Sehenie (Seheniewicze) byli z pochodzenia rodziną mieszczańską z Bielska, której udało się zyskać nobilitację (uszlachcenie). Protoplastą tej najbogatszej rodziny mieszczańskiej na Podlasiu był żyjący w XV w. Protas Tyszkiewicz, którego potomek Iwan Seheniewicz był obrotnym kupcem, właścicielem folwarku Studziwody (obecnie w granicach Bielska). Oprócz prowadzonego na szeroką skalę handlu, Sehenie zajmowali się również dzierżawą komór celnych, przemysłem drzewnym, posiadali też znaczne majątki ziemskie. Najbardziej majątny był Fed'ko Seheń, który m.in. pożyczył w 1534 r. 450 kop groszy na wykupienie przez mieszczan wójtostwa bielskiego z rąk Jana Radziwiłła.

„Lachowe na swojej swiatosti, a Ruś na swojej swiatosti...”

W bezpośrednim związku z przewagą ilościową szlachty mazowieckiej w zachodniej części woj. podlaskiego pozostawała też odmienna sytuacja prawna na tym terenie, gdyż mazowiecki książę Bolesław, zajmując w 1440 r. Drohiczyn, Bielsk, Brańsk i Suraz nadał szlachcie przywileje rozszerzające jej prawa. Gdy wielki książę litewski Kazimierz Jagiellończyk odzyskał ten obszar, poszedł wobec miejscowej szlachty na ustępstwa i nadał jej ograniczone prawo polskie, bardziej korzystne w porównaniu z normami obowiązującymi w Wielkim Księstwie. (Z nadaniem prawa polskiego dla szlachty w ziemi drohiczyńskiej wiąże się m.in. przekład polskich statutów ziemskich z języka łacińskiego na ruski. Został on dokonany na Podlasiu w drugiej połowie XV w. na potrzeby miejscowej szlachty

ruskiej nie rozumiejącej łacińskiego zapisu przyznanego im przez Kazimierza Jagiellończyka prawa polskiego.) Prawa te zostały potwierdzone i rozszerzone następnymi przywilejami wielkich książąt. Na ich mocy szlachta uzyskiwała odrębne sądownictwo ziemskie – w miejsce dotychczasowych sądów starostów zamkowych, będących urzędnikami wielkiego księcia. Przywilej z 1516 r. nakazywał pisanie pozwów do sądu ziemskiego wyłącznie po łacinie, także dla Rusinów. Urzędnicy ziemscy mieli być wybierani przez ogół szlachty, grodowi zaś naznaczeni przez wielkiego księcia, jednak jedni i drudzy musieli być wyznania rzymskiego.

W ten sposób szlachta ruska obrządku greckiego na terenie ziemi drohiczyńskiej, z której w XVI w. wyodrębniły się ziemie bielska i mielnicka, została z czasem zepchnięta niejako na drugi plan. Był to oczywiście proces trwający kilka dziesięcioleci, co podkreśla współczesny historyk Juliusz Bardach: *Jeszcze w XVI w. utrzymywał się wśród warstw uprzywilejowanych żywioł ruski, chroniąc swój język, wyznanie i zwyczaje. W 1500 r. w Drohiczyźnie w sporze o medzę przysięgali „ziemianie Lachi i Ruś, Lachowe na swojej swiatosti, a Ruś na swojej swiatosti”. [...] Na Podlasiu – opierając się na Wielkim Księstwie – żywioł ruski potrafił do czasu skutecznie utrzymywać język ruski jako urzędowy, co najmniej równorzędny wobec łaciny, już po wprowadzeniu prawa polskiego, czego nie było na Rusi Koronnej* [Halickiej]. *Ruszczyzna została wyparta z ksiąg urzędowych [ziemskich – J.H.] na Podlasiu dopiero w trzydziestych latach XVI w., więc w kilka dziesięcioleci po wprowadzeniu prawa polskiego.*

„Nie chcą rozrywać z bracią swoją, pany wołyńskimi”

Z dokumentów sejmu unijnego w Lublinie dowiadujemy się też o ciekawym fakcie – poczuciu wspólnoty wśród szlachty ruskiej Wołynia i woj. brzeskiego. Włączenie do Korony woj. podlaskiego i wołyńskiego, dokonane w marcu 1569 r., stało się bowiem dopiero pierwszym etapem okrojenia terytorialnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wkrótce na porządku dziennym obrad sejmowych stała sprawa przyłączenia do Korony Kijowszczyzny i Bracławszczyzny (co uczyniono), a także woj. brzeskiego, czego domagała się szlachta wołyńska.

Wg listu starosty żmudzkiego Chodkiewicza z 31 maja 1569 r., *Wołyńcy* [posłowie wołyńscy] *podali tego między posły, że Kijów i Brześć im należy, a zwłaszcza p. Bokij – wywodzi po Narew i Jasióldę, Pińsk, Kobryń też do Wołynia życząc, czego Polacy popirac chcą.* Podobne informacje znajdujemy w liście podskarbiego litewskiego Naruszewicza z 11 czerwca, w którym skarży się, że: *panowie Wołyńcy... i Brześć Litewski wszystek i Pińsk także, aż po Jasióldę rzekę odgraniczają.*

Widzimy tu więc wyraźne dążenie do zachowania integralności ziem etnicznie ukraińskich. Mimo upływu ponad dwóch stuleci od upadku państwa halicko-wołyńskiego i oddzielenia ziemi brzeskiej od Wołynia granicami administracyjnymi – najpierw pomiędzy księstwem trockim Kiejstuta a wołyńskim Lubarta, później granicami pomiędzy województwami – świadomość przynależności obu tych ziem do jednego obszaru historyczno-etnicznego była silnie ugruntowana. Jest to tym bardziej oczywiste, że działania posłów wołyńskich były zbieżne z postawą szlachty brzeskiej, o czym donosił Naruszewicz w liście z 5 czerwca: *Posłom powiatu brzeskiego nie kazala [tnz. zabronila] bracia [szlachta] wracać do domu bez jakiegokolwiek uniej [unii]; i tego śnać dokładając, że się nie chcą rozrywać z bracią swoją pany wołyńskimi, między którymi i pany Podlaszany w samem środku siedzą.* Jeśli zaś unia nie doszła do skutku, żalił się Naruszewicz, *umysłili odrywać się od tej nieszczęśliwej ojczyzny swej.*

1 lipca 1569 r. dokonał się akt unii Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej, zakładający powstanie jednej Rzeczypospolitej, rządzonej przez wspólnie wybieranego władcę i jeden wspólny sejm. Woj. brzeskie nie zmieniło swej przynależności, pozostając w „Litwie”, co J. Bardach skomentował: *Ziemia brzeska pozostała przy Wielkim Księstwie, zapewne także dlatego, że unia lubelska stwarzała z ziemiami ruskimi inkorporowanymi do Korony taką łączność, którą szlachta uznawała za wystarczającą.*

„Aby pisma swego i cnotliwych obyczajów ruskich nie zapominali”

Wiek XVI, będący „złotym wiekiem” w kulturze polskiej, zapoczątkował też proces polonizacji szlachty ruskiej, zwłaszcza na ziemiach bliskich do pol-

**Drohiczyńska ikona Bogurodzicy
z portretem jej fundatora i napisem
o nadaniu dla cerkwi św. Trójcy**

skiego terytorium etnicznego, czemu sprzyjał rozwój szkół katolickich i protestanckich, w których nauczano po polsku i po łacinie. Szczególną rolę szybko zaczęła odgrywać zakon jezuitów, od 60-70. lat XVI w. zakładający na ziemiach ruskich Korony i Wielkiego Księstwa swe kolegia, które szlachecką młodzież przyciągały zarówno wysokim poziomem, jak i bezpłatną nauką. Wprawdzie kolegium jezuickie w Brześciu powstało dopiero w 1614 r., ale już w 1596 r. szlachta brzeska zebrana 30 grudnia na sejmik powiatowy instrukcje dla swych posłów – Jana

Bohowityna Szumbarskiego i Jana Tеляцького, spisała w języku polskim. Chociaż podpisani pod tą instrukcją *rycerstwo, szlachta i wszyscy obywatele województwa brzeskiego* byli Rusinami, tylko dwóch z nich złożyło swe podpisy po rusku: *Василий Букраба, хоружий Беpecmeйckий* (Wasilij Bukraba, choruzij Berestejskij) i *Олехно Робчыч* (Olechno Robczycz). Reszta podpisała się po polsku, np.: *Jan Turzubacki* [Tur-Zubacki], *ręką swą* czy *Wasili Lwowicz Hornowski, ręką*, zaś biskup *Pociej*, wówczas już unita, złożył popis łaciński: *Hipatius, episcopus Wladimiriensis*. Także po polsku – *Nester Zubacky ręką swą* – podpisał się pod instrukcją daną 9 (19) października 1596 r. posłom do króla jeden z kilku przedstawicieli woj. brzeskiego na antyunijnym soborze w Brześciu (był jedynym wyjątkiem, gdyż cała reszta szlachty podpisywała się po rusku). Jednak w drugim dokumencie z tego samego dnia, synodalnym uniwersale protestacyjnym, podpis Nestora nie występuje, widzimy tam natomiast ruski podpis jego krewnego: *Яхим Зубацкый рукою своєю* (Jachim Zubackij rukoju swojeju). Językiem polskim w prowadzonym przez siebie pamiętniku domowym posługiwał znany już nam Wasil Semenowicz Sasin-Kaleczycki.

Oczywiście przyjmowanie kultury łacińsko-polskiej, która w Rzeczypospolitej była kluczem do politycznej i urzędniczej kariery, nie od razu miało charakter narodowego i religijnego odstępstwa. Starano się łączyć wierność ojczystej tradycji i potrzeby nowego czasu. Świadectwem tego jest testament wołyńskiego *pana*, znacznego urzędnika dworskiego i ziemskiego Wasyla Zahorowskiego (1577 r.), który nakazywał swe dzieci najpierw *uczyć nauki ruskiej w Piśmie Świętym...*, *tak aby później, dzięki dobrej swej nauce, Bogu miłościwemu dla pomnożenia Jego chwały, władcy swemu i Rzeczypospolitej ku służbie... zdać się mogli. A gdy im Bóg miłosierny da w swoim języku ruskim, w Piśmie Świętym naukę doskonałą, miano zjednać bakalarza statecznego do nauczania pisma łacińskiego, a następnie do Wilna do Jezuitów, bo tam chwałą dobrą naukę dzieciom, albo gdzie się najlepiej będzie godziło, do nauki oddać*. Dalszym etapem edukacji miała być służba na dworach magnackich, a w końcu na dworze królewskim. Rozumiejąc, że ta droga w „szeroki świat” grozi narodowym i religijnym odstępstwem, Zahorowski napominał synów, *aby pisma*

swego ruskiego i mówienia słowami ruskimi, i cnotliwych i pokornych obyczajów ruskich nie zapominali, a najbardziej swej wiary, do której ich Bóg wezwał i w niej na świat stworzył, i nabożeństwa w cerkwiach naszych, zakonu greckiego należnego i porządnie ustanowionego, nigdy, aż do śmierci swej nie opuszczali...

Pomimo coraz większego znaczenia kultury polskiej w życiu codziennym ruskiej szlachty Podlasia, jeszcze w XVII w. dochowywała ona wierności swej wierze. Jak stwierdzał z perspektywy XIX w. podlaski historyk Józef Jaroszewicz, *w ziemi drohiczyńskiej były niegdyś całe okolice szlacheckie greckiego wyznania; niektóre z nich z tego powodu zwano ruskimi, dla odróżnienia od podobnego nazwiska okolic lackich. Najdłużę w wierze tej przetrwały okolice: Twarogi, Milkowice, a szczególnie Putkowice Nagórne. Niemal jest nadań w wieku XVII dla monasteru ś. Trójcy czynionych przez szlachtę drohiczyńską*. Do dzisiaj w cerkwi św. Mikołaja w Drohiczyńce znajduje się ikona Bogurodzicy (w typie cudownej ikony Iljińskiej z Czernihowa) z portretem jej „szlachetnie urodzonego” fundatora o inicjałach „M.C.L.” i napisem o jej nadaniu dla cerkwi św. Trójcy w 1640 r. Okoliczna szlachta ruska była tuż wśród fundatorów drohiczyńskiej cerkwi św. Mikołaja i działającego przy niej bractwa.

Wiemy też, że gdy w 1676 r. na sejmiku szlachty ziemi drohiczyńskiej jezuici wystąpili z prośbą o pomoc w uzyskaniu zezwolenia sejmu na podniesienie rezydencji drohiczyńskiej do rangi kolegium sprzeciwiła się temu prawosławna rodzina Turnów. Po ostrej wymianie zdań porwano się do szabel. W odwecie drohiczyńscy jezuici sprowadzili komisję sejmową, która w 1678 r. przekazała cerkiew św. Mikołaja unitom. Wystąpienie Turnów na drohiczyńskim sejmiku jest jak na razie ostatnim znanym tak zdecydowanym działaniem trwającej przy wierze prawosławnej podlaskiej szlachty w sprawach religijnych.

Później sytuacja zaczęła coraz bardziej wpisywać się w schemat „szlachcic-katolik-Polak”. W chwili obecnej ruski stan szlachecki na Podlasiu można uznać za swego rodzaju zaginioną Atlantyde. Tym niemniej jest on ważnym elementem naszych ojczystych dziejów, a przed historykami stoi zadanie dokładnego zbadania jego roli i odszukanie jego śladów, a także żywych potomków.

Jerzy HAWRYLUK

Niewielka wioska nad Bugiem w powiecie sokołowskim województwa mazowieckiego. Gospodarstw rolnych niewiele. Parafia rzymskokatolicka i obok zakład opiekuńczy dla dorosłych. Murowane budynki zakładu zadziwiają przybysza nietypową dla tych stron architekturą. Obok kościoła piękny drewniany domek i dziwna piętrowa budowla. Z terenu parafialnego nad Bug prowadzą szerokie kamienne schody. Wszystko to mówi, że kiedyś było tutaj inne życie, a dzisiejsze użytkowanie nieudolnie wykorzystuje coś, co zostawiła przeszłość. Przeszłość bogata i mało dziś znana.

Wirów. Schody donikąd...

Już w XIV wieku była tu prawosławna świątynia, ale brak o niej bliższych wiadomości. Zachowane dokumenty wspominają o istnieniu w 1524 roku cerkwi i przyznano jej władania gruntami przeznaczonymi na utrzymanie proboszcza. Stała ona na terenach prywatnych, a obsługiwał ją jeden duchowny. W 1712 roku miejscowy dziedzic, starosta ziemi nurskiej Jan Godlewski ufundował i uposażył nową świątynię pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela. W akcie wydanym 26 lipca 1712 roku w Wirowie Godlewski pisał między innymi:

Buduję w przynależnej mnie dziedzicznej wsi Wirowie całkiem nową cerkiew (...) na górze nad Bugiem i przy niej oddaję dla swiaszczennika i jego następców (...) ziemię dalej szczegółowo opisaną. Spadkobiercy zaś moi lub jacy by nie byli przyszli właściciele nie powinni w niczym naruszać tego funduszu...

Jednak nie na wiele się to zdało. Kolejni właściciele Wirowa nie tylko nie dbali o cerkiew, ale robili wszystko, by usunąć ze swej ziemi placówkę duszpasterską „ruskiej wiary”. Pod koniec XVIII stulecia majątek wirowski nabył były stolnik drohiczyński Franciszek Kuszel, gorliwy katolik i równie gorliwy wróg wszelkiej „greckiej szyzmy”. Reorganizując urządzenie swego dominium, przeniósł on wieś na gorsze grunty, a dawne siedliska zabrał dla dworu. Będąca do tej pory we wsi cerkiew, zaczęła przeszkadzać. Jej proboszcz ks. Grzegorz Warpechowski najpierw został pozbawiony gruntów, potem obiecaną w zamian za nie ordynarię. W końcu właściciel majątku *przedsięwziął (...) pozbyc się go nakazując, aby ustępował precz. Co gdy paroch w cierpliwości znosił, pilnując swoich względem trzódki pasterskich obowiązków i ztąd jakkolwiek mając spo-*

sób żywienia się, J. [jegomości] pan Kuszel przedsięwziął go pozbawić i tego sposobu, czy samą chciwością, czy razem nienawiścią pobudzony ku obrządkowi ruskiemu, zawziął się parafian wirowskich a swoich poddanych do odstępstwa od swojej cerkwi i obrządków, a przyjęcia łacińskich w pobliskim skrzyszewskim kościele przymusić. (...) Przez ekonoma swojego Bolestę zakazał ludziom spowiedzi Wielkanocnej i komunii w swojej cerkwi, lecz w kościele pod karą cielesną. (...) Pacierza uczono polskiego przez wojtę, w święta ruskie gwałtem wyganiać do roboty, w posty ruskie służalcę dworscy rewidowali jadło po domach, aby te było z mięsiwem, do czego grozą i gwałtem przymuszali; sprowadzano dobranych z łacińskiego obrządku księży, to franciszkanów z Drohiczy, to wikaryuszów z Skrzyszewa, którzy ludowi z jaką mogli pogardą i bluźnieniem o obrządku greckim rozprawiali, a tym co zhandlowali obrządek swój ojczysty na łaciński winszowali, że są katolikami. Takową zwodziecką missyą okazali w lat kilka, że większa część ludu złaciinniczała. Paroch ustąpić przymuszony, którego plebanie j. pan Kuszel rozrzucić kazał, a siedlisko całe w pasznię dworską zaorać. Cerkiew przez dawność i przez niedostatek opatrzenia zbliżoną do ruiny tenże rozrzucić rozkazał, a nową, na innym miejscu lubo założył to w zamiarze, aby mieć kaplicę dworską a nie parafialną cerkiew. Działo się to w roku 1788, 89, 90, 91 i następnych, za pomocą łacińskich księży, przeciwko protestacyi prawego parocha j. x. [jegomości księdza] Grzegorza Warpechowskiego (...) instalowanego od j.w. [jego wielmożności] swego biskupa który przeciwko takowym gwałtownością manifestował się w grodzie Drohicim, lecz bez skutku.

Cel działań p. Kuszla został przez niego samemu wyrażony tak: *won ze wsi tych szyzmatyków powyganiam, jeśli oni jeszcze chcą być rusinami*. Cerkiew postawiona na nowym miejscu została przekazana w ręce księży obrządku rzymskiego. X.x. [księża] łacińscy cerkiew nową poświęciwszy sobie przywłaszczyli, a F. Kuszel wystarał się prowizoriów na stronę obrządku łacińskiego z pogwałceniem praw obrządkowi i duchowieństwu obrządku greckiego służących i z publicznym zgorzeleniem w okolicy tej całej.

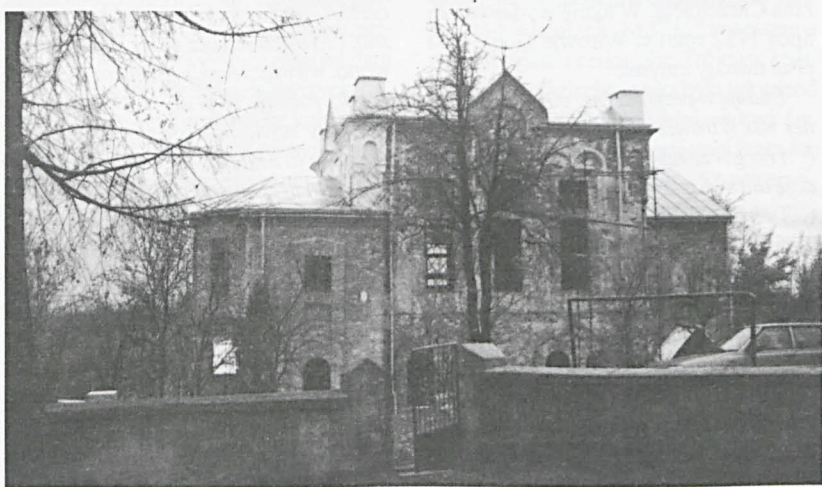
W początkach XIX wieku budynek byłej cerkwi spłonął, a w pobliżu pogorzelska wzniesiono kościół. Od 1814 r. była tu filia parafii w Skrzyszewie, a jednocześnie centrum zajadłej propagandy przeciwko ruskiej świadomości okolicznej ludności. I trzeba przyznać, że te działania kleru łacińskiego były dość skuteczne.

Nastał rok 1875, rok zjednoczenia z Cerkwią prawosławną resztek unitów w Cesarstwie Rosyjskim. Kościół wszystkimi sposobami starał się pozyskać jak największą ich liczbę dla obrządku zachodniego i polskości. Dzięki swemu „dyskret-nemu” położeniu staje się Wirów centrum nawracania na „łaciństwo” ludności wiejskiej po obu stronach Bugu. *W Wirowie księża udzielali posług duszpasterskich wszystkim tak zwanym „uporstwujuszczym”; tam i nieupierający się stawał się upierającym*. Jednak cierpliwość miejscowych władz pomału wyczerpywała się i nad Wirowem gęstniały chmury. Czujący grożące niebezpieczeństwo, uwikłany w osobiste kłopoty miejscowy ksiądz zastrzeżił się w kościele i w 1883 r. władze zamknęły zbezczeszczoną świątynię. Przez kilka lat stała ona pusta, a teren wokół dziczał. W końcu zarośnięty krzewami budynek i okoliczne jary nadbużańskie stały się kryjówką koniokradów.

Tak było do 1893 roku. Wprawdzie sam kościół już 9 lat przedtem został przekazany Cerkwi, ale jego stan był coraz gorszy i nie bardzo było wiadomo, co z nim zrobić. Dopiero ks. prot. Naum Miziecki, siedlecki dziekan prawosławny, uzyskał błogosławieństwo arcybiskupa chełmsko-warszawskiego Flawiana na przebudowę kościoła na świątynię prawosławną. Władyka Flawian zdecydował też, że nowo powstałą parafię zasilą prawosławne mniszki i stworzą tu monaster żeński.

Jesienią 1894 r. do Wirowa przybyła z Leśnej mniszka Anna (Potto) z dziesięcioma posłusznicami. Jeden ze stojących obok cerkwi domków zajęły na swoje mieszkanie, w drugim urządziły pokoje gościnne dla obsługujących cerkiew duchownych i ewentualnych pielgrzymów. Skromniutki były te początki i bardzo biedne, ale cały wysiłek siostr podporządkowany był wyniesionej z Leśnej zasadzie: nic dla siebie – wszystko dla innych. A tych innych, potrzebujących, było wokół całe morze. Miejscowa ludność żyła w strasznym ubóstwie, zamknięta w sobie, zaniedbana religijnie, nieufna w stosunku do wszystkiego i wszystkich. W codziennych kontaktach posługiwała się gwarą ukraińską, podobną do tej do dziś używanej w okolicach Siemiatycz i Drohiczyzna, a obecnie całkiem już na tamtych zabużańskich terenach nieznana. Mniszki z Wirowa, chcąc nawiązać pierwsze kontakty i lepiej poznać potrzeby otoczenia, chodziły po wioskach i pomagały jak mogły – reperowały biedakom odzież, buty, a dzieci nauczały czytania i podstaw religii. Przez pierwszy rok żyły w strasnej nędzy: przecież odchodząc z Leśnej wzięły z sobą tylko jednego rubla! Nie zawsze mogły zjeść chleb czy kartofle, chodziły bose, w połatanej odzieży. I tak przeszło pierwszych kilka lat.

Pewnego razu ks. dziekan N. Miziecki dowiedział się, że siostry od kilku już dni niczego nie jadły i postanowił działać. Zorganizował zbiórkę ofiar pieniężnych, ale starczyło na krótko: w monasterze było na utrzymaniu już trzydziścioro najbiedniejszych dzieci z okolicy. I wtedy niespodziewanie nadszedł list od św. Jana Kronsztadzkiego i spora suma pieniędzy. Coś drgnęło. Wkrótce o działalności matuszki Anny zaczęto mówić w Warszawie, Moskwie i Petersburgu. Napływały kolejne ofiary, nieraz dość znaczne sumy. Rozpoczęto wznoszenie nowych budynków monasterskich, zaczęła rosnąć liczba jego mieszkańców. Matuszka Anna

*Widok na monaster wirowski u schyłku XIX wieku
Dom opieki nad nieuleczalnie chorymi w budynku monasterskim
Cerkiew św. Serafima Sarowskiego przebudowana na plebanię*

została mianowana ihumenią, wzrosła ranga monasteru. Lecz im bardziej wzrastało znaczenie Wirowa, tym więcej ofiarności dawały z siebie i sama ihumienia, i pozostałe siostry. Nadal życie toczyło się dwoma nurtami: wszystko dla innych – chorych, biednych, bezdomnych – i nic dla siebie. Surowe warunki życia doprowadziły w końcu matuszkę Annę do choroby i przedwczesnej śmierci – zmarła latem 1903 r. w wieku 38 lat.

Jej następczynie: matka Sofija i matka Zuzanna kontynuowały rozpoczęte dzieło: monaster rozrastał się i miał coraz więcej mieszkańców. Oto garść liczb: Gdy matuszka Anna rozpoczynała dzieło swego życia, towarzyszyło jej 10 siostr. Umierając zostawiła 200 mniszek, 448 dzieci tu uczących się i tu wychowywanych i około 50 starców i kalek, różnych zresztą wyznań i narodowości, dożywających tu swoich dni. Zbudowane zostały trzy cer-

kwie w samym monasterze i jedna w sąsiedniej wsi Mołozew oraz liczne murowane i drewniane budynki: szkoła, sierociniec, szpital, apteka, dom starców, ferma mleczarska i budynki gospodarcze. Pani Alicja Markiewiczowa z Drohiczyńska jest córką wirowskiej wychowanki Heleny Tomaszewskiej ze wsi Nowomodna. Matka pani Alicji często wspominała swe szkolne lata.

– *Mamusia moja uczyła się u zakonnic. Z jej rodzinnego domu było blisko do Wirowa i może to zdecydowało, że moi dziadkowie, katolicy, w monasterze kształcili aż czworo swych dzieci: moją mamusię, jej brata i siostry. I wszyscy zdążyli skończyć tamtejszą szkołę. Nauka niaby była bezpłatna, ale należało ofiarować monasterowi coś z plodów rolnych: kartofle, zboże czy mąkę. Ale za to, gdy nadeszła zima, dzieciaki już nie chodziły po lekcjach do domów, tylko tam u zakonnic mieszkaly. I przejadały dużo więcej niż rodzice „zapłacili”. Ludzie bardzo chętnie posyłali dzieci do tej szkoły i nie bali się, że będą tam na siłę nawracane.*

I jeszcze jedną rzecz pamiętam z opowiadań: w Nowomodnej była znachorka, która leczyła ziołami. I moja babka też była zielarką. Ale te kobiety leczyły tylko łżejsze dolegliwości. A jak ktoś miał coś poważniejszego, jakieś większe oparzenia czy rany, jakieś wrzody czy silne bóle – to też tam do tych zakonnic wozili. I one pomagały.

Tłumy pielgrzymów ścigały do Wirowa na główne monasterskie święto Siedmiu Męczenników Machabejskich (1 sierpnia wg starego stylu). Czynne były cerkwie Zbawiciela, św. Serafima Sarowskiego i przyszkolna św. Leoncjusza Rostowskiego. Wokół monasteru odradzało się prawosławne życie parafialne: funkcjonowały cerkwie w Rogowie, Mołozewie, Łazówku, Seroczynie, Szkopach, Sawicach.

Praca zaplanowana na lata i prowadzona z dużym taktem i cierpliwością zdawała się rokować jak najlepiej. Ale niestety, wybuchła wojna światowa. W 1915 roku monaster wirowski został ewakuowany w głąb Rosji i prawosławne mniszki nigdy już tu nie powróciły. Pozostały puste budynki, przepięknie urządzone nadbrzońskie tarasy i groby zmarłych. No i pamięć ludzka. Po odbudowie polskiej państwowości cały ten teren został przekazany Kościołowi rzymskokatolickiemu i rozpoczęła działalność katolicka parafia pod wezwaniem świętego Antoniego

Padewskiego. Dziś liczy ona około 700 wiernych. Jako datę jej założenia podaje się rok 1712, czyli rok fundacji nowej cerkwi przez Jana Godlewskiego! Zaiste, pokretna to logika. Ale któż w Wirowie i okolicy zna takie szczegóły?! Dziś cała ludność tej części Podlasia to *Iwany nie pomniaszczyja rodstwa* jak nazywają to Rosjanie. Wszyscy są stuprocentowymi Polakami i rzymskimi katolikami. I to „z dziada-pradziada”!

A sam monaster stoi jak niemy świadek przeszłości. Murowane budynki zajmują państwowy zakład opiekujący się nieuleczalnie chorymi, cerkiew przyszkolna nie istnieje, dawna cerkiew Zbawiciela wróciła do roli kościoła, a z ruin cerkwi św. Serafima ksiądz proboszcz zbudował sobie plebanie. W półokrągłej części dawnego ołtarza jest teraz salonik.

Obok kościoła znajduje się elegancki marmurowy nagrobek ihumenii Anny, zabytek pod opieką państwowego konserwatora, podobnie jak stojący opodal pomnik nagrobny archimandryty Arkadiusza. I kiedy realizowano myśl przeniesienia doczesnych szczątków tych zasłużonych dla Wirowa osób na prawosławne miejsce spoczynku na Grabarce, to właśnie konserwator zabronił przenieść te dwa nagrobki. Bo osoby niegdyś pod nimi pochowane są już wśród swoich, na monasterskim cmentarzu Świętej Góry. Myśl o ich ekshumacji z Wirowa wysunięta przez ihumenię Hermionę i zaakceptowana przez metropolitę Sawę przyszła we właściwym czasie. Tam byli pozostawieni wśród obcych i w najlepszym razie obojętnych ludzi. Teraz spoczywają w ciepłym modlitw prawosławnych mniszek, wśród takich samych jak oni sług Boga i ludzi. A sama ich ekshumacja została dokonana chyba w ostatnim momencie. Bo nie ma już nadziei na powrót prawosławia do Wirowa, a w dwa lata po przeniesieniu zwłok miał miejsce znamienity fakt: przewrócono kamienny krzyż z nagrobka matuszki Anny i wbito go w ziemię do góry nogami u wezłowania mogiły. Stał tak przez kilka miesięcy, zanim zaalarmowana przez stronę prawosławną policja nie pokazała tego księdzu. Był zaskoczony! On niczego nie widział! Ani z okien plebanii, ani z drzwi kościoła. No cóż, możliwe. Zapewne taki był zatopiony w modlitwach...

Od kościoła można zejść do Bugu szerokimi schodami, które niegdyś prowadziły pielgrzymów od przeprawy na rzece ku monasterskim świątyniom. Pozarastały dawne parkowe tarasy, najstarsze drzewa

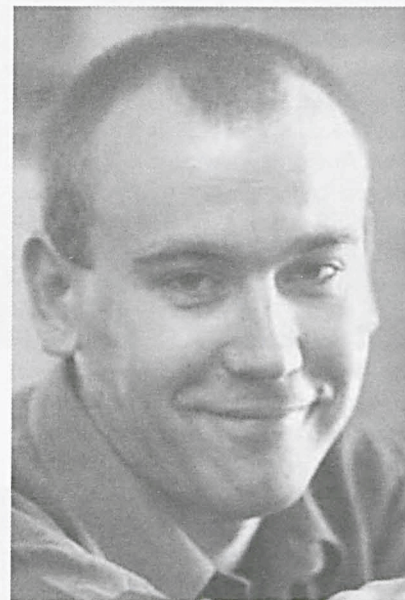
mają dziś już ponad sto lat. I chyba cudem w tym gąszczu zachowały się dwa prawosławne krzyże wotywny z 1899 roku: jeden kamienny, a drugi drewniany. Mało kto chodzi już dziś po tych schodach. Najczęściej wędkarze, czasem zbłąkany turysta. Dziś nie prowadzą już one donikąd...

Marko POLESZUK
Zdjęcia autora artykułu

Post scriptum: „Tygodnik Siedlecki” zamieścił pokretny artykuł o Wirowie pióra red. Bożeny Howotniak (*Grób na wieki?*). Sporo w nim „nieścisłości”, ale za późno już na dyskusję na ich temat. Jednak nie sposób zgodzić się z ks. Wiśniewskim, że fakt zabrania prochów matuszki Anny i arohimandryty Arkadiusza to *symboliczne żegnanie się wiernych prawosławnych, na zawsze, z Wirowem*. Tam po nas nie tylko prochy zmarłych pozostały, ale i budynki wzniesione za pieniądze ofiarowane klasztorowi przez współczujących prawosławnych w Rosji (w tym ofiary świętych Jana Kronsztadzkiego i cara Mikołaja II), krzyże wotywny postawione przez wiernych, moralne prawo do gruntów zawłaszczonych przez państwo po I wojnie światowej i wreszcie wcale nie umarła jeszcze pamięć o klasztorze wirowskim jako ważnym ośrodku modlitwy i dobroczynności na Podlasiu. Trudno też zrozumieć przyjazne intencje wobec Prawosławia kierownika Delegatury Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków p. Stanisława Fiedorczuka, kiedy opowiada o odbudowie z ruin cerkwi św. Serafima przy udziale finansowym Generalnego Konserwatora Zabytków. Uściślijmy – nie cerkiew Panowie odbudowali, a dofinansowali przebudowę prawosławnej świątyni na mieszkanie rzymskokatolickiego proboszcza, a to jest duża różnica!

Byłem w Wirowie ponownie w lipcu 2004 r. Już nie ma problemu z krzyżem z grobowca matuszki Anny. Po prostu nie ma już na nim krzyża. Zniknął. A ponad stuletni drewniany krzyż wotywny na tarasach pochylony wspiera się o sąsiednie drzewo. Ucierpiał podczas wycinki drzew sąsiadujących ze schodami prowadzącymi nad Bug. Niedługo zapewne i on zniknie. Jak to trafnie ujął Adam Mickiewicz: „wśród serdecznych przyjaciół psy zająca zjadły!”.

Білоруська газета „Наша Ніва” – одна з найцікавіших у сусідній державі. Відверто опозиційна, гостра, високопрофесійна, вона з гідністю несе в титулі своєму три слова „першая беларуская газэта”. „Наша Ніва” і справді була першою газетою, яка в 1906-1915 роках несла читачам зерно білоруської культури, формувала та зміцнювала національну самосвідомість. Сьогоднішня „Наша Ніва” – газета сучасна, уважна не тільки до білоруських проблем, а й до світових. Не оминає газета своєю увагою й Україну, здебільшого пишучи про нашу державу з прихильністю і симпатією. Теперішній головний редактор „Нашай Нівы” Андрій Динько походить з Західної Білорусі, з Берестейщини, вільно говорить українською, постійно перебуває в курсі суспільних, культурних і літературних новин з України. Матеріал з „НН” у перекладі Олександра Ірванця про зникаючі мови пропонуємо і нашим читачам.

Андрій Динько

Редакція Всеукраїнської громадсько-політичної та літературної газети „Кримська світлиця”, Сімферополь

Незамовне вбивство

Щороку зникають 182 види птахів. Під загрозою 180 видів ссавців. Та разом з ними до Червоної книги заслуговують бути записаними і 438 людських мов. Мови зникають швидше за тварин, вважає Вільям Сазерленд, біолог-еволюціоніст зі Східноанглійського університету в Норвічі. З досліджень науковця випливає, що мовам притаманні ті ж самі закономірності, що й популяціям живих організмів.

Побалакати на айдахо

Лінгвісти підрахували, що сьогодні у світі існують 6 809 мов. Але понад 90 відсотків з них мають менше 100 тисяч носіїв. *А в трьохсот п'ятдесяти мов менше за п'ятдесят носіїв!* – стверджує Сазерленд. – *І саме вони зникають найшвидше!*

Якій мові роковано бути першою в цьому сумному списку? Може, уживаний колись на Алясці мові еяк? Бо єдина людина, яка нею сьогодні володіє – 57-річна Марія Сміт-Джоунз – може розмовляти хіба що сама з собою. А може, індіанській мові айдахо? Лише п'ятеро чоловік у всьому світі здатні перекинутися між собою кількома словами цієї мови.

У звіті міжнародної організації „Worldwatch”, опублікованому кілька років тому, мовознавці прогнозують,

що до кінця XXI сторіччя зникне половина з наявних сьогодні мов. І це ще доволі оптимістичний прогноз. Перші місця у черзі на зникнення серед європейських мов займають ірландська, валлійська, карнійська, бретонська, провансальська, гасконська, каталанська, верхньо- і нижньолужицькі, а також фризська мови. *В результаті війн, геноциду, асиміляції національних меншин з лінгвістичної карти світу безповоротно зникло безліч мов. А чудесні воскресіння з мертвих трапляються вкрай рідко,* – пише автор звіту „Worldwatch”, американський мовознавець Пеал Семпет.

Мови зникають швидше за птахів

Деякі науковці бачать у зникненні мов прояв більш глобального процесу. Антрополог Деніел Нетл і мовознавець Сюзан Рамейн у своїй книзі *Зникаючі голоси: смерть мов світу* стверджують, ніби лінгвістична деградація – це частина спустошення, яке відбувається внаслідок діяльності людини.

Дослідження Вільяма Сазерленда що тезу підтверджують. Порівнюючи мови за параметрами, які прийнято використовувати для визначення рівня небезпеки зникнення птахів і ссавців, науковець виявив, що й відносно мов теж можна говорити про подібні фактори.

На кількість видів птахів і тварин головним чином впливає навколишнє середовище: клімат, лісистість, висота над рівнем моря, – пояснює Сазерленд. – *Там, де зустрічається багато видів тварин, – на територіях з багатою рослинністю, які знаходяться у тропічному кліматі, – живе й більше людських племен, котрі розмовляють різними мовами.* За останні півтисячоліття на Землі зникло 306 мов (4,5% від загальної кількості). За той самий час загинуло 125 видів птахів (1,3%) і 87 видів ссавців (1,9%). *Мови вимирають швидше за тварин!* – застерігає Сазерленд. Згідно з його підрахунками сьогодні під загрозою знаходиться 7,1% всіх мов, у той час як для ссавців цей показник дорівнює 4,1%, а для птахів – 1,9%.

Ефект Елі

У зникненні мов істотну роль відіграв процес колонізації. *Тут, як і в природі, сильніші витісняють слабших,* – коментує науковець. На підтвердження своїх слів він нагадає про 176 мов, які вживалися у Північній Америці ще в 1600 році, через понад сторіччя після відкриття її Колумбом. На сьогодні вже зникли 52 з них. А з 235 мов, які вживалися австралійськими аборигенами, не існує вже тридцять однієї.

Та все ж колонізація – це не єдина причина. Описуючи мови, яким загрожує небезпека, Сазерленд вдається до екологічних аналогій: *Умовних спільнотах, які налічують незначну кількість носіїв, виникає явище, подібне до описаного в природі ефекту Елі*, – каже Сазерленд. – *Зменшується кількість представників тих видів, які знаходяться під загрозою. З плином часу їм все важче й важче знаходити партнерів для продовження роду.* З мовами майже так само: чим менше носіїв, тим менше знаходиться бажаючих ті мови вивчати, що, у свою чергу, ще більше звужує коло носіїв. Бо ж навіщо, наприклад, вивчати леца – мову індіанців, які живуть в болівійських Андах, коли ймовірність зустріти співрозмовника, для якого ця мова є рідною, стрімко наближається до нуля. На леца сьогодні розмовляють близько 20 чоловік. У подібне становище потрапила й камбал – мова з Камеруну в Центральній Африці, кількість її носіїв нараховує 30 корінних мешканців.

Мовні могили

А тим часом науковці з тривогою заважають, що зникнення деяких мов може серйозно збіднити світову культуру. Бо хто, окрім самих науковців, пам'ятатиме, що, наприклад, у мові убих, яка практично зникла наприкінці XIX століття, була більша кількість голосних, ніж у будь-якій з сучасних мов? Або хто спроможеться вимовити слова африканських „чмокальних” мов, коли помруть останні люди, які ними володіють? Врешті, хто пам'ятатиме про всі ті різновиди риб, які зникли разом з останніми людьми народу палауян, який і дав їм назви?

Коли 1992 року група лінгвістів приїхала до Туреччини, щоб записати і порятувати від забуття мову убих, дослідники застали тільки свіжу могилу, а на ній напис: *Тут лежить Теуфік Есенц. Він був останнім у світі чоловіком, який розмовляв мовою убих.* Сьогодні у світі налічується 46 мов, якими розмовляють одиниці.

Просто факти

Англійська – саме ця мова найчастіше вживається як „друга мова”. Вважається, що, окрім корінних носіїв (яких 322 мільйони), англійською користуються ще 350 млн. чоловік.

Китайська – мова з найбільшою кількістю носіїв. Китайською в світі розмовляють 1 мільярд 125 мільйонів людей. Спокійно можуть також спати іспаномовні громадяни – їх у світі налічується 332 мільйони. Арабською в світі говорять 220 мільйонів людей.

Половина всіх наявних мов світу вживається лише у восьми країнах – Папуа – Новій Гвінеї (832 мови), Індонезії (731), Нігерії (515), Індії (400), Мексиці (300), Камеруні (300), Австралії (300) і Бразилії (234).

Корнійська – одна із кельтських мов, свого останнього носія втратила у 1777 році. А через сто років „мова воскресла з мертвих”, аби з майже двома тисячами користувачів дожити до сьогодні. Подібну історію має й прадавня єврейська мова – іврит. Ще сто років тому нею ніхто не розмовляв, існувала тільки

писемна форма, яка „оживала” тільки під час іудейських богослужінь. З виникненням у 1948 році Ізраїлю іврит отримав там статус державної мови – й на сьогодні цією мовою говорять понад п'ять мільйонів ізраїльтян.

Також „Наша Ніва” наводить статистику, пов'язану з мовами в Білорусі. Українці, виявляється, за чисельністю є четвертою меншиною після росіян і поляків (237 014 чоловік), при цьому українською вдома послуговуються 14 562 білоруських українці. Окрім того, з'ясувалося, що українську вибрали своєю побутовою мовою один чуваш, двоє башкирів, двоє азербайджанців, троє литовців, п'ятеро грузинів, шестеро німців і дванадцять євреїв. Тож видно, є ще порох в порохівниціх у рідної мови, коли навіть на чужих теренах вона живе і буває!

«Паспортні білоруси» Берестейщини

Шановна редакціє!

У «Кримській світлиці» серед інших матеріалів я прочитав цікаву статтю «Незамовне вбивство». На жаль, головний редактор «Нашай Ніви» Андрій Динько ввів вас в оману щодо кількості українців у Білорусі. Лише на Берестейщині проживає їх близько мільйона. Правда, в офіційних документах вони значаться білорусами, тому й існує там в обігу вираз «паспортні білоруси».

Оскільки А. Динько родом з Берестейщини (як сказано в статті), то мені дуже цікаво було б контактуватись з ним особисто: я також з того краю.

Користуючись нерозвиненістю національної свідомості поліщуків, рад- влада в 1939 р. приєднала Пінщину й Берестейщину (зараз це одна область) до Білорусії, якоюсь мірою компенсуючи відторгнуті до Росії деякі населені білорусами території (передусім, на Смоленщині). Записуватись українцем було небезпечно, особливо після Другої світової війни, бо на території Берестейської області український повстанський рух активно діяв до 1952 року. Фактично зараз на Берестейщині назва «білорус» виступає як політонім, а не етніонім. Етнічних білорусів і досі у деяких місцевостях називають (маю на увазі передусім Березівський район)

литвинами, назва ця в минулому була в Україні широкоживаною. Для прикладу пошлюсь на одну з інтермедій Митрофана Довгалевського, яка була поставлена в Києві в 1736 році. У ній головними героями виступають козак (говорить по-українськи), лях (по-польськи), литвин (по-білоруськи: «Глядзіце ж, як будзеце перад...») і москаль (ріже по-російськи).

Місцеве сільське населення в домашніх умовах (і старі, і малі) користуються українською говіркою, хоч усі покінчали або ще навчаються в білоруських школах. Характерною в цьому плані є опублікована в Києві в 2000 році збірка народних пісень, записаних останнім часом на Берестейщині, – «Там за гаєм, гаєм...» (я її науковий редактор): ні одної білоруськомовної пісні! В установах, у містах панує російська мова.

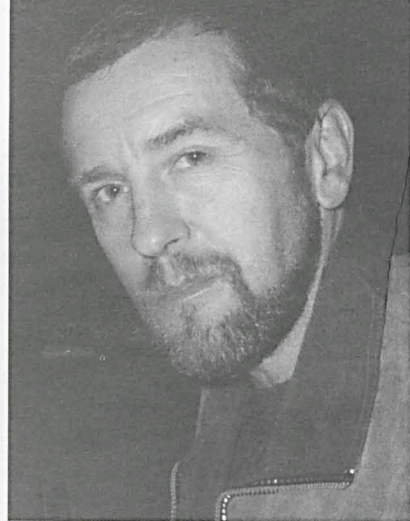
Волонтаристське приєднання цієї споконвічно української землі до Білорусії завдало шкоди і самим білорусам: цей край перетворився в одне із вогнищ русифікації, в один із чинників ослаблення в загальнореспубліканському масштабі білоруського національного духу.

Василь ГОРБАЧУК

м. Слов'янськ Донецької області

...Знаю, що частина українців Підляшшя керується оптимістичною установкою: „Україна нам допоможе!” Допоможе, звичайно, але обсяг цієї допомоги тільки зростає, якщо підляські українці спробують бути чимось цікавими для своєї материнської держави.

Спробуємо стати аналітиками?

Якось, зустрівшись у Львові з редактором часопису „Над Бугом і Нарвою” Юрієм Гаврилюком, ми заторкнули тему відродження українців Криму та Підляшшя. І дійшли висновку: у нас є багато спільних „більшових точок”. Причому, досвід одних нерідко може виявитися корисним для інших. Особливо, якщо до проблеми підійти творчо.

Скажімо, тема самоідентифікації. В Криму багато змішаних українсько-російських шлюбів. Мова спілкування — переважно російська. Яку національність виберуть собі діти? Українці Підляшшя також інколи вагаються між українською, польською і білоруською ідентичністю. В повоєнній Польщі українців цього регіону намагалися якщо не спольшити, то хоча б „білорусизувати”. Трапляється, що в сільських бібліотеках Підляшшя є література польською, російською, білоруською мовами, але... жодної книги українською.

Проте, молодше покоління вже сумнівається щодо своєї „білоруськості”. Одна жінка висловила так: *Ми православні. Нас лічат білорусами. Але того року приїжджали з Рівного співати. Так хороше по-нашому співали... Наша мова більш до української подібна...* Ось так розширення контактів між державами може впливати на національну свідомість громадян, на вибір ідентичності.

У „Кримській світлиці” був передрук статті головного редактора білоруської „Нашай Нівы” Андрія Динька *Незамовне вбивство. Як зникають малі мови*. Андрій (Андрей) Динько є білорусом, мабуть, тією ж мірою, що і Юрій (Єжи) Гаврилюк є поляком. Він походить з близької до Підляшшя Берестейщини, добре володіє українською мовою. Шануючи білоруську культуру, вболіваючи за неї, пам’ятає про свої українські корені, і українська тема йому не байдужа.

У своїй газеті він наводить статистику, пов’язану з мовами у Білорусі. Виявляється, лише 7% українців у цій державі спілкуються вдома українською. Цікаво б порівняти з Кримом. На жаль, під рукою немає точної статистики, знаю лише, що навіть у тих сім’ях, діти з яких добровільно йдуть навчатися в українські класи, вдома спілкуються українською не більше 30%. Як бачимо, теж небагато, хоча Крим — це вже українська територія, державна мова тут має перспективу.

Цікаво було б мати інформацію по регіонах Криму. Що впливає на мовну орієнтацію дітей? Українські корені? Компактність заселення території? Зв’язки з материковою Україною? А може, сила російськомовного тиску? Чомусь серед кримських гуртків племіння української мови найбільший і найдіяльніший функціонує саме в Севастополі.

А чим керуються росіяни і кримські татари, коли починають учити українську мову? Що впливає на їхнє рішення: загальний рівень культури? Прагнення зробити кар’єру? Наявність друзів серед українців?

До речі, „Наша Ніва” наводить цікаву статистику: українську вибрали своєю побутовою мовою один білоруський чуваш, двоє башкирів, троє литовців, п’ятеро грузинів, шестеро німців і дванадцять євреїв. І це в Білорусі! І тут у мене виникає два питання: 1) яка причина їхньої „проукраїнськості”; 2) чи не виграли б просвітяни, якби розшукали цих людей, зав’язали з ними контакти, потоваришували? Якщо у випадку з Білоруссю це зробити важче, то в Криму просвітяни могли б плідно попрацювати у цьому напрямку.

Зрештою, якщо уважно, „від палітурки до палітурки”, перечитувати „Кримську світлицю”, то можна знайти море цікавих подробиць. Скажімо, у за-

мітці читачки Валентини В’юрц *Разом з вами радію й сумую...* („КС” від 5.12 2003 р.) немає цифр, а проте, є багато інформації щодо мовної ситуації в Керчі: *Українська мова надає мені пільги на базарах, в приватних крамницях, де дуже багато працює українців, котрим українська мова є бальзамом на душу, але самі не наважуються нею говорити... Або ще: В сім’ї моїй за мову постійні сварки, але я людина мужня, стою на своєму, і потроху мою мовою говорять рідні...*

Будь-який аналітик зробить висновок: *В Криму це важко, але світло в кінці тунелю!* А чи не могли б читачі „Кримської світлиці” описати ось так коротко, кількома штрихами, стан справ з мовою у своєму місті чи селищі? Думаю, що більший інтерес становитиме не бідкання, а саме оптимістична інформація. Бо про погане й так усі знають. Добре було б знати про всіх друзів і прихильників української мови нашої газети або ж про тих справедливих, порядних росіян, які, будучи патріотами „свого”, не заважають розвиватися українській мові або й підтримують її.

...Знаю, що частина українців Підляшшя керується оптимістичною установкою: „Україна нам допоможе!” Допоможе, звичайно, але обсяг цієї допомоги тільки зростає, якщо підляські українці спробують бути чимось цікавими для своєї материнської держави.

Те ж саме стосується й Криму. Авторитет „Світлиці” тільки зростає, якщо вона „поаналітичнішає” і водночас наблизиться до людей. Її залюбки читатимуть і в Києві, і у Львові, і за кордоном (Інтернет надає таку можливість!). Аналітики „з народу” зроблять газету значно цікавішою. А все, що робиться в Криму, згодом стане актуальнішим і для світового українства.

Сергій ЛАЩЕНКО, Львів

„Wszystkim można być”, czyli narodowa sztuka życia w nieprawdziwym świecie

Wszystkim można być. Takie właśnie szokujące stwierdzenie, zanotowane przez Antoninę Kłoskowską w książce *Kultury narodowe u korzeni* (Warszawa 1996), pada z ust jednego z respondentów badaczki pytanego o przynależność narodową. Badaniem objęta została niewielka grupa przedstawicieli tzw. białoruskiej mniejszości narodowej. Jak stwierdza autorka, wykorzystano w nim biografie sześciu przedstawicieli młodej inteligencji pochodzenia chłopskiego, a także życiorysy starszej generacji (osoby urodzone przed 1931 rokiem), mieszkańców jednej z gmin na południe od Bielska Podlaskiego. Jest to więc bez wątpienia gmina ukraińskojęzyczna, co wynika też z wypowiedzi jednego z jej mieszkańców, określonego jako Robotnik: *Robotnik zaczyna od deklaracji: „Ja czuję się Polakiem [...] tu w Polsce mieszkam i jestem Polakiem”, ale dalej stwierdza: „Narodowości jestem białoruskiej, ale jestem Polakiem, bo w Polsce mieszkam cały czas, od dziada, pradziada”. Jeszcze dalej mówi: „My niby jesteśmy Białorusini, a białoruskiego języka nie znamy”. Język swój określa jako chachlacki, „podobny pod ukraiński”.*

A co z tym, że „można być wszystkim”? To stwierdzenie należy też do przedstawiciela „starszej generacji”: *Rencista po trzech klasach szkoły powszechnej przed wojną, zaczyna od określenia podobnego jak dziadek Sekretarki: należy do narodu „rodzonego, prawosławnego”, ale dalej uznaje, że jest Polakiem, „bo w Polsce rodzony [...]”. Wszystkim można być [...] my jesteśmy Polakami, bo tu mamy Polskę”. Kolejarz, który darem-*

nie dążył do studiów wyższych, mówi: „Jako obywatel, to jestem polski [...] do którego narodu ja by siebie zaliczył, to ja sam nie wiem [...]”. Bo nie mogę ja przyznać, że jestem Białorusinem [...] jestem pra... [wosławny] no mniej więcej zaliczam siebie jako do narodu białoruskiego”.

Te rozważania, kuriozalne dla osoby „od kołyski” wychowywanej w poczuciu przynależności do określonego narodu, przypomniały mi się w trakcie lektury niedawno wydanej powieści Włodzimierza Pawluczuka – *Judasza* (Warszawa 2004).

O czym jest ta książka?

Takie pytanie, wraz z próbami odpowiedzi na nie, zostało umieszczone na ostatniej stronie okładki. Zdaniem autora jest to książka o zmaganiu się człowieka z własnym losem, wiecznością, z panem Bogiem, o miłości, zdradzie, rozpacz i ukojeniu. Marek Zaleski stwierdza zaś, że to opowieść o ludzkich głodach – seksualnym i religijnym – o związkach erotyki i polityki, erotyki i religii, o tłumionej naszej prawdziwej naturze, o nieortodoksyjnej, gnostyckiej prawosławnej religijności sekt apokaliptycznych, tajemnicy i manipulacji wreszcie.

Wszystko to w tej książce z pewnością jest. Ale moim zdaniem podstawowe osiągnięcie tego dzieła to literackie odkrycie faktu, że zarówno młodemu bohaterowi powieści – Sasze z położonej kilkanaście kilometrów od Hajnówki niewielkiej wsi Kamień (pomiędzy Kuraszewem i Tyniewiczami) – jak i całemu jego pokoleniu przyszło żyć w świecie, który

wskutek Wielkiej Wojny, rewolucji i zmiany państwowych granic utracił cechy prawdziwości uświęconej przez tradycję – odczucie, że „tak było zawsze”.

Sieroty po prawosławnym carze

Saszka jednak cały czas miał wrażenie jakiegoś fałszu, sztuczności. Wszystko, co prawdziwe i rzeczywiste, było przed wojną, za cara. Przed wojną były prawdziwe wesela i prawdziwe święta: Wielkanoc, Boże Narodzenie, zapusty. Prawdziwe zabawy i bójki na zabawach. Prawdziwe lasy i prawdziwe pola. W lasach były wilki prawdziwe, na polach straszyły duchy, wiedźmy i zmyły. Prawdziwe były mrozy zimą i upały latem. Teraz wszystko jakoś inaczej, nie tak, w ćwierć drogi, bez rozmachu i pewności. Cerkiew też nieprawdziwa. Zamiast w mosiężne dzwony, biją w relsy żelazne, pop nadal prawi o piekle, ale jakoś bez przekonania. Wiadomo, że nikt z mężczyzn w to nie wierzy. Baby to może jeszcze... Modlą się za władzę – nie wiadomo jaką i nie wiadomo czyją. Władza też nieprawdziwa. Prawdziwa władza to władza carska.

Osobom wychowanym na polskich podręcznikach historii trudno jest powiedzieć coś dobrego o panującym w Imperium Rosyjskim reżimie społeczno-politycznym, którego symbolem był samowładny monarcha – car. Tym bardziej sentymentu do „carskich czasów” nie ma też historiografia ukraińska – zwalczanie wszelkich przejawów ukraińskiej odręb-

ności narodowej były przecież kamieniem węgielnym polityki wewnętrznej władz rosyjskich. Jednak na Północnym Podlasiu przed I wojną światową nie było żadnego „separatyzmu”, który na narodowym tle mógłby doprowadzić do narodowego konfliktu „małoruskich” prawosławnych włościan z „wszechruskim” carem i zarażać ich wizją ułożenia życia społecznego na narodowo-demokratycznych podstawach. Trwała tutaj natomiast polsko-rosyjska (katolicko-prawosławna) walka. Znaczącą rolę odgrywała w niej zarówno Cerkiew, jak i oświata. W organizowanych masowo od lat 80. XIX w. szkołach dla ludu intensywnie zaszczepiano poczucie lojalności wobec rosyjskiego państwa i cara, hymnem-modlitwą za którego kończono lekcje: *Boże Caria chrani. Silnyj, dierżawnyj carstwu na sławu nam car' prawosławnyj! Carstwu na sławu nam, carstwu na strach wragam, da budiet bezsmiertnyj twój carskij rod, pust' blagodienstwuje Russkij Narod!*

Gdy mieszkańcy ukraińskojęzycznych wsi pod Bielskiem i Hajnówką (wśród nich i Kamienia, z którego pochodził bohater książki Pawluczuka, określony przez wydawcę jako *prosty chłopak z białoruskiej wioski*) powracali z bieżenstwa, ich tradycyjny świat, którego gwarantem miał być *car prawosławnyj*, już nie istniał. *Car-Batiuszka* zginął od bolszewickich kul, na miejscu opuszczonych w 1915 r. domów zastawali z reguły zgłiszczka, a władza odrodzonej Polski, która zajęła miejsce niegdyś Rasiei-Matuszki, odbierała cerkiewne majątki, ograniczała do minimum ilość prawosławnych parafii i też wymagała lojalności. Trzeba było więc nie tylko odbudowywać zniszczone gospodarstwa, ale i uczyć się życia w nowym świecie, w którym wszystko było już „nie takie”.

„Czy ty to rozumiesz?”

Jedną z nowości była kwestia poprzednio chowana za hasło jedności *narodu russkiego*, w ramach którego *Małorusom* i *Białorusom* przypadały role bratnich plemion, podporządkowanych wielkiemu plemieniu *Wielkorusów*. Nowa polska władza w ramach swojej polityki statystyczno-narodowej uznała, że im mniej Ukraińców tym lepiej i ukraińskojęzyczny (*małoruski*) lud prawosławny w granicach włączonych do Polski powiatów gub. grodzieńskiej i pińskiej (w czasach carskich wchodziły w skład tzw. Kraju

Północno-Zachodniego) obdarzyła urzędowym mianem Białorusinów. Podobnie postąpiły też bolszewickie władze w Moskwie, z których inicjatywy w 1923 r. powołana została autonomiczna sekcja podziemnej Komunistycznej Partii Polski – Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi. Jako teren jej działania wyznaczono obszar dawnego Kraju Północno-Zachodniego – woj. białostockie, poleskie, wileńskie i nowogródzkie, który zaczęto odtąd nazywać Zachodnią Białorusią. Zgodnie z planami snutymi w Moskwie terytorium to miało być odebrane Polsce i przyłączone do ZSRR – jako część Białoruskiej SRR.

Jako że Saszka w swej młodzieńczej biografii miał epizod „marynarza Czerwonej Floty” również jego próbowano wciągnąć w działalność komunistyczną – okraszona hasłami o walce za wyzwolenie Białorusi i połączone z próbami mówienia językiem białoruskim. Miejscem wtajemniczenia miało stać się konspiracyjne zebranie Komsomołu na polanie w lesie pod Łosinką, któremu przewodniczył znajomy Saszki, pochodzący ze wsi Zbucz Alosza, który związał się z bolszewikami podczas pobytu w bieżenstwie.

Alosza zagał zebranie. Powiedział o powołaniu Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi. Rewolucyjna młodzież będzie wiernym sojusznikiem partii w walce o wyzwolenie ziem białoruskich spod polskiej okupacji. Potem udzielił głosu przybyłemu z centrali gościowi, towarzysowi Mellerowi, żeby wygłosił wykład na temat dzieła Lenina „Materializm a empiriokrytycyzm”. (...)

Saszkę zdziwił język, jakim mówił prelegent i jakim witał go Alosza. Obaj mówili, a raczej usiłovali mówić po białorusku. Saszka znał tę mowę ludzi spod Grodna i Wołkowska, ale nigdy nie słyszał, żeby tak mówił człowiek z miasta, pop czy nawet chłop w urzędzie. Kiedyś mówiło się po rosyjsku, teraz – po polsku. Tak mówiących mieszkańcy okolic Hajnówki nazywali Lićwinami lub, obraźliwie, dierkaczami, ze względu na charakterystyczne miękkie „dzie”. Ich mowę nazywano dziekaniem. Lićwiny zaś mieszkańców okolic Hajnówki nazywali Matanami. Ich mowa, podobnie jak na Polesiu, była twarda. Tak mówił w domu Saszka; w mieście albo z gośćmi ze świata mówił po rosyjsku albo po polsku.

Zdziwiło więc Saszkę, że Alosza, sam z Matanów, zamiast mówić po swojemu, tak jak z Saszką na bazarze, mówi po li-

ćwińsku i że tak też usiłuje mówić przybyły ze świata prelegent. Szło mu zresztą nieskładnie i szybko przeszedł na mowę podobną do rosyjskiej.

Saszka próbował później dociec sensu próby używania przez Aloszę i „towarzysza z centrali” obcego dla słuchaczy języka:

– Dlaczego ty i gość mówiliście po lićwińsku? Alosza roześmiał się, a potem rzekł z powagą:

– Oj, Saszka, Saszka, nie doksztalcasz się. Nie rozwijasz się. Musisz częściej przychodzić na nasze zebrania. To żaden lićwiński, tylko język białoruski. Nasz ojczysty język. Rozumiesz? Jest wielki naród białoruski i my walczymy o jego wyzwolenie spod polskiej okupacji. I to jest nasz rodzony język, w którym trzeba rozmawiać. My jesteśmy Białorusinami. Czy ty to rozumiesz?

Thumacząc to, Alosza był wyraźnie poirytowany. Wyglądało na to, że sam nie był pewien tego, co mówił, i być może dlatego się denerwował. Tak to odczuł Saszka.

– My przecież jesteśmy Ruscy – powiedział Saszka. – Prawosławni.

– Ruscy, Saszka, to są wszyscy – wyjaśniał Alosza. – Wszyscy rewolucjoniści – dodał po chwili.

– Ruscy to są wszyscy prawosławni – rzekł Saszka. Wydawało mu się, że wypowiada prawdę oczywistą, jak dwa razy dwa jest cztery. Tak przecież było z dziadą pradziadą.

„A towarzysz Meller też jest Ruski?”

Równie niedoksztalcony okazał się Saszka w kwestii przynależności narodowej – chociażby towarzysza Mellera:

Saszcze jednak było nie do śmiechu. Czuł się zagubiony w tym świecie pełnym sprzecznych słów. A tu jeszcze ta białoruskość i ruskość rewolucjonistów.

– No dobrze – zapytał po chwili – a towarzysz Meller też jest Ruski?

– Towarzysz Meller – zaczął Alosza, zastanawiając się nad każdym słowem – towarzysz Meller jest Żydem. Z pochodzenia. Ruskim Żydem. Jak każdy rewolucjonista jest Ruski. Ale jest założycielem Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi, więc jest Białorusinem.

Saszkę skołowało to do reszty. Alosza musiał to zauważyć, bo dodał:

– Co ty, Saszka, tak się uczepiłeś do

tych nacji? *Nacja, religia, rasa – wszystko to bez znaczenia. Dla rewolucjonisty jest tylko jedna nacja i jedna religia: rewolucja.*

Tak więc dawną wiarę w ruskiego cara miała zastąpić wiara w ruską rewolucję, której w Moskwie oddawano cześć pokłonami przed zabalsamowanym truchłem „wiecznie żywego” Lenina, a w łosinczańskim lesie obrzędem czytania jego filozoficznych tekstów przed mającą w najlepszym razie po kilka klas „carskiej szkoły” wiejską młodzieżą:

Z ust prelegenta sypały się słowa coraz zawilsze, coraz bardziej tajemnicze, mocne, wzniosłe, niezwykle. Saszka miała wrażenie, że jest świadkiem jakiegoś bardzo ważnego wydarzenia. Słuchał oto człowieka, który znalazł niepojętą dla zwykłego śmiertelnika tajemniczą prawdę. Człowiek ten przyszedł stamtąd – nie wiadomo zresztą skąd, nie wiadomo kim jest, gdzie się urodził, gdzie mieszka, co robi. Wiadomo tylko, że jest z owego tajemniczego, niewidocznego świata, gdzie się rozdaje prawdę w jej czystej postaci.

W tych warunkach kwestią wiary i prawowierności stawiało się traktowanie wszystkiego zgodnie z nakazem partyjnej władzy, która „ma zawsze rację”. Więc i narodowość swoją i cudzą należało traktować z odpowiednią dowolnością – jako pochodną partyjnych funkcji lub zasług.

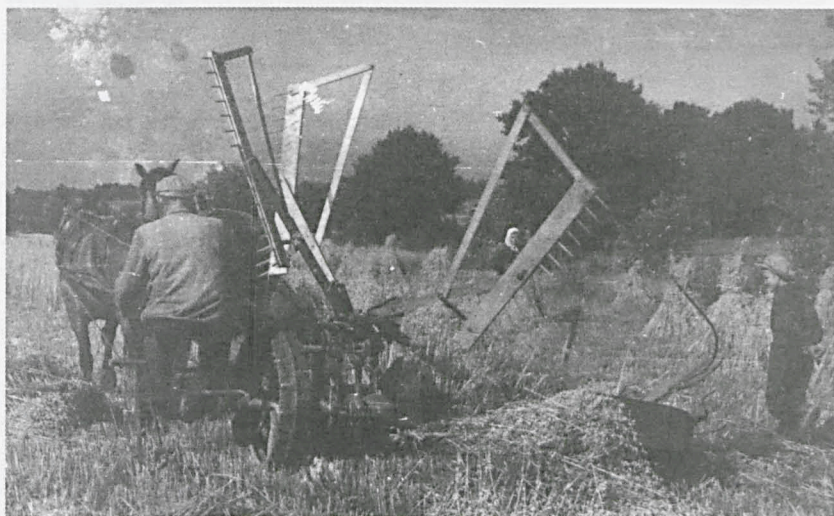
Już w końcowej części powieści kolejny wykład w tej osobliwej szkole narodowej samowiedzy daje Saszce „bałachowiec” Wiktor, będący w rzeczywistości zakonspirowanym funkcjonariuszem radzieckich organów bezpieczeństwa, który stwierdza: *Jestem Niemcem. Z Estonii, więc jestem Estończykiem. Ruskim, bo moja mama była prawosławna. Jestem też Białorusinem. – Nieznajomy rozśmiał się. – Oficerem Białoruskiej Armii Narodowej generała Bałachowicza.*

A więc – wszystkim można być... W zależności od sytuacji.

Naród bez Księgi

Saszka jednak komunistycznym aktywistą walczącym o wyzwolenie Białorusi spod polskiej okupacji nie został (jak stwierdził podczas jednej rozmów z Wiktoorem: *Zawsze jest jakaś okupacja, ale po co zaraz walczyć?*). Nasz bohater zwrócił się natomiast w stronę religii, przyłączając się do sekty „proroka” Illi w Grzybowskiem, a nawet stając się jednym z jej „apostołów”. Wcześniej jednak, pod-

czas wybierania ziemniaków z jamy stracił na chwilę świadomość i miał wizję rozmowy z Bogiem, który dał mu Księgę Przeznaczeń podlaskiego ludu prawosławnego: *...wszystko kręci się według pewnych zasad, dla każdego narodu innych. Te zasady też trzeba było spisać – oddzielnie dla każdego ludu, wiary, języka. Kupa roboty. Powstała z tego cała biblioteka. Szatan to spisał. Wszystko się mieści w czwartym niebie, każdy lud ma tam swoją księgę.*

Podlasie, o którym pisze w swoich książkach Włodzimierz Pawluczuk, jest już przeszłością, chciaż nie tak znowu daleką. Podobnie jak te zdjęcia, wykonane przez Piotra Hackiewicza, fotografa-amatora z Mielnika. Wykonano je już „po wojnie”, więc wydawałoby się – niedawno. Ale gdy starsi spojrzą na nie z sentymentem wywołanym wspomnieniem czasów młodości, to dla ich dzieci i wnuków świat zatrzymany w kadrze będzie już egzotyką. Bo czas płynie szybciej niż nam się wydaje, a wraz z nim zmienia się świat, nawet gdy dobrze pamiętamy właśnie takie żniwa – z lat 50-60. minionego już wieku.

– Czy i nasz prawosławny lud też ma?
– Oczywiście – uśmiechnął się Bóg –
kazałem ją właśnie dostarczyć – rzekł,
wysuwając jedną z szuflad. – Oto ona. –
Bóg wyjął starą księgę w postrzępionej

skórzanej oprawie.

Saszce oczy rozbłyły. Chciał zapytać, czy może zajrzeć, ale wydało mu się to niestosowne. Bóg odgadł myśli Saszki i powiedział:

– *Dam ci ją. Weź ze sobą, zresztą sam widzisz, że jest bardzo stara. Muszę dać archaniołowi Michałowi polecenie, żeby przygotował z Szatanem nową wersję do zatwierdzenia. Ale z tej też dużo się dowiesz. Tylko pamiętaj: nie możesz jej otwierać ani do niej zaglądać. Otworzysz ją w cerkwi równo o północy i będziesz czytać do pierwszego piania kogutów. Potem zamkniesz i czytać zaczniesz następnej nocy. Zrozumiałeś?*

– *Tak, o Wszchemocny – rzekł Saszka, przyskakiwając księgę do piersi. – A czy księga napisana jest po rusku?* [rosyjsku – JH]

– *Nie, skądże – rzekł Bóg. – Ta napisana jest w takim języku, w jakim z Handzią rozmawiasz. Po rusku mam inną. Diabeł chciał pisać po białorusku, ale nie zgodziłem się. Ten to zawsze ma jakieś pomysły.*

– *Stusznie, Panie Boże. Po białorusku to u nas nikt pisać ni czytać nie umie. Tam w puszczy Lićwiny to jeszcze jakoś dziękować, ale u nas to nie. A Alosza ze Zbucza mówi, że powstanie wolna socjalistyczna Białoruś pod wodzą powstańców z Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi. I wszyscy wtedy będą rozmawiać po lićwińsku.*

Bóg nie odpowiedział. Widać, nie chciał zawracać sobie głowy takimi szczegółami. W końcu rzekł jakby sam do siebie:

– *Ten Szatan to ciągle ma jakieś idiotyczne pomysły. Muszę go za ogon wytargać...*

Jednak nie było dane Saszce czytać księgi, gdyż usłyszawszy wołanie żony Handzi, gwałtownie się zerwał i odruchowo, mimo woli otworzył trzymaną w rękach Księgę Przeznaczeń. Księga się rozplynęła, a w rękę pozostał tylko jakiś śmieć. Saszka jak opętany wyskoczył z jamy.

– *Coś ty narobiła, coś ty narobiła! – krzyknął, chwyciwszy Handzię za ramiona. – Przez ciebie straciłem Księgę Przeznaczeń naszego ludu prawosławnego.*

Tak więc prawosławny lud podlaski pozostał bez swojej Księgi, a więc bez własnego pojęcia – o sobie, o innych, o swoich celach, także narodowych. Dryfował więc (i dotąd dryfuje) w nurcie wydarzeń, których kierunki wyznaczali inni, gdzieś daleko. Natomiast w podlaskich wsiach powszechnie mówiono o końcu świata, śpiewając zapowiadające rychłą apokalipsę długie smutne pieśni w okraszonym ukraińską wymową języku podobnym do rosyjskiego, z powtarzającymi się słowami *Hore nasze hore* – jak

na swity żyty? (ewentualnie – jak na swi'ti żyti, bo taka archaiczna ukraińska wymowa jest typowa dla Kamienia).

Narodowość z nadania

Przeczuwany przez lud i zapowiadany przez „proroka” Ilę koniec świata jednak nie nadszedł. Przyszła kolejna, jeszcze bardziej krwawa wojna, której pierwszym skutkiem dla Północnego Podlasia było „wyzwolenie gnębionego narodu białoruskiego i ustanowienie władzy radzieckiej”. Przyłączywszy przedwojenny powiat bielski do Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (Bielsk znalazł się w *oblasti* białostockiej, zaś Siemiatycze, Kleszczele i Hajnówka w brzeskiej) „sowieci” zaczęli organizować dla miejscowej ludności ukraińskojęzycznej białoruskojęzyczne szkoły, bo przecież wszyscy „Ruscy” na tym terenie powinni być Białorusinami, co urzędowo zadokumentowano wpisując do paszportów nowo upieczonych obywateli radzieckich narodowość białoruską (jak wiadomo – „władza wie lepiej”). Podobnie uczyniono latem 1944 r., gdy nastąpiła tu krótkotrwała restytucja „władzy radzieckiej”, którą szybko zastąpiła zależna od Moskwy polska „władza ludowa”, która w swojej „polityce narodowościowej” również stosowała bardzo podobne zasady, klasyfikując narodowo mieszkańców pow. bielskiego, białostockiego i sokólskiego na podstawie przynależności religijnej. Tak więc polsko- i białoruskojęzyczni katolicy byli traktowani jako Polacy, zaś białorusko- i ukraińskojęzyczni prawosławni – jako Białorusini. W pierwszym przypadku miało to pewne uzasadnienie, albowiem białoruskojęzyczni katolicy z racji silnego polonizującego wpływu Kościoła katolickiego powszechnie określali swą przynależność narodową jako polską. Natomiast ogół ludności prawosławnej nie miał ugruntowanego poczucia narodowego, a doświadczenie życiowe uczyło, że najlepiej deklarować taką „przynależność narodową”, której oczekuje aktualna władza.

Tak więc, czytając zarówno źródła statystyczne z okresu powojennego, jak też inne dokumenty, w których podaje się narodowość, musimy być świadomi tego, iż określanie w nich mieszkańców wschodniej części woj. białostockiego, a więc i pow. bielskiego, mianem „Białorusinów” było następstwem nie białoruskiej świadomości narodowej, lecz urzędniczej praktyki – podobnie jak w okresach

poprzednich. Właściwsze będzie więc określenie – „ludność urzędowo białoruska” czy „urzędowi Białorusini”, co sugeruje chociażby sprawozdanie wojewody białostockiego z 29 XI 1944 r., w którym stwierdza on, iż w trzech wspomnianych wyżej powiatach są gminy zamieszkałe przez: *świadomą urzędowo ludność białoruską!* Taką narodowość (najczęściej w wersji *Białorus*, będącej kalką z rosyjskiego *Bielorus*) wpisywano do wszelkiego rodzaju urzędowych ankiet i spisów personalnych, jak też w pismach kierowanych przez samych zainteresowanych do urzędów, co obecnie często jest uważane za dowód rozwiniętej białoruskiej świadomości narodowej.

W rzeczywistości, jak podkreśla niezastąpiony w tej kwestii badacz spraw narodowych na tzw. Białostocczyźnie – Białorusin Eugeniusz Mironowicz, społeczności określanej mianem „Białorusinów” (*Białorusów*) – w okresie powojennym nie łączyła żadna ideologia narodowa czy polityczna. Najistotniejszym wyznacznikiem odrębności wobec polskiego otoczenia było wyznanie prawosławne, nie zaś elementy kultury narodowej. [...] *Prawosławnym masom białoruska świadomość narodowa, jak również aspiracje polityczne z tym związane były czymś obcym i niezrozumiałym.*

Ten swego rodzaju „narodowy analfabetyzm” był właściwy zarówno ludności ukraińsko- jak i białoruskojęzycznej. W warunkach ówczesnego krojenia nowych granic państwowych i dopasowywania do nich sytuacji w terenie było to zjawisko na swój sposób pozytywne. Ponieważ na swój sposób pozytywne. Ponieważ na terenie woj. białostockiego nie było żadnej zorganizowanej działalności „antypolskiej”, więc podczas tzw. repatriacji do ZSRR (1944-1946) władze nie stosowały tu przymusu, również podczas akcji „Wisła” (1947) nikt nie zainteresował się ludnością ukraińskojęzyczną w pow. bielskim. Wydawać by się mogło, że po zakończeniu „repatriacji” i likwidacji będących spuścizną po „sowietach” szkół z językiem białoruskim również ludność prawosławna spokojnie pójdzie tą samą drogą, co białoruskojęzyczni katolicy – drogą szybkiej polonizacji pod wpływem szkół, państwowych instytucji kulturalnych i środków masowego przekazu, organizacji społecznych itd.

Wkrótce jednak na tej drodze zaczęły pojawiać się wyboje. Pierwszym z nich był radziecki nakaz odnowienia w woj. białostockim szkół z nauką w języku białoruskim (1949). Później, już na fali po-

stalinowskich przemian, w 1956 r. władze stworzyły „białoruskie w formie, socjalistyczne w treści” instytucje – tygodnik „Niwa” i Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, do pracy w którym oddelegowano prawosławnych funkcjonariuszy wojewódzkiego aparatu partyjnego i organów bezpieczeństwa. Powstała więc pewna forma, w którą mogła się wlewać ta część prawosławnych, którzy chcieli w jakiś sposób pielęgnować elementy swojej odziedziczonej po przodkach „ruskiej” kultury i tradycji. W ten sposób, w ciągu czterech dziesięcioleci trwania PRL-u powstała fasada oficjalnej, biurokratycznej białoruskości, za którą schowano rzeczywisty stan spraw.

Oczywiście owa prowadzona w granicach woj. białostockiego animacja białoruskości, wymuszona niegdyś na władzach PRL przez rząd radziecki i ściśle kontrolowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, była swego rodzaju listkiem figowym dla przykrycia działań mających prowadzić do faktycznej asymilacji i uczynienia Polski Ludowej państwem jednolitym etnicznie. Stało się to szczególnie widoczne w latach 70., gdy z najwyższych trybun zaczęto otwarcie mówić o wszelkiej – także narodowej – jedności społeczeństwa. Polityka ta wspierana była oczywiście przez ogół społeczeństwa polskiego, odpowiednio zresztą ukierunkowywanego (żeby nie powiedzieć – szczutego) przez władze – pod pozorem walki z różnymi „burżuazyjnymi nacjonalizmami”, które rzekomo miały zagrażać grupom narodowym i etnicznym.

Dla prawosławnego ogółu tzw. Białostoczczyzny było więc jasne, że nawet jeśli z racji swojej przynależności religijnej „można być Białorusinem”, to przede wszystkim „trzeba być Polakiem”. Stąd też deklaracja Robotnika udzielona badaczce z Warszawy (diabli przecież wiedzą, kto później będzie to czytać), że: *Narodowości jestem białoruskiej, ale jestem Polakiem, bo w Polsce mieszkam cały czas, od dziada, pradziada. Z zawodowego obowiązku dodam tylko, że „dziad i pradziad” osoby urodzonej przed 1931 r. mieszkali nie w Polsce, a w Rosji.*

Skoro tak jest – to tak trzeba...

Oczywiście wiele widocznych gołym okiem faktów świadczyło o tym, że większa część ludności przypisanej do „biało-

Tamte czasy każdy wspomina po swojemu i po swojemu też ocenia ówczesne wydarzenia – w polityce, pracy, życiu osobistym...

ruskiej mniejszości narodowej” ma niewiele wspólnego z rzeczywistą białoruskością, np. język. Dostrzegali to i sami „Białorusini”, jak chociażby Mikołaj Pateluk, pochodzący z gm. Dubicze Cer-

kiewne, który we wstępie do części historycznej swojej „Legendy o Ziemi Podlaskiej” pisze: *Od wielu dziesięcioleci wszyscy prawosławni mieszkańcy Białostoczczyzny oficjalnie nazywani są Biało-*

rusinami. Również i mnie nazywano Białorusinem. Niekiedy dziwiłem się tylko, że gwara z mojej rodzinnej wsi nie ma nic wspólnego z językiem białoruskim.

Jednak to w pełni uzasadnione zdziwienie, mające merytoryczne oparcie w pracach językoznawców stwierdzających ukraiński charakter gwar pomiędzy Białoskaniem i Hajnowką, musiało pozostać „do prywatnej wiadomości” każdego z wątpliwych. Oficjalna wykładnia „władz partyjno-państwowych”, dążących do pełnej kontroli nad ciałami i umysłami swoich obywateli (może raczej – poddanych?) była bowiem jednoznaczna – są tu tylko Białorusini, którzy rozmawiają po białorusku. Próbą dostosowania się do takiej wykładni jest podrozdział *Stosunki narodowe i etnograficzne* w obszernej publikacji *Województwo białostockie*, wydanej w 1960 r. na zlecenie Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu w Białymstoku.

Ponieważ „linia partii i rządu”, która przewidywała w tej części woj. białostockiego istnienie tylko jednej, białoruskiej, grupy narodowej, przeczyła oczywistym faktom, autor – pochodzący z prawosławnych bielszczań Andrzej Barwijnuk – zastrzegł się: *Różnice językowe wśród ludności białoruskiej są poważne. Język np. okolicznych wsi białoruskich wokół Gródka i Michałowa jest bardziej zbliżony do języka literackiego białoruskiego niż m.in. język ludności białoruskiej pow. siemiatyckiego.* Dwa zdania dalej odważył się nawet na stwierdzenie: *Język, jakim się posługuje ludność białoruska pow. siemiatyckiego, posiada wiele śladów wpływu języka ukraińskiego. Genezy takich właściwości językowych należy szukać niewątpliwie w historii osadnictwa tej ziemi. Również w zwyczajach i kulturze materialnej wyraźnie widoczna jest odmienność pomiędzy dwiema grupami etnicznymi: Stosunki etnograficzne białoruskiej mniejszości narodowej nie stanowią jednolitego obrazu. Obserwujemy bowiem poważne różnice w urządzeniach wnętrza domów mieszkalnych Białorusinów powiatów siemiatyckiego i sokólskiego. Różnice istnieją również w zwyczajach ludowych, np. przy zawieraniu małżeństw, przy pogrzebach itp.*

Jednak nawet te, bardzo zresztą ostrożne stwierdzenia mogły narazić autora na gniew cenzorów i sekretarzy Komitetu Wojewódzkiego PZPR od spraw narodowościowych, więc zastrzegł się czym

prędzej: *Omawiane tu zjawiska nie są dostatecznie zbadane i zinventaryzowane. Nie wolno bowiem budować sądu, opierając się jedynie na wrażeniach optycznych.*

My, świadomi nazwy...

Ową „inventaryzacją” zjawisk świadczących o rzeczywistej naturze „białoruskiej mniejszości narodowej” zajął się u schyłku lat 60. właśnie Włodzimierz Pawluczuk, który swoje ustalenia zawarł w rozprawie doktorskiej opublikowanej w 1972 roku (*Świadomość jednostki w warunkach rozpadu społeczności tradycyjnej*). Urodzony w Rybołach, a więc pochodzący z tego samego co i A. Barwijnuk „prawosławnego ludu”, W. Pawluczuk, mimo że miał w swojej biografii rolę dziennikarza „Niwy” i aktywisty BTSK, podszedł do sprawy bardziej szczerze i odważnie. Opierając się na swoich obserwacjach W. Pawluczuk stwierdził więc, że owa „białoruska mniejszość narodowa” nie ma charakteru współczesnej wspólnoty narodowej, lecz jest specyficzną grupą etniczną powstałą wskutek złączenia w jednej jednostce administracyjnej ludności etnograficznie białoruskiej i ukraińskiej, traktowanej przez władze jako jedna całość i ogólnie określanej jako Białorusini. O przypisaniu do tej grupy decydowały nie język i kultura, lecz przede wszystkim prawosławne wyznanie. Dlatego też W. Pawluczuk stwierdza: *Świadomość białoruska na tym terenie jest więc jedynie świadomością nazwy. (...) Z określeniem „jestem Białorusinem”, tak jak i z określeniem „jestem ruski” lub „jestem tutejszy”, nie wiąże się tu najczęściej poczucie związku z ponadlokalnymi wartościami białoruskimi, z białoruską narodową kulturą lub językiem. Białoruski język literacki jest w poczuciu mieszkańców tych wsi językiem obcym, „nie tutejszym” w równym stopniu, jak język polski lub rosyjski. Dotyczy to zwłaszcza okolic dialektycznie północno-ukraińskich, ale również na terenach etnograficznie białoruskich podkreśla się uścisnie wszelkiego rodzaju odrębności miejscowej gwary od białoruskiego języka literackiego. Określenie „białoruski” w tym wypadku jest nazwą własnej grupy etnicznej, a nie własnego narodu, i związane z tym określeniem wartości są całkiem inne od wartości narodowych. Ciekawe jednak, że nazwa „białoruski” poszerzyła się na całą grupę etniczną,*

ogarniając tereny etnograficznie północno-ukraińskie, czy też, według innej terminologii, zachodniopoleskie aż po Bug a nawet dalej.

Dla owego poczucia „swojskości”, świadomości kulturowej czy nawet psychicznej odmienności od grup sąsiednich nieistotne są faktyczne różnice i podziały kulturowe wewnątrz samej grupy etnicznej. Grupa etniczna „ruskich” na terenach etnograficznych białoruskich zajmuje w powiatach dąbrowskim i sokólskim drobny skrawek przygraniczny, poszerza się znacznie w powiecie białostockim, natomiast w powiatach bielsko-podlaskim, hajnowskim i siemiatyckim, a więc w powiatach pod względem etnograficznym już raczej północno-ukraińskich jest ona bliska zasięgowi elementu etnograficznie wschodniosłowiańskiego. Tak właśnie ukształtowaną grupę etniczną ma się zazwyczaj na myśli, mówiąc o Białorusinach na Białostocczyźnie. (...)

Jeśli chodzi o stosunek tej ludności do różnego rodzaju ideologii narodowych czy nacjonalistycznych, do deklarowanej w danym okresie przynależności narodowej, to jest to stosunek charakterystyczny właśnie dla grup etnicznych. (...) Deklarowana przynależność narodowa może tu zmieniać się w zależności od konstelacji politycznych. I nie jest to wynikiem jakiegoś, jak by się mogło zdawać, „cynizmu” w tej kwestii. Po prostu nie widzi się tu żadnego problemu. Wrodzona, niezmienna pozostaje jedynie przynależność do grupy etnicznej, do owej „ruskości”, „prawosławności”, „tutejszości” czy – według nowej terminologii – „białoruskości”.

Po przeczytaniu tych, niewątpliwie słusznych tez W. Pawluczuka, nasuwa się myśl, że *prosto i po-nasozmu* można by je streścić stwierdzeniem, że do kwestii narodowej nazwy podlaski lud podszedł wg przysłowia: *Nazywaj choć by j horzkom – aby w ohoń ne kław!* Było nie było, to właśnie pod nazwą Białorusów prawosławni znad Bugu i Narwi zostali po 1944 r. przyjęci do socjalistycznego społeczeństwa, otrzymując możliwość oświaty i awansu społecznego (przed 1939 r. byli w znacznym stopniu dyskryminowani przez państwo – o czym zresztą oficjalna propaganda przy każdej okazji przypominała). Więc skoro tak jest – *to musit tak treba...*

Sam W. Pawluczuk zresztą niedaleko odszedł od tego schematu, gdyż w 2000 r., w rozmowie z ukraińskim dziennikarzem podlaskim Jerzym Misiejukiem (za-

pis zachował się w archiwum Redakcji „NBiN”), stwierdził: *Te sprawy przestały mnie interesować. Ja je zamknąłem. Książkę napisałem przed wszystkim dla siebie, żeby wyjaśnić swoją tożsamość.* Można więc wnioskować, że nasz socjolog i pisarz w jednej osobie również zadowolili się poczuciem przynależności do opisanej przez siebie grupy etnicznej i w żaden sposób nie skusiła go perspektywa stania się głosicielem wśród swoich podlaskich ziomków nowych, rzeczywiście narodowych idei.

Chyba też nie bardzo spodziewał się, że takowi wkrótce się pojawią. W każdym razie zapytany przez J. Misiejuka, czy przewidywał wówczas, że w pewnym momencie historii pojawi się na Podlasiu ukraińska świadomość narodowa i związany z nią ruch społeczny, przyznał: *Nie przewidywałem. Wtedy nie było tego w krajobrazie społecznym. Nie było ani żadnych faktów, ani przesłanek, ani intencji nawet, żeby to sobie wyobrazić. Z nakazu, a może przeznaczenia dziejów, wszystkich prawosławnych mieszkańców Białostoczczyzny zaliczało się, czy też określało jako Białorusinów. Pisałem zresztą, że jest to świadomość bardzo powierzchowna, w zasadzie żadna świadomość typu narodowościowego czy narodowego. Określiłem to jako świadomość nazwy. U starszych mieszkańców Białostoczczyzny tą nazwą, tą tożsamością było określenie siebie prawosławnym, czasem Ruskim. Potem młodzież zaczęła przyjmować nazwę Białorusin, powiedziałbym bardziej elegancką, uważaną za bardziej nowoczesną i mądrą. Nie było to jednak związane z żadnymi imponderabiliami i z żadnymi treściami narodowościowymi. Była to typowa świadomość etniczna, która by trwała jeszcze powiedzmy do końca mojego życia, a może i dłużej, gdyby nie uwarunkowania polityczne, które się zmieniły. Nie zauważyłem wówczas procesów, które zmieniały stan spraw i kształtowały już stricte świadomość narodowościową.*

...gramy rolę nauczycieli ojczystego języka....

Nie zmienia to jednak faktu, że po członkach tej grupy polskie władze i przychylnie mniejszościom narodowym środowiska intelektualne spodziewały się, i spodziewają się nadal, zachowań właśnie stricte narodowych. Takie zachowania więc były i są imitowane – z mniejszym

A czy naprawdę aż tak wiele się zmieniło? Teraz zimą też pada śnieg, a latem i my szukamy ochłody w rzecznej toni. No tak – dla dzisiejszej „kawalerki” motocykle nie są już szczytem marzeń...

lub większym skutkiem. Chyba więc się zbyt nie pomylę, gdy powiem, że przed ponad półwieczem ufundowany został swego rodzaju teatr narodowy, w którym odgrywane są role białoruskich nauczycieli, białoruskich działaczy, twórców kultury itd. (choć, jak pokazały wyniki ostatniego spisu powszechnego, zdecydowana większość gra już w sztuce „jesteśmy Polakami”).

Jedni „aktorzy” grają w nim z pewnym zaangażowaniem, inni po prostu odwalają rolę, jak np. pochodzący z ukraińskojęzycznych miejscowości nauczyciele języka białoruskiego. Za recenzję ich gry może posłużyć felieton *Naszy „wuczycieli”*, w którym na łamach „Niwy” (nr 10/1993) publicysta podpisany „B. S-ki”, ubolewał nad brakiem zainteresowania „białoruskiej” młodzieży nauką „ojczyste-

go” języka: *A ja pytam – od kogo i gdzie młodzież ma brać dobry przykład szacunku do słowa ojczystego? U nauczycieli? Ależ oni niemal wszyscy mówią dialektem swoich wsi. [...] Nasi „wuczycieli” nie są zainteresowani także tym, aby ich wychowankowie piękno języka białoruskiego poznawali z książek – bo i sami, oprócz starych podręczników, niczego od dwudziestu pięciu lat nie przeczytali i czytać książek ... nie będą: „A naszczo wony! U nas w chaty bat’ki inaksz howoraty, czym tyji ksionżki”.* Swój felieton B. S-ki zakończył zapytaniem: *A może język białoruski nie jego, nie ich – naszych „wuczycielau”?* Jak widać z wyraźnie ukraińskiego języka, którym zacytowano typową wypowiedź *wuczyciela*, pytanie jest jak najbardziej na miejscu i trudno na nie odpowiedzieć inaczej niż twierdząc: co.

To było dość ogólne ujęcie, więc przejdźmy do szczegółów. Oto w 2000 r. pismo „Polis” (nr 3-4) opublikowało materiał pod znanym tytułem *Białoruskość tylko w nazwie*. Jest to zapis rozmowy z uczniem II LO z Białoruskim Językiem Nauczania w Bielsku Podlaskim Michałem Stepaniukiem, który spodziewał się, że trafi do szkoły w jakiś sposób pasujący do jej szyldu. Ale się zawiodł: *Przechodząc do szkoły wyobrażałem sobie nazbyt wiele: język białoruski na każdym kroku, atmosfera. Rzeczywistość okazała się mniej różowa. Choć wielu uczniów startuje w olimpiadzie z języka białoruskiego, w żaden sposób nie przyczynia się to do poszerzenia ich świadomości narodowej. Nawet gazetka szkolna jest wydawana w języku polskim, ale gdyby była po białorusku, niewielu z uczniów chciałoby ją redagować i czytać. Trudno, żeby było inaczej, skoro i tu nauczyciele jedynie odgrywiają swoją „białoruską rolę”: Nauczyciele w mojej szkole nie potrafią zachęcić uczniów do nauki języka białoruskiego. Czasem wręcz ich zniechęcają. Musimy uczyć się dwunastu zwrotek wierszyka, „wkłuwac” nudną gramatykę. (...) Są ludzie, którzy swoim podejściem do życia zachęcają do nauki, a nauczyciele w mojej szkole to w wielu przypadkach służbiści. Zero poświęcenia, dodatkowego czasu dla uczniów, rozmowy po białorusku tylko przed kamerą telewizyjną, sponsorami, władzami. „Białoruskość” to tylko afisz.*

No bo i jakże teatr może obywać się bez afisza? A na scenie? Na scenie jedni

udają, że uczą, a drudzy udają, że się uczą: *Tak, uczniowie kompletnie nie interesują się „białoruskością”. (...) Białoruskiego mamy cztery godziny tygodniowo. Jest on traktowany przez uczniów jak zwykły język obcy. Dochodzi do tego, że część absolwentów tego liceum nie umie swobodnie porozumieć się po białorusku.*

Ale i tak wszyscy maturę z języka białoruskiego bez większych problemów zdają...

...a my poprawiamy sobie średnią!

Owe teatralne zachowania udzielają się także młodzieży w innych ukraińskojęzycznych miejscowościach, gdzie w szkołach uczy się języka białoruskiego jako ojczystego. Przykładem może być gimnazjum w Czyżach, o którym wspominałem w swoim artykule *Było cool, albo kto okłamał Ewelinę P.* („NBiN”, nr 2/2004). Oskarżyłem w nim tamtejszą młodzież, że naiwnie wierzy, że język białoruski jest ich językiem ojczystym. Okazało się jednak, że więcej racji ma Jerzy Wolski, który w tym samym numerze napisał o naszej młodzieży: *Uczy się ją w tych szkołach języka białoruskiego, indoktrynując, iż jest to ich „prawdziwy, narodowy” język, ale młodzież nie jest w tym względzie „ciemniakami”, gdyż w większości wie o całym procederze. Że o tym procederze wie i wykorzystuje go we własnych celach, świadczy korespondencja elektroniczna z uczennicą szkoły w Czyżach nawiązana po ukazaniu się wspomnianego numeru naszego pisma.*

W pierwszym liście nasza korespondentka stwierdza: *Język białoruski nie jest przedmiotem obowiązkowym, uczęszczanie na lekcje jest dobrowolne. I nikt nikomu nie wmawia, że język białoruski jest naszym językiem ojczystym!!! Uczymy się go jako języka obcego, a to chyba spora różnica.* Zdziwiło nas to, więc w odpowiedzi zaznaczyliśmy, że zgodnie z naszą wiedzą język białoruski w chwili obecnej rzeczywiście jest nauczany na zasadzie dobrowolności, ale zgodnie z przepisami ministerialnymi jego lekcje finansuje się z funduszy państwowych z tej racji, że dla uczących się dzieci jest to język ojczysty. A oto co odpowiedziała nasza nowa znajoma: *Pisząc w moim poprzednim liście, że język białoruski jest nauczany w gimnazjum w Czyżach jako*

język obcy miałam na myśli stosunek nauczycieli i uczniów do tego przedmiotu, a nie to, z jakich funduszy finansowane jest jego nauczanie. Nauczyciele i uczniowie traktują ten przedmiot jak coś nadobowiązkowego i nikt nam nie wmawia, że jest to nasz język ojczysty i dlatego powinniśmy się go uczyć. Większość uczniów uczęszcza na lekcje, żeby np. podwyższyć sobie średnią z ocen na świadectwie, a nie dlatego, że uważają język białoruski za swój język ojczysty. I to, z jakich pieniędzy finansowane jest jego nauczanie, ma naprawdę niewielkie znaczenie.

A więc mamy tu do czynienia z jednym z aktów tytułowej sztuki życia w nieprawdziwym świecie – odgrywanym na szkolnej „podscenie” podlaskiego teatru narodowego. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu poprzez Kuratorium Podlaskie w Białymstoku finansuje nauczanie języka białoruskiego, bo urzędnicy są przekonani, że dla tutejszej młodzieży jest to język ojczysty. Zresztą nawet jeśli w to nie wierzą, to i tak nie bardzo mają pole do manewru, skoro zgodnie z wynikami ostatniego spisu powszechnego ponad 80% mieszkańców gminy Czyże miało zadeklarować narodowość białorską. Na drugim końcu tego łańcucha są dzieci, które chcą sobie podnieść średnią i dzięki dodatkowym punktom za naukę języka białoruskiego poprawić perspektywę dostania się do uważanych za zapewniające wysoki poziom nauczania „białoruskich” liceów w Hajnówce lub Bielsku. Pośrodku zaś mamy nauczycieli, którzy kiedyś wpadli w pułapkę zapotrzebowania na nauczycieli języka białoruskiego (najbardziej masowo uczonego w latach 60.) i obrali sobie filologię białorską za przedmiot studiów. Teraz starają się, aby swoich uczniów w żaden sposób nie zniechęcić, więc stawiane przez nich oceny są rzeczywiście dobrym sposobem na podniesienie średniej.

Tak więc kilkunastoletni gimnazjaliści z Czyż wykazują się już praktycznym zmysłem i umiejętnością znajdowania dla siebie korzyści w otaczającym ich świecie narodowej iluzji i mistyfikacji. Chyba więc czyżowscy pedagodzy powinni się cieszyć – bo przecież szkoła powinna nie tylko uczyć, ale i wychowywać!

Cdn.

Jerzy HAWRYLUK

В останньому випуску „Над Бугом і Нарвою” за 2002 рік надрукували ми перший лист Олександра Бобка з Броварів під Києвом, тоді ще учня середньої школи. Зараз Олександр вже студент першого курсу найславнішою українською університету – Києво-Могилянської академії. Окрім науки займається він також активною пропагандою знань про землі, яким випала доля „українського зарубіжжя”, в тому й про Підляшшя, Холмщину та Берестейщину. Рекламує і наш часопис, адже на його сайті ГАЙДАМАКА (www.haidamaka.boom.ru) можна знайти як статті про найближчі нам території, так і посилання на інтернетну сторінку „НБІН”. Олександрові за цю безінтересовну працю дуже дякуємо та запрошуємо до прочитання статті про його alma mater – ніхто ж не сказав, що молодим українцям з Підляшшя та взагалі з Польщі дорога до неї закрита (основні інформації про Києво-Могилянську академію знайдете на її сайті: <http://ukma.kiev.ua>).

Урочиста інавгурація академічного року у „Могилянці”

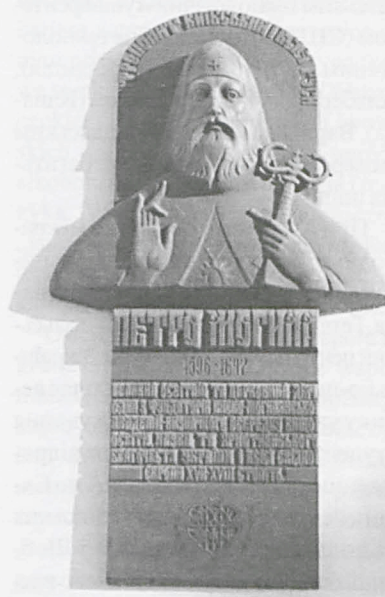
«Час плінний, Могилянська академія вічна...»

Кожна людина після закінчення школи задумується над тим, куди піти навчатися. Звичайно, кожному хочеться обрати заклад в столиці, престижний, з високим рівнем освіти та глибокими традиціями. Але в той же час чесний і не корумпований. До того ж в наш час потрібен університет, де б усі предмети викладалися українською мовою, університет, де б шанували національну ідею.

Отак і я, зваживши на розповіді інших, статті та довідники, обрав заклад, що задовольняв усі мої мрії – Національний університет „Києво-Могилянська академія”. Звичайно довелось цілий рік важко працювати, поглиблювати свої знання, щоб сюди поступити, але мої зусилля були того варті.

Щодо традицій Могилянка (це так називають в народі НаУКМА) не має рівних серед вищих навчальних закладів України. Її початок був даний Галишкою Гулевичівною, представницею шляхетного роду з Волині, 15 жовтня 1615 року. В цей день вона вписала до київських магістратських книг дарчу, за якою свій будинок з землею і „всіма до нього належностями” дарувала під заснування монастиря й школи для дітей „на-

роду руського православного”. Таким чином розпочала діяльність Київська братська школа, родоначальниця Києво-Могилянської академії. Велику допомогу розвитку Київської братської школи надавав Петро Конашевич-Сагайдачний. Навіть помираючи, він заповів все своє майно „на науку і виховання бакалаврів учених.” Цю традицію підтримували й наступні українські гетьмани. Зокрема Богдан Хмельницький, Іван Самойлович, Іван Мазепа та інші. Новим поштовхом у розвитку стало об'єднання у 1632 році з Лаврської школою. Тоді її керівником і опікуном став Петро Могила. А за Гадяцьким трактатом 1649 року Київська колегія отримала статус вищої школи, тобто академії.

Меморіальна дошка встановлена у 1996 р. на будинку циркульного корпусу Києво-Могилянської академії на честь 400-річчя з дня народження Петра Могили

Варто зазначити, що Києво-Могилянська академія не була суто духовним навчальним закладом, тут вивчалися також українська книжна та іноземні мови, математика, філософія, музика, а згодом – і архітектура, і медицина. Серед відомих вихованців Академії: філософи Інокен-

тій Гізель, Стефан Яворський, Теофан Прокопович, математик Іриней Фальковський, архітектор Іван Григорович-Барський, Григорій Сковорода, лікарі Нестор Амбодик і Данило Самойлович, композитори Максим Березовський та Артемій Ведель. Випускники КМА започаткували вищу освіту в Білорусі та Московії. Але російська імперська влада не могла змиритися з існуванням в Україні такого закладу, і тому рішенням Синоду в 1817 році Києво-Могилянську Академію було закрито.

В 1991 році, майже одночасно з відновленням незалежності України, відновила свою діяльність і Києво-Могилянська Академія. Її очолив видатний український діяч, щирий патріот України, літературознавець В'ячеслав Брюховецький. Відтоді завдяки наполегливій праці викладачів і студентів Академія розвивалася і знов підтверджувала свій статус осередку української духовності і науки. Великий внесок в розбудову Академії зробили українці діаспори. За їх кошти обладнано багато сучасних аудиторій, а бібліотечні фонди поповнилися зібраннями книг благодійників. Про це всім нагадують пам'ятні таблички вивішені біля аудиторій.

На сьогодні у Києво-Могилянській академії функціонують шість факультетів: Гуманітарних наук, Соціальних наук і соціальних технологій, Економіки, Права, Природничих наук та Інформатики, які готують фахівців з 16 основних спеціальностей. Діє магістеріум. Академія має чудову науково-технічну базу. Діє студентський навчальний Інтернет-сервер, аудиторії і бібліотеки оснащені сучасною комп'ютерною технікою,

гарно устатковані лабораторії. Робочими мовами НаУКМА є українська та англійська. Крім англійської студенти за вибором можуть вивчати німецьку, французьку, польську, іспанську, арабську та інші іноземні мови. Варто зауважити, що значну частину навчальних дисциплін студенти можуть обирати самостійно, відповідно до власних зацікавлень чи для поглиблення фахових знань.

Поза навчанням студенти мають змогу проводити свій вільний час в численних студентських організаціях, спортивних секціях, мистецьких та наукових гуртках. Важливим елементом сучасної освіти є співпраця на міжнародній ниві. Києво-Могилянська академія співпрацює з багатьма престижними університетами Європи та Америки – Массачусетським технологічним університетом (США), Тамперським технологічним університетом (Фінляндія), Альбертським університетом (Канада), Варшавським та Вроцлавським університетами (Польща) та багатьма іншими.

При Академії проводяться міжнародні конференції з актуальних питань сьогодення, діє Британська рада, Гете інститут, Українсько-польський центр науки та культури. Українсько-польський центр приділяє велику увагу організації стажування студентів у Польщі, а також відрядженню студентів НаУКМА до Європейського колегіуму українських та польських університетів у Любліні, одним із засновників якого виступає НаУКМА.

Вимоги до абітурієнтів дуже високі. Для вступу необхідно пройти тестування з сімох дисциплін, серед яких українська та англійська мови є профільними на всі факультети,

але незважаючи на це, охочих навчатись в Академії дуже багато. В 2003 році конкурс на деякі спеціальності сягав 18 чоловік на місце і в середньому був найвищим серед вузів Києва.

Серед цих охочих був і я. Коли прийшов час обирати свій фах, я обрав інформатику. Бо вважаю, що роль інформаційних технологій в житті суспільства надзвичайно велика і надалі все більше і більше зростатиме. Отже і поле для своєї діяльності зможе знайти кожен. Вчитися на факультеті інформатики досить важко: доводиться опановувати різні математичні дисципліни, фізику, програмування, але, незважаючи на це, цікаво.

Звичайно, є свої проблеми і в Могиляки. Це і гуртожитки, місць в яких катастрофічно не вистачає, а зведення нових потребує багато коштів, потребують ремонту також будівлі на території Академії, збудовані ще в XVIII-XIX століттях та ін. Особисто мене, непокоїть значний наплив до НаУКМА зросійщеної молоді, яка не дуже переймається українськими ідеями та традиціями.

Але думаю, що не зважаючи на всі негаразди, Києво-Могилянська академія залишиться й надалі центром української духовності, науки і культури. Не дарма ж сказано, що „час плинний, Києво-Могилянська академія вічна...”.

Олександр БОБКО

На фото вгорі: Головний, т.зв. Циркульний корпус Академії. Білий будинок з лівої сторони – Староакадемічний корпус, фундований гетьманом Іваном Мазепою

Muzyczne głębie «Okeanu Elzy»

Publiczność ubiegłorocznego Festiwalu Kultury Ukrainiejskiej w Sopocie, wśród której była spora liczba Ukraińców z Podlasia, miała możliwość przekonać się o tym, iż mega-gwiazda festiwalu – zespół „Okean Elzy” – to prawdziwi profesjonalści sceny muzycznej. Na Ukrainie nie jest to jeszcze takie oczywiste, bo tak zwany show-biznes stawia tam swe pierwsze kroki. Jednym z prekursorów „profesjonalizacji” tej sceny jest właśnie grupa „Okean Elzy”.

Korzenie grupy to Lwów, choć obecnie zespół trudno wpisać w klimat muzyczny tego miasta, bardziej kojarzonego z Tarasem Czubarajem i grupą „Płacz Jeremiji”, „Bratami Hadiukinymi” lub zespołem „Mertwyj Piweń”. Grupa, którą dowodzi Swiatosław Wakarczuk, to już inne pokolenie, z innymi upodobaniami i inną stylistyką.

Zanim do grupy trafił solista i lider Wakarczuk, pozostali członkowie zespołu: Pawło Hudimow (gitara), Jurij Chustoczka (bas) i Denis Glinin (perkusja) tworzyli grupę „Klan Tyszyni” i grali muzykę, którą trudno umieścić

w jakichś ramach stylowych, ponieważ czerpali inspiracje z różnych źródeł. Zespół koncertował przeważnie we lwowskich klubach i być może jego kariera zatrzymałaby się na regionalnym poziomie, gdyby nie przypadkowe spotkanie ze Swiatosławem Wakarczukiem na jednej z typowych lwowskich imprez, podczas której oprócz alkoholu jest też dyskusja, poezja i muzyka. Właśnie wtedy spontaniczne „jam session” przy rozstrojonym fortepianie odkryło siłę głosu Wakarczuka i przyjemność wspólnego grania.

Oficjalna data powstania zespołu to grudzień 1994 roku. Oprócz wspomnianych już muzyków, w późniejszym okresie do zespołu dołączył Dmytro Szurow, który gra na instrumentach klawiszowych. Już w pierwszym miesiącu działalności grupa nagrała cztery utwory w wersji demo i powoli zaczęła zdobywać lwowski rynek muzyczny. W 1998 roku zespół przyjechał do Kijowa i po kilkumiesięcznej pracy w studio wydał swą pierwszą płytę – *Tam de nas nema*. Album okazał się wielkim sukcesem – w tym samym roku grupa zdobyła

wszelkie możliwe ukraińskie nagrody – tytuły: „Debiut roku”, „Najlepszy album” i „Najlepsza piosenka”. Rok później wyszła rosyjska edycja tej płyty, otwierająca wrota rynku muzycznego północnego sąsiada Ukrainy. Dzięki obecności w tamtejszych kanałach muzycznych, „Okean Elzy” jest gwiazdą, zarówno na Ukrainie, jak i w Rosji. Obok Oleha Skrypki i legendarnej grupy „V.V.” jest to najbardziej znana ukraińska grupa w Rosji, chociaż nie śpiewa żadnej piosenki po rosyjsku. Do tej popularności przyczyniły się niewątpliwie produkcje muzyczne grupy do filmów. Piosenki „Okeanu Elzy” można usłyszeć w „kultowym” rosyjskim filmie kryminalnym „Brat-2”, a także w obrazie „Miłość i inne koszmary” w reżyserii Andreja Niekrasowa. Zespół ma też na swym koncie udane koncerty w Paryżu i Londynie.

Następne albumy zespołu to *Ja na nebi buw* (2000), *Model* (2001), *Supersymetrija* (2003) i wydany pod koniec ubiegłego roku *Tvij Format*.

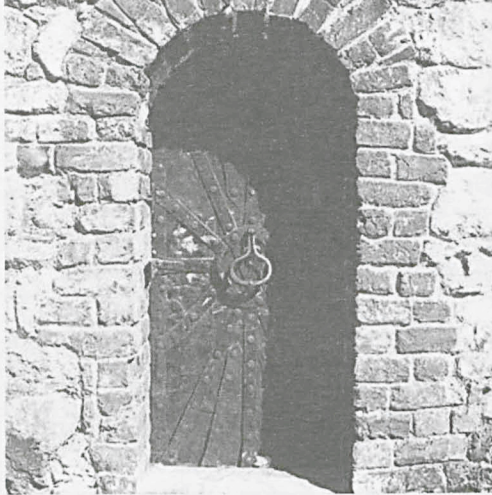
Choć „Okean Elzy” śpiewa po prostu „swoją” muzykę, jednak szukając porównań i inspiracji, można w ich wypadku powiedzieć o takich zespołach jak „The Doors”, „Radiohead”, „Oasis” czy „Zemfira”. Co charakterystyczne, zespół wypada lepiej na koncertach, niż na płytach, które mogą wydawać się chwilami monotonne. Szczególnie mocnym, pozytywnym elementem jest tu ekspresja głosu Swiatosława Wakarczuka, którego można śmiało określić mianem ukraińskiego Jima Morrisona.

Ostatnie produkcje zespołu, takie jak akustyczna płyta nagrana podczas telewizyjnego koncertu, czy też wcześniejszy koncert grupy z orkiestrą symfoniczną „Renesans” w Kijowie dowodzą, iż muzykom „Okeanu Elzy” nie brakuje ciekawych pomysłów, a profesjonalny i efektowny sposób, w jaki je realizują dowodzi, iż jest to dojrzała grupa, która po Ukrainie i Rosji, może podbijać także polski i europejski rynek muzyczny.

Sławomir SAWCZUK
Polskie Radio Białystok S.A.

Юрій ГАВРИЛЮК

Двери

Бив то день повни емоційов, якіх хлопці давно не мієлі нагоди пережиті. Знайшовся ключ, котори, судівши по його виглядові й величиніє, муог бити тим ключом, што одомкне старіє двери в самуом кунцьові великого мурованого склепу з цегляними стієнами почорнієлими од курави часу. Склепу пуд не менш старим замком, замієняним уже давно в руїну.

Дієд Макар бив зусієм переконани і інших в туом переконував, што за тимі дверима сховани великі скарб. За тимі дверима бив глибокі, довгі льох, котори в'юов до сусієднього городища, якого навіт з найвижшого дерева не било зсуюль відно і з того всіє вносили, што є воно вельмі далєско.

Било то давно. В бітві пуд тим замком загінув не знающий страху князь того города й теї надбужанської земліє. Загінув тогди, коли перемога над не знающим добра пувнуочнім ворогом была вже певна й ворожи хоругви застілалі піщаний берег ріки. Удирила його зрадлива стрієла з жєлієзним заіржавієлим острийом. Ржавим од змійового жовчу, котрим його затруїлі.

Переможни, не знаючи страху руські воїни княжой дружини пуднялі тієло й, обмивши кров і земляний пил в чудотворних криницях, занєслі його до замкових комнат. Вмієли майстріє одіілі з золота й сєребра, якєс знайшли при забітих ворогах, сїєюуючу в сонцьові труну для сєвого володаря.

І всьой народ одов'юов князя на мїєсце його вієчного сну, в глибокум, довгум льохові, скритому в чорнуї земліє. Труну положили на каменне покутє й всіє на їїє клалі, што оно мїєлі дорогоцієнне, шкєдууючи, што оно так мало могут даті сєвому володарові. А коли одийшов остатніє – не било відно труни з-пуд золота, сєребра й дорогоцієнного камієня. Тогди зачинілі двери.

Син дієда Макара, дядько Олєксандер, певний бив і всіє йому вієрили, што за тимі дверима є скарб. Колієс, а било то тоже давно, на Пудієську землю приїшло шведське вуойсько. Замок ще стояв тогди нічуть не зніщони й готови до оборони. Алі ніхто не думав бороніті його й почав тут правіті офієр короля Густава. Той ніємець на шведськуї службі знав якая з того користь і вмієв не пропустіті їїє. Не било хіба дня, коб до скриньов схованих за окованими жєлієзом дверима не прибывало золота й сєребра, і всякого іншого добра, забраного з хатуов і церквуов.

Которойєс лієтньої ночи приїшов його кунєць. Замок окружив озбройони ненанавієстю до грабієжніка народ.

Огонь і порох замінілі замок в руїну, а двери, за которимі схованє било заграбованє добро не удалєсє нікому знайті – аж до теперієшнього дня.

Дядько Ригуор, котори обийшов пув свієта і служив у разних, ворожих собіє арміях, казав і нікого не муєсєв переконуваті, што за тимі дверима є скарб.

Ригурув дієд, Максим, переказав йому, што приняв колієс до свєї хати подорожнього, якій у дорозі тяжко захворієв. Не мїєв вуон при собіє власьтєво нічого і коли вмер, не знайшли при юом навіт гроши, за якіє можна било б його поховаті, хоч вигледав з одєжи богато. Дівно вуон помер. Вийшов однеї мїєсєчної ночи з хати, а коли завважили тєє і почалі його шукаті, вже не жив. Знайшли його сєред замкових руїнув, з карткою в затієсньонуй руціє. Удалєсє з їїє одчитаті оно кїєлька слуов: ГОРА... ЗАМОК... ДВЕРИ... СКАРБ... Нещасного подорожнього поховалі пуд Замковою горою. А скарбу, хоч довго й уважно шукалі, не знашли. Не знайшли навіт двери, за якімі мїєв вуон биті схований.

І тепєр, коли мїнуло од того часу буольш як сто лієт, трох хлопці однайшло двери, а посліє знайшли й ключ, котори муог тїє двери одомкнуті.

Колі їх мїєлі одмикаті збралєсь всьє мїєстєчко. Приїшли навіт тїє, котори невельмі вже здужалі ходіті.

Ключ пасовав. Заскриготав механієзм замка і заскрипієлі заіржавієли завієси. Всіє сталі тієснутієся, коб обачиті той скарб, в якого ієснованє так щієро вієрили і терпєливо ждалі аж їхня вієра пудтвердітєся. Хтєсь посвітів куском лучини – за дверима било пусто, оно на кам'яному помості лежало малєє мідяне кульєце.

Колі которись з хлопці, котори знайшли двери і ключ, ішов гулієцою – люде проходілі якєсь боком і з великою увагою дівілієс на штєсь в далініє.

* * *

А мідяного кульєця ніхто не рушив. Всіє одвернулієся од легенди, котора їх, як думалі, ошукала. Алє посліє приїшло малєє дієтя, вложило кульєце на свуюї дієтячи палець і сказало, што то наравду великі скарб – ключ до найбуольшої таємнієці. Ніхто йому не повієрив – ну й бо хто буде звертав увагу на слова малого дієтята. Што ж воно може знаті про тєє чоє не знають вони – великі й розумни. І автор тоже в тєє не повієрив... Алє зараз... Вуон жєж тоже бив колієс такіє сам малий!

1985 р.

Po prostu inaczej żyć nie mogę...

Portret pisarza i malarza ludowego – – Stefana Sidoruka

Stefan Sidoruk urodził się 8 sierpnia 1919 r. w Stawkach (niedaleko Włodawy), gdzie mieszka do dnia dzisiejszego. W tym roku obchodzi osiemdziesiąte piąte urodziny. Z dwukrotnego spotkania z poetą odnosi się wrażenie obcowania z osobą życzliwą, otwartą, o gawędziarskim typie usposobienia, co koresponduje z rodzajem twórczości, jaką uprawia. Żona pana Sidoruka opisuje go również jako człowieka niecierpliwego, prędkiego, w taki sposób bowiem tworzy swoje pejzaże, ramy zbijając z nieociosanych gałęzi, co nadaje obrazom interesującą oprawę. Często wykorzystuje nieprofesjonalne farby malarskie, jakby hołdując zasadzie, że tworzyć można ze wszystkiego.

Twórca ludowy w swoim życiu wykonywał wiele zawodów, zarówno tych artystycznych, jak i mniej związanych ze sztuką. Był rolnikiem, pszczelarzem, sadownikiem, robotnikiem leśnym. Dzisiaj razem z żoną sadzą kwiaty i uprawiają niewielki ogródek koło domu. A o wszystkich zajęciach, które przyszło mu wykonywać, mówi z wielkim szacunkiem, a czasem także z humorem. Ze śmiechem opowiada o strachu przed pszczołami, gdyż, jak przyznaje, z tego powodu początki pszczelarstwa były dla niego trudne, ale dziś, gdy ule stoją puste, żal je spalić. Pan Sidoruk wierzy, że kiedyś do zajęcia powróci. Na razie codziennie dogląda swoich kwiatów, ciesząc się każdym kwitnieniem pączka w ich krótkim życiu.

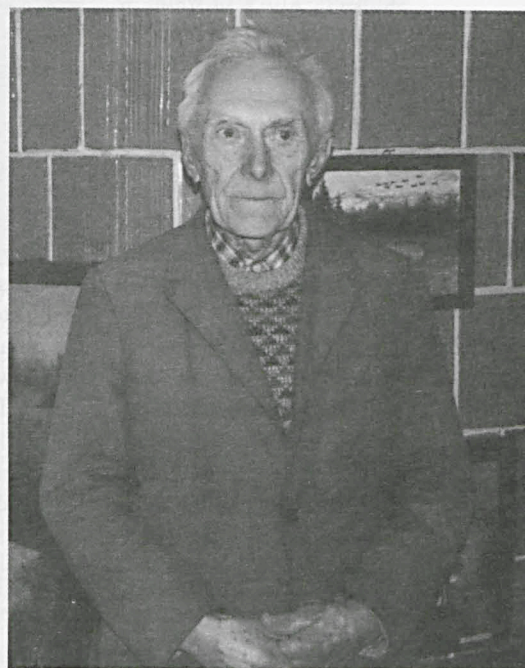
O wypiekaniu chleba, który dla poety staje się symbolem pracy na wsi, mówi — *Rolnik pracuje, wyrabia chleb. A skąd wy w mieście wiecie skąd się chleb bierze? Tymczasem ten rolnik musi go wypracować, ale ma zadowolenie (...) Kiedyś to na żarnach melli ziarno na chleb. To była sztuka o mieleniu, to nie każdy potrafił.*

Czas, w którym przyszło żyć Stefa-

nowi Sidorukowi, nie był łatwy. Młodość przypadła na czas wojny, a zakładanie rodziny i wychowywanie synów trzeba było pogodzić z odbudową wszystkiego po wojennych zniszczeniach, na przykład domu kultury, bowiem pan Sidoruk jest człowiekiem „działającym”. Po wojnie angażował się w życie społeczno-kulturalne swojej wsi, kierował amatorskim teatrem ludowym, który w swoim repertuarze miał sztuki Fredry, Zapolskiej czy Lermontowa, a także napisane przez poetę „Wesele różanieckie”. Prowadził również zespół śpiewaczy, gdyż umiejętności wokalne są obok malarstwa i twórczości pisarskiej kolejnym talentem pana Stefana.

Najbardziej tęskni do okresu przed drugą wojną światową. Właśnie z tego czasu wzięły się inspiracje do licznych opowiadań m.in. „Opowieści nadbużańskich” (ale także będących w rękopisie zbiorów prozatorskich „Czas zmienia konie w biegu”, „Szerszenie milczą coraz głośniejszy”, „Rekiny wychodzą na żer”, „Kresy – tubylcy i biesy”), które przypominają dzisiejszemu czytelnikowi o wspólnej przeszłości katolików, prawosławnych i Żydów. Z rozmów z poetą, a także z lektury jego wierszy i opowiadań, wyłania się człowiek kochający miejsce, w którym żyje. Z tego miejsca wszystko się rodzi, zarówno zboże, pasieczny miód, kwiaty, nowy budynek domu kultury, jak i teksty literackie, pejzaże Włodawy i nadbużańskiej przyrody.

Poeta jest wielokrotnym laureatem Konkursu Literackiego im. J. Pocka. Do jego najważniejszych nagród należą: Nagroda im. Oskara Kolberga z 2002 r. za zasługi dla kultury ludowej, a także Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i odznaka „zasłużony działacz kultury”. Przy okazji należałoby wspomnieć o tomikach poetyckich autora i miejscach druku jego wierszy. Poezje w języku polskim dru-

kował w takich czasopismach jak „Kamena”, „Regiony”, „Biuletyn Informacyjny STL”, „Chłopska Droga” i „Twórczość Ludowa”, natomiast poezje ukraińskie drukowane były w „Naszem Słowie”, „Nad Buhom i Narwoju”, w wychodzącym w latach 1983-1987 almanachu „Nasz Hołos”, a także w roczniku z 2003 r. „Ukraiński literaturny prowułek”, gdzie znalazły się 93 utwory poetyckie poety. Samodzielny zbiorek wierszy zatytułowany „Nad Buhom” został wydany w 1983 r. w Warszawie przez Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne.

Na pytanie o to, dlaczego pisze, Stefan Sidoruk odpowiada — *Dlatego że urodziłem się na wsi, w tym środowisku wiejskim, wokół tej przyrody, która mnie otacza i po prostu inaczej żyć nie mogę. Tylko to na mnie wpływa, to na mnie działa i chciałbym to zachować, przekazać następnym pokoleniom, żeby ludzie wiedzieli, jak ludzie dawniej żyli.*

Monika DURSKA

Jarmark Holeński – na Antonija

Hola to mała wioska nie-daleko Włodawy i niczym szczególnym nie wyróżnia-łaby się w krajobrazie in-nych wiosek Podlasia i Chełmszczyzny, gdyby nie skansen, który powstał w 1985 roku. Jest on placówką społecznie prowadzoną przez Towarzystwo Miło-śników Skansenu Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia. Osobami, które najwięcej włożyły starań w zebranie obiektów i opieku-ją się skansenem na co dzień, są Alina i Tadeusz Karabowiczowie.

W Holi gromadzone są obiekty budownictwa ludo-wego, które pochodzą z okolicznych wiosek. Całość skansenu przypomina miej-scowe gospodarstwo z koń-

ca XIX wieku. W jego skład wchodzi wiatrak „koźlak” z początku XX wieku, chałupa z końca XIX wieku, sto-dola z XIX wieku, przy-drożna kapliczka z XIX wieku. Ponadto warto zwró-cić uwagę na XIX-wieczny krzyż, ule „kotły” z XIX wieku oraz żurawia przy studni. Obok skansenu jest cerkiew p.w. św. Antoniego Peczerskiego z 1702 roku wraz z dzwonnica.

Co roku w skansenie od-bywa się „Jarmark Holeń-ski”, który w tym roku przy-padł na 25 lipca. Jak powie-dział współorganizator im-prezy Tadeusz Karabowicz, jarmark w Holi to próba za-znaczenia, pokazania ukra-ińskości tych ziem.

Na scenie wystąpiły ze-

społy z Ukrainy oraz z oko-licznych wiosek – Zespół Śpiewaczy z Wyryk i „Bru-sowianki” ze Starego Bru-sa. Natomiast w plenerze skansenu odbyła się promo-cja twórczości ludowej. Można tam było podpatrzeć i samemu spróbować, jak się lepi naczynia z gliny; kupić wyroby rzemiosła artystycz-nego prosto z Huculszczy-

zny; spróbować domowego ciasta miejscowej gospody-ni. Ale najbardziej popular-ną wśród uczestników im-prezy atrakcją była prezen-tacja zaprzęgów konnych oraz pokazy koni. Jarmark w Holi zakończył się około godziny szesnastej. Nastę-pny będzie za rok.

Karolina MATEJCZUK
Fot. A. Dawidziuk

20-23 серпня 2004 р. на території Міського осередку спорту і рекреації в Більську відбулися музичні майстерні молодіжно-дитячого фольклорного ансамблю „Гілочка”

Творчі майстерні „Гілочки”

з Черемухи. Організатором майстерень був Союз украї-нців Підляшшя.

18 липня ц.р. в Мілейчицях на площі перед світлицею концерт дав ансамбль з Енергодарів України, „Черво-на калина”. Гості з України, які попереднього дня висту-пали в Дубичах Церковних, заспівали загальновідомі ук-

раїнські пісні збагачені ко-зацьким репертуаром та сце-нами з народного побуту. Глядачів було більше сотні, сонячна спека і запізнення ансамблю не спричинилося до зменшення публіки.

ІБ

Цього року на майстерні приїхало одинадцять осіб. Це діти з початкової школи та гімназії в Черемусі, які вивчають українську мову.

Головною метою майсте-рень було піднесення твор-чого рівня ансамблю „Гілоч-ка”, що відбувалося почерез вивчення нових українських пісень, пізнання специфіки та технології їх виконання, а тим самим підтримування підляської традиції, звичаїв та культури.

Майстерні проводились під керівництвом Ірини Ви-шенко. Заняття зі співу від-бувалися кожного дня про-тягом 2-3 годин. Були на них присутні музикологи, ви-пускники кафедри музич-ного фольклору Інституту Мистецтв Рівненського Дер-жавного Гуманітарного Уні-верситету, педагоги та соліс-

ти ансамблю „Горина” – Алла і Юрій Ковальчуки.

Учасники ансамблю „Гі-лочка” вивчали українські народні пісні, переважно з району рівненського Поліс-ся, яке має звичаї та традиції дуже подібні до нашого Під-ляшшя. Вчилися дихання, правильного вимовляння слів, акцентування. Після за-нять діти відпочивали і гу-ляли в спортивні заботи, плавали в басейні тощо.

Для ансамблю „Гілочка” організація таких творчих зустрічей має велике значен-ня, передовсім тому, що діти здобувають багато нових знань про музику та спів, але також відчувають велику відповідальність за збере-ження традиції і культури наших предків, а тим самим набирають сили й охоти до дальшої праці.

АК

„Ranok” doskonali swój repertuar

Funkcjonowanie jakiegokolwiek zespołu artystycznego to nie tylko występy w pięknych scenicznych strojach, ale też – a może przede wszystkim – praca nad poszerzaniem i szlifowaniem repertuaru. Dla bielskiego zespołu „Ranok” okazją do tego były kolejne warsztaty zorganizowane przez Związek Ukraińców Podlasia.

21-30 lipca w Dubiczach Cerkiewnych miały miejsce warsztaty dla grupy tanecznej, w których wzięła udział młodzież od klasy 5 szkoły podstawowej do 1 klasy szkoły średniej. Natomiast w Narwi, podczas warsztatów zorganizowanych 23-26 sierpnia doskonalono stronę muzyczno-wokalną. Zajęcia prowadzili Ała i Jurij Kowalcukowie z Równego, na co dzień występujący w zespole folklorystycznym „Horyna”, który wykonuje przede wszystkim pieśni archaiczne, sięgające zamierzchłych czasów. Młod-

dzi artyści nauczyli się od nich kilku kolejnych pieśni i trenowali technikę ich wykonywania.

– Uczymy przede wszystkim pieśni z *Północnego Polesia* – wyjaśnia Ała Kowalcuk. – *Pochodzę z tego regionu. Ten folklor jest mi dobrze znany i jest bardzo zbliżony do ukraińskiego folkloru Podlasia. Wykonywanie archaicznych pieśni wymaga odpowiedniego sposobu oddychania*

i pracy przepony. Proponujemy młodzieży ćwiczenia muzyczne oparte na bazie tradycyjnych pieśni, które rozszerzają skalę głosu. Dla młodszych członków zespołu przygotowaliśmy pieśni dziecięce, które wykonuje się na jeden głos. Natomiast dla chłopców, którzy grają i tańczą w zespole przygotowaliśmy specjalne ćwiczenia taneczne i instrumentalne.

– *Na warsztatach młodzież wzbogaci swój reper-*

tuar o nowe pieśni – podsumowuje warsztaty Elżbieta Tomczuk, kierownik zespołu „Ranok”. – Zależy mi przede wszystkim na repertuarze żywym. Jest to okres, kiedy w przeszłości wykonywano tego rodzaju pieśni. Poza tym z nowym repertuarem zespół mógł wystąpić na Przeglądzie Pieśni Żywnych, który odbędzie się wkrótce.

Warsztaty, na których instruktorami są specjaliści od tzw. białego śpiewu, organizowane były po raz drugi. Po raz pierwszy odbyły się 5 lat temu. Instrukтором na tych warsztatach był solistka zespołu „Drewo” z Kijowa. Jak podkreśla Elżbieta Tomczuk tego rodzaju warsztaty są bardzo cenne dla zespołu, bo już niewiele grup i solistów wykonuje pieśni tym sposobem, mało też jest instruktorów specjalizujących się w nauczaniu tego rodzaju repertuaru.

Janusz BAKUNOWICZ

Програма збереження культурної спадщини лемків

11 серпня у Львові розпорядженням голови Львівської обласної державної адміністрації Олександра Сендеги затверджено „Програму підтримки та збереження культурної спадщини лемків на період до 2009 року”.

Згідно із програмою, на Львівщині буде проведено фольклорно-етнографічні та наукові експедиції, за результатами яких фахівці створять карту місць компактного проживання лемків в області. Запланована також участь українських колективів у щорічному фестивалі „Лемківська ватра”, який проходить у селі Ждиня (Польща).

За інформацією прес-

служби Львівської обласної державної адміністрації, протягом цього та наступного років будуть проведені роботи з виявлення об’єктів культурної спадщини лемків та пам’ятних місць, пов’язаних із примусовим переселенням українців із Польщі в Україну у 1944-1946 та 1951 роках.

На Львівщині та у Республіці Польща заплановано провести виставки документів та фотоілюстрацій про Лемківщину з фондів збірок українських і польських музеїв та архівів.

Окрім того, Міністерству культури й мистецтв України будуть надані пропозиції щодо створення у м. Горлиці

(Республіка Польща) музею видатного українського поета Лемківщини Богдана-Ігоря Антоновича.

Розпорядженням голови Львівської облдержадміністрації також доручено вирішити питання передачі Історико-краєзнавчому музею у м. Винники приміщень для створення музею депортованих українців Надсяння, Холмщини, Лемківщини та Підляшшя, а також створення на базі народної хорової капели „Лемковина” Державного лемківського ансамблю пісні й танцю України.

Довідка: Лемки – західнокарпатська етнографічна група українського народу, що проживала по обох схи-

лах Карпатських Бескидів між річками Сян та Попрад, західніше від річки Уж. Сьогодні лемки проживають у Перечиському районі та південній частині Великоберезнянського району Закарпатської області, а також у гірській частині південного сходу Польщі. Більшість дослідників вважає, що вони є одним із відгалужень давньослов’янського племені білих хорватів, які у VI-VII ст. мешкали у Західних Карпатах. Мислення і більш давня гіпотеза. Вона пов’язує етнонім „лемки” із прізвищем, яке нібито давали їм сусіди через уживання частки „лем” у значенні „лише”. (АПУ)

